

Değerli Kubbealtı Dostları

Mecmuamızın bu sayısına, kurucumuz mütefekkir yazar Sâmîha Ayverdi'nin "Kaybettiğimiz İstinat Noktası" isimli yazısıyla başlıyoruz. Ebedî âleme yolcu ettiğimiz vakıf mensuplarımızdan Müjgân Cunbur'un yazısı "Sâmîha Ayverdi'ye Dâir" adını taşıyor. Bu değerli notlar, Özcan Ergiydiren'e gönderilen hâtıralardan derlendi. Müjgân Cunbur'u, Aysel Yüksel ve Vâhit Erdem anlatıyorlar. Prof. Dr. Abdullah Uçman makâlesinde, "Mehmet Kaplan Hoca ve Mîrâsı" üzerinde duruyor. Hicran Göze ise "Yahyâ Kemal'in Büyük Dostu Hamdullah Suphi Tanrıöver"ın hayâtını ve fikirlerini dile getiriyor. Bâkî Bilgin'in şiiri "İhsânı Çok Âlâ Güzel". Prof. Dr. Fatma Çiçek Derman, hocası Rikkat Kunt hakkında yazdığı ve Kubbealtı Yayınları'ndan çıkan *Rikkat Kunt Hoca Hanım 1903-1986*'ya dâir suallere cevap veriyor. Mehmet Nuri Yardım ise, "Acemin Kahvesi"nde Kemal Yurdakul Aren'in *Cennetin Kapısındaki Kuzu* kitabında hâtıralardan yola çıkılarak anlatılan bu kültür ve sanat mahfilini ele alıyor. Muhterem Yüceyılmaz'ın Piri Reis'le ilgili yazısını, Zeynep Uluant'ın "2014'e Girerken Bir Deneme"sini, Necmettin Özmen'in "Bir Roman Üzerine" ve Kemal Y. Aren'in, Mustafa Tahralı'nın *Kadîm Mânânın Rüzgârıyla* isimli şiir kitabı hakkındaki yazılarını da bu sayımızda okuyacaksınız.

Kubbealtı Yayınları'nın yeni markası Hülbe, iki yeni kitabını vitrinlere taşıdı: Mustafa Tahralı'dan *Kadîm Mânânın Rüzgârıyla* ve Kemâl Y. Aren'den *Cennetin Kapısındaki Kuzu*. Yayınevi adını, altı asır Türk vatanının bir parçası olan ve bugün Bulgaristan'da bırakılan

Filibe'nin Türk halkının ağızındaki söyleyişinden almıştır. Filibe Türkleri, kültürümüzle yoğurdukları bu şehre Hülbe derlermiş.

Sâmiha Ayverdi'nin vefâtının 20. yılı münâsebetiyle 2013 yılı içinde muhtelif programlar yapıldı. Son olarak İstanbul Şehir Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı ile birlikte, 20 Aralık 2013 günü bir sempozyum düzenledi. "Kadın Yazarlığın Târîhi I - Sâmiha Ayverdi" isimli sempozyumda konuşmacılar, Ayverdi'nin hayâtını, eserlerini, fikirlerini ve ideallerini anlattılar. Bu yıl Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Hakk'a yürüyüşünün 30., Nihad Sâmi Banarlı'nın 40. ve Safiye Erol'un ise vefâtının 50. yıldönümü. Her üç büyüğümüz için yapılacak etkinlikler ayrıca duyurulacaktır.

Bu sayımızla birlikte sizlere Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu'ndan eserlerin yer aldığı masa takvimini gönderiyoruz. Kubbealtı Nakışhânesi Hocalarının eserlerinin yer aldığı takvimi isteyen abonelerimize ayrıca gönderebiliriz.

Kubbealtı Sohbetleri devam ediyor. Osman Osmanoğlu, Mehmet Güntekin, Prof. Dr. Haluk Dursun, Dursun Gürlek, Prof. Dr. Sâdettin Ökten, Mehmet Güntekin, Prof. Dr. Gül İrepoğlu, Selim İleri, Adnan Çoban, Prof. Dr. Feridun Emecen ve Prof. Dr. Kâzım Yetiş toplantılarımızın konuşmacıları olacak.

Aboneliklerini yenilememiş olan okuyucularımıza tekrar hatırlatmak isteriz: Kredi kartı ile, posta çeki veya banka hesâbına yatırarak aboneliklerini yenileyebilirler. Bununla ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Yeni sayılarımızda buluşmak üzere mutlu, huzurlu ve sağlık dolu seneler dileriz.

Kubbealtı

1- Posta Çeki: 337056

2- Banka IBAN: TR54 0006 2000 0440 0006 2987 09 (Garanti, Çemberlitaş Şb.)

3- Telefon ile kredi kartı ödemesi (mail order)

Kaybettiğimiz İstinat Noktası

Sâmiha Ayverdi

Şimdiye kadar köy ve köylü mevzûunda çok yanlış ve sakat bir metotla hareket etmiş bulunuyoruz. Maalesef maârif politikamız, kadının şalvarını çıkartmayı, onu gelenek ve göreneklerinden tecrit etmeyi medeniyet icâbı zannediyor. Mâarif Vekâleti'nin, halk eğitimi adıyla ele aldığı mevzûda, cehâletin tasfiyesi, okumuşluğun ilerlemesi, millî birliğin kuvvetlenmesi, cemiyet kalkınması, hizmet duygusunun gelişmesi, ahlâk terbiyesi gibi değerli bölümler var. Fakat, mevcut çalışma metod ve vâsıtalarını harekete geçirmek için manivelayı dayayacak istinat noktasını kaybetmiş bulunuyoruz.

Bir mecliste, Kayseri Maârif Müdürü Hüsnü Dikeçligil'in aşağı yukarı şöyle bir konuşması olmuştu:

“Köy mekteplerinin mezunları üstünde mahallinde bir inceleme yapılacak olursa farklı bir vatandaşın yaratılamadığı acı acı görülür. Çocuk, mektepte söktüğü yazıyı, tarlaya avdet edince unuttur. Zira bir daha kitap ve gazete yüzü görmez. Esâsen, görse bile bu kitaplarda kendisine câzip gelecek bir taraf yoktur. Bilhassa cumhûriyetin ilânından sonra, halkın yeni harfler öğrenmesi için hummalı bir faâliyet sarfedilmiş, şehirlerde halkevleri, köylerde halk odaları kurulmuş; fakat hedefleri esaslı sûrette ele alınmadığı ve prensipleri vaz edilmediği için zamanla mânâsını kaybetmiştir.

Türk köylüsü kadar iyiyi, güzeli çabuk kabullenen bir milletin halkı başka bir milletle mukâyese edilemez. Çermik Kız Uygulama Okulu'na Türkçe bilmeyen fakir âile çocukları alınırdı. Fakat bir

türlü kadro dolmazdı. Bir gün kız çocuklarının niçin mektebe gönderilmediklerini babalarından sordum;

- Bey, okuyup yazmaktan ne çıkar? Siz onlara şehirli kızlar gibi iş öğretebilerseniz göndeririz dediler.

Halk eğitimi deyince yalnız okuyup yazma anlaşılmamalıdır. Köylünün zamânının değerlendirilmesi de lâzımdır. Şimdiye kadar halkın tek taraflı çalışması, iktisâdî refaha erişmemesine sebep olmuştur. Meselâ yalnız buğday ekimi, kuraklık olduğu zaman köylüyü perişan etmiştir. Halbuki muhîte ve iklime göre çeşitli zer'ıyyat halkın refâhına yol açar.

Bir de kış aylarının boşluğunu doldurmak îcap eder. Bunun için de yerli el tezgâhları ve artık ihmal oluna oluna pek çoğu kaybolmuş bulunan Türk el işleri başta gelir. Meselâ eski çevreleri, yağılıkları işlemek kadar, ipeğini hazırlamak ve onu boyayacak otu bulmak da mühimdir. Eskiden bunları bize kurslar öğretmiyordu. İctimâî âhengin muhassalası olan halkın zevki selîmi, güzelliği, iyiliği, doğruluğu bulmakta yanılmıyordu.

Acı da olsa söylemek lâzım ki gerilik halkta değil, onları anlayan ve yüzüstü bırakan münevverdedir. Köklü bir millet, kolaylıkla bağlarından vazgeçemez. Geçmemesi de hayat ve bekâsının temînâtıdır. Kültür değişmelerinde kendi öz benliğini tamâmiyle unutarak başka milletlerin mukallidi olan milletler, soysuzlaşarak hayâtiyetlerini kaybederler. Fakat geleneklerini zamâna göre geliştiren milletler yaşar ve beşeriyete ışık saçar.

Bizim köylümüz gelenekçidir. Bilhassa millî, dînî terbiye ve inanışlarına çok bağlıdır. Her işte olduğu gibi bunda da onu kendi hâline bıraktık. Akîde ve îmânını geliştirecek münevver ve gerçek din adamından mahrum kalınca da ondan yobaz diye bahsettik. Ve dinden cüzzamlılardan kaçır gibi kaçtık. Dolayısıyla biz halktan uzaklaştık, o da bizden. Köylünün ıztırâbı şalvar değil kendisini anlamayan tüy kabası münevveri karşısında bulmasıdır.

Vaktiyle ne halk eğitimi müdürlükleri ne de bu müdürlüklere dışarıda direktif vermeye müsaadeli UNESCO gibi teşekküller

vardı. Fakat üç kıtaya kol atmış bir imparatorluğun her milletten be-
her sınıf halkı kendi içinde yetiştirip terbiye eden ve olgunlaştıran
bir nizam ve îmânı mevcuttu. İşte o nizam ve îman manivelanın
dayanacak istinat notasıdır ki, her şeyden evvel onu bulmak
gerek....

Sâmiha Ayverdi'ye Dâir*

Dr. Müjgân Cunbur¹

Sâmiha Ayverdi Hanımefendi, sütkardeşim Fazlı Ayverdi'nin halası olduğu için, herhâlde bebekliğimden beri bu fakîri biliyordu. O müstesnâ insan, hatırlayabildiğim kadarıyla, 3-4 yaşından itibaren çocukluğumun mâvi gözlü, ince, zarif ve güzel hanımefendisiydi. Ona annem, anneannem ve bütün yakınları "Sâmiha Hanımefendi" diye hitap ederler; büyüklerim benim de öyle hitap etmemi isterlerdi. Babamın işi sebebiyle Ankara'ya taşındıktan sonra, İstanbul'da bulunduğumuz yaz aylarında bu azîz insanı arada sırada görme imkânını bulabiliyordum.

Mâvi gözlülere hayran bir çocuktum. Onun için Sâmiha Hanımefendi, benim nazarımda dünyânın en güzel gözlü insanıydı. Ancak o güzel gözlere bakabildiğim zaman içimi burkan bir şey görürdüm, çünkü o gözler dâima hüznüydü. Yaşım ilerledikçe bu hüznün sebebinin ne olduğunu hep düşündüm. Çarşamba'da annesi, babası, ağabeyi ve kızıyla birlikte yaşıyordu. Kızı² ile berâber, benim sütkardeşim Fazlı³ da onun çocuğu gibiydi. Aynı şefkâti, aynı dikkati, aynı sevgiyi, aynı himâyeyi, Fazlı'nın bütün hırçınlığına, yaramazlığına rağmen, ona da gösterirdi. O güzel gözlerdeki hüznün sebebini anlayamazdım. Acaba Fazlı çok mu yaramazlık yaptı, biz üçümüz bahçede oynarken çok mu gürültü ettik de onu üzdük diye

* Müjgân Cunbur'un Özcan Ergiydiren'e gönderdiği hatıralarından alınmıştır.

¹ Müjgân Cunbur (2 Ocak 1926-25 Eylül 2013)

² Nâfide Uluant (09 Mayıs 1925)

³ Fazlı Ayverdi (11 Ağustos 1926)

düşünürdüm. Aradan yıllar geçti, 1938'den itibaren, romanları neşredilmeye başladığı zaman, birden bire o gözlerin pırıl pırıl parladığını ve neşelendiğini gördüm. O zamanlar, hemen her gün hocaların en büyüğü Ken'an Rifâî hazretlerinin huzûrunda bulunurlardı. Gözlerindeki parıltı, azîz hocalarının bu dünyâdan göçüşüne kadar devam etti. Çocukluğumda gördüğüm hüznün, daha sonraki yıllarda etrafındaki gençleri yetiştirmenin sorumluluğu ve hocasından ayrılığın verdiği büyük acıyla, o güzel gözlere yeniden çökmüştü.

Azîz hocamız Ken'an Rifâî tarafından Sâmîha Hanımefendi, 1948 yılı yazında ben fakîre rehber olarak tâyin edilmişti. Mânevî yolumda yürürken rehberliğe devam ettikleri gibi, maddî hayâtımda da rehberliklerini esirgemediler; dâima çalışmamı ve gelişmemi istediler, bâzı mevkîlere getirilmemi memnûniyetle karşıladılar.

Hiç unutmam, Dil ve Târih-Coğrafya Fakültesi'nde öğretim görevliliğine başladığım zaman "Ne okutuyorsun Müjgancığım?" diye sormuşlardı. "Yazma eser kütüphânelerini, yazma eserleri kataloglama ve sınıflandırma dersleri ile Osmanlı paleografyası okutmaya çalışıyorum efendim." dediğim zaman, "Ah yavrum işin zor, çünkü çocuklara önce düşünmeyi, sonra düşünerek okumayı öğretceksin; eski yazı düşünmeden okunmaz. Yoksa çocuklar gülü kül, kürkü vavla yazarsan kürek veya gevrek, vavsız yazarsan gerek diye okurlar." buyurdular. Bu konuşmamızdan sonra derslerimi verirken daha dikkatli olmaya, öğrencilerin düşünerek okumalarını sağlamaya çalıştım.

Sâmîha Hanımefendi kitaplarıyla, konuşmalarıyla, bu dünyâdan göçüşüne kadar, gerek yazı hayâtımda, gerek mânevî hayâtımda bana rehberlik ettiler. Hattâ o göçüşten sonra da, kuruluşunda büyük emekleri olan Kubbealtı Akademisi'nde, değerli kardeşim Aysel Yüksel'in gayretiyle basılıp yayımlanan yeni eserleriyle de rehberliklerini devam ettirdiler.

İstanbul'a her gidişimde, hiç olmazsa, on-on beş dakika Sâmîha Hanımefendi'nin ziyâretlerinde bulunmaya gayret ederdim. Mânevî yolumda, onunla birlikte, yengeleri Nazlı Hanımefendinin de

büyük rolü olmuştur. İstanbul'da ilk önce Nazlı Hanımefendi'yi ziyâret eder, müsâadelerini aldıktan sonra Sâmiha Hanımefendi'yi rahatsız ederdim.

Sâmiha Hanımefendi'yi ilk tanıdığım yıllarda oturduğu Çarşamba'daki ev, dedemin evine çok yakın olduğu için çocukluğumda haftada bir, bâzen iki kere kendilerini görmem mümkün olurdu. Son ziyâretlerimde, kendilerinin gençlik yıllarına, benim çocukluğuma âit hâtıraları tekrar eder olmuştuk. Arada bir "Bizim sokaktan bahsedelim Müjgancığım." derlerdi. O bizim sokağı sonradan size anlatacağım. Ama daha önce, eserlerinde pek anlatmadıkları o konak yavrusu evden, hatırlayabildiğim kadar bahsetmek isterim. O evin bir tarafından Beyceğiz Caddesi, öbür tarafından dede evimin bulunduğu Câmi Sokağı'nın devâmı olan, ilerisinde Sâmiha Hanımefendi'nin büyük dayısı Cemâl Beyefendi ile yengesi Nazlı Hanımefendi'nin büyük konaklarının bulunduğu cadde geçerd. Ev iki caddenin birleştiği köşede idi; karşı köşede Bosna beylerinin konağı, karşısında Kazasker Ispanakçızâde'nin evi, bu evin Beyceğiz Caddesi'ne bakan karşı köşesinde son Osmanlı Dersvekili'nin büyük konağı bulunurdu. Bu konak sonradan Karagümrük, daha sonra Akşemseddin Ortaokulu olarak hizmet vermiştir.

Sâmiha Hanımefendi'nin yıllarca oturdukları bu evi, üstleri kırmızı kiremitli, aşı boyalı duvarlar çevirirdi. Burası ancak üst katı kısmen dışarıdan görülen, etrâfı ağaçlarla dolu bir bahçeyle çevrili, iki katlı bir evdi⁴. İki caddenin birleştiği köşedeki küçük bir meydanı açılan kapıdan girilirdi. Bakımlı tarhlarla ve meyve ağaçlarıyla dolu bir bahçenin arka tarafında küçük bir müstemilât evi vardı. Orada evin kâhyası Paşo ile eşi otururdu. Bu büyük evin üst katını görmedim. Ancak bahçeden üç dört basamak merdivenle girilen alt kattaki sofayı ve sol taraftaki misâfir odasını hatırlayabiliyorum. Çünkü annemle gittiğimiz zaman, annem bu odaya buyur edilir, biz de sütkardeşim Fazlı ve Sâmiha Hanımefendi'nin kızı Nâdide ile

⁴ Ev, giriş katıyla beraber üç katlıydı; üst katlarda on oda vardı.

ekseriyetle bahçede oynardık. Haftada bir kere beni annem oraya götürür, Nergis Bacı da haftada bir gün yalnızca Fazlı'yı, bâzen de Nâdîde ile birlikte, dede evime getirirdi. Dedemin bahçesi de çiçekli bir bahçe idi. Bu bahçede de ikili, üçlü oyunlarımız olurdu. O zamanlar Fazlı biraz yaramazca bir çocuktı, oyunlar sırasında bâzen benim, bâzen Nâdîde'nin canını yakar, ağlatırdı. Nergis Bacı "Bey-baban duymasın" diye tenbih ederek onları götürürdü.

Fazlı'nın babası Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi bizim çocukluğumuzda çok sert bir beydi, ondan çok çekinir ve korkardık. Eve geliş saatleri yaklaştığı sırada, bahçeden eve girip sohbete dalan anneme "artık gidelim" diye ısrar edişlerini hatırlarım. Sütkardeşim, babasının zaman zaman kendisini nasıl hırpaladığını, halasını korumağa çalıştığını anlatırdı.

Çocukluğumuzda korktuğumuz Ekrem Hakkı Beyefendi, sonradan yetişen çocukların Ekrem Amca diye hitap ettiği, çok sevdiği bir amca oldu ve ben, o son devrin çocuklarını alabildiğine kışkandım.

Fazlı'nın yaramazlığının bütün sıkıntılarını Sâmiha Hanımefendi çekmiş ve uzun yıllar ona annelik etmiştir. Fazlı annesini on yedi günlükken kaybetmiş, âilenin isteği üzerine babamdan da mü-sâade alınarak, annemin ona süt vermesi istenmiş, her gün iki kere, beş altı ay kadar annem ona süt vermiş. Annemden dinlediğime göre ben iştahsız bir çocukmuşum, birkaç yudum emdikten sonra annemin göğsünü itiverirmişim. Bu yüzden "Ben çocuk emzirmenin zevkini Fazlı'da buldum." derdi. Ancak geçirdiğim bir kızamık hastalığı, annemin Fazlı'ya daha uzun süre süt vermesini engellemiş. Fazlı, halası Sâmiha Hanımefendi'ye gösterdiği sevgiyi, büyük bir vefâ ile ölümüne kadar anneme de göstermiştir.

Sâmiha Hanımefendi'nin sütkardeşime olan ilgi ve sevgisi ise, yalnız çocukluğunda değil, okul hayatında, yetişmesinde, hattâ Avrupa'da yüksek tahsil yaparken de devam etmiştir. Bu husûsa, Avrupa'da iken Fazlı'ya gönderdiği mektuplar da şahittir. Zannederim çocukluğumda Sâmiha Hanımefendi'nin gözlerinde gördüğüm

hüznün bir büyük sebebi o iki çocuğun sorumluluğunu taşımaktı. Sert bir ağabey ve yer yer eserlerinde de okuduğumuz gibi evde büyük bir otorite ile her sözünü geçiren bir annenin yönetiminde yıllarca yaşayan Sâmiha Hanımefendi, âile ile birlikte, sonradan Fevzi Paşa Caddesinde Ekrem Hakkı Bey'in yaptırdığı eve taşındılar.⁵ Sonraki yıllarda Sâmiha Anne'yi o evde ziyâret ettim; hep alt katta bulunan odada konuşurduk.

Bir gün "Müjgâncığım, bugün istersen seni benim odama çıkarayım." dediler. Odasına çıktık. Burası tasavvur edemeyeceğim kadar dar, küçük bir odaydı. Bir tarafta tek kişilik dar bir karyola, ayakucunda küçük bir dolap, bir tarafta pencere ve karyola ile duvarın arasında zannederim yirmi beş, otuz santim kadar bir mesâfe vardı. "Ben bütün yazılarımı bu karyolada yazdım ve ibâdetimi de burada yaptım." dediler.

Aradan yıllar geçti; yine İstanbul'da bulunduğum bir sırada Nazlı Hanımefendi'yi ziyâret ettiğim zaman "İzin verirsiniz Sâmiha Hanımefendi'ye gitmek istiyorum efendim." dediğimde; "Sâmiha o evden çıktı, şimdi bak şu karşıdaki evde oturuyor, ancak sen önce bir kere Meliha Hanım'ı ziyâret et." dediler. Allah biliyor ya Meliha Hanımefendi de benim çekindiğim bir hanımefendi idi. Her ihtimâlle karşı emri yerine getirmek için yine Fevzi Paşa Caddesi'ndeki Ekrem Hakkı Beyefendi'nin evine uğradım. Bir süre anlattıklarını dinledikten sonra müsâadelerini niyâz ettim ve izin aldıktan sonra Sâmiha Hanımefendi'nin yeni evine gittim.

Sâmiha Ayverdi Hanımefendi, Kendileri'nin (Ken'an Rifâî Hz.) konağı karşısındaki iki katlı bir eve yerleşmişlerdi. Genişçe bir salonda beni kabul ettiler. "Nereden geliyorsun sen?" diye sordular. "Annenize uğradım, Nazlı Hanımefendi öyle emir buyurdular." cevâbını verdim. "Belli gözlerinden, sen de mi oturup ağladın?" diye sordular. "Sultânım, karışmak benim haddim değil ama neden ay-

⁵ 1936 yılında Çarşamba'daki ev satılarak Fâtih Fevzipaşa Caddesi'nde bir arsa satın alınmış. İki katlı, bahçeli bir ev yapılırken, âile yaz mevsimini sayfiyede geçirmiş ve aynı yılın, muhtemelen Ekim ayında yeni eve yerleşmişler.

rıldınız?” deyince, “Müjgancığım sana o odayı gösterdim. Şimdi senin gibi, etrâfımda Efendimin birçok evlâdı var. Rehberlik ettiğim bu gençleri daha genişçe bir mekânda karşılamak istiyorum. Onun için artık yalnız başıma bir evde yakınlarımla oturmak, yazılarımı yazıp sohbetlerimi yapmak istiyorum.” dedikleri zaman Allah biliyor ya o küçük odayı hatırladıktan sonra kendilerine hak vermemek elde değildi.⁶

Evet! Sonra o evden de çıktılar, Akbank’ın bulunduğu kendi adlarına yaptırılmış apartmana yerleştiler⁷. Bütün ferahlığıyla geniş bir salonda, dâirenin arka tarafındaki sevimli oturma odalarında kendilerini ziyâret edebildim. İşte o salon ve odada birkaç kere birer parça bizim sokaktan bahsettik. “Haydi, Müjgancığım, bizim sokaktan bahsedelim” derlerdi. Bizim sokak hakîkaten mânevî yolumuz için önemli olduğunu tahmin ettiğim bir sokaktı. Çünkü o sokaktan her Çarşamba günü Ken’an Rifâî Hazretleri ya Fener’deki okuldan ve Fener yokuşundan çıkıp Sultan Selim Caddesi’ni geçerek bizim sokağa saparlar, yâhut da Hayriye Lisesi’nin ilk ve ana okul binâsından çıkarak bizim sokağın girişinin karşısındaki yangın yerini geçip, bizim sokaktan Nazlı Hanımefendi’nin konağında sohbete giderlerdi. Çarşamba günleri öğleden sonraları, evin alt katındaki kafesli cumbada Kendileri’nin geçişlerini beklerdim. Kendileri’ni çok az görebildiğimiz yıllardı. Annem ve anneannem de diğer pencerelerde hasretlerini gidermeye çalışırlardı. Bize de uğrayıp birkaç

⁶ Sâmîha Ayverdi 1959 yılı Mayıs ayında, ânî bir kararla evden ayrılarak Fevzipaşa Caddesi’nin altındaki Sadeddin Efendi Sokağı’nda bulunan (evin arka sokağı) kızı Nâdîde Hanım ve dâmâdı Cemâl Uluant Beyin evine geçti. Cemâl Bey, babası Ârif Beyden kalan ve Ken’an Rifâî’nin konağının karşı köşesinde bulunan evde oturması için ısrar edince tâmir ettirerek oraya yerleşti ve annesi ile emektar Hayriye Hanımı yanına aldı. (bk. Hayâli Cihan Değer –s. 292-ayrılış)

⁷ Fevzipaşa caddesinde, Akbank’ın bulunduğu apartmanın yerinde iki katlı küçük bir ev vardı; mülkiyeti Ekrem Hakkı Beye âitti. 1967’de binâ yıkılarak yerine dört katlı bir apartman yapıldı. Giriş katında Akbank, birinci katta Tevfik Demiroğlu, orta katta Sâmîha Ayverdi, üst katta kızı Nâdîde Uluant kiracı olarak ikâmet ettiler. Apartman ve yanındaki ev Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı’na bağışlandı. Ev, hâlen Vakfın genel merkezi olarak kullanılmaktadır.

dakîka dinlendikleri günler, evimizde en unutulmaz saâdetlerin yaşandığı anlar olurdu.

Çarşamba günleri Meliha Hanımefendi'ye de uğrarlar mıydı, yoksa hepsi berâber Nazlı Hanımefendi'nin evindeki sohbette mi bulunurlardı, orasını bilmiyorum.⁸ Ama o sohbetlerde uzun konuşmalar olurmuş; Çarşamba günleri akşamüstü annem gidip Nazlı Hanımefendi'den, tutulan notları alır, evde temize çekerdi. Temize çekilen defterler Nazlı Hanımefendiye iade edilirdi. Annem ikinci bir nüshayı da kendisi için çıkartırdı. Evde muhâfaza edilen bu notları, ertesi gün yâni perşembe günleri, annemin Atiye Hanım, Cermal Hanım, Şâdiye Hanım gibi yol kardeşleriyle berâber okuduklarını hatırlarım. Kendileri'nin *Sohbetler* kitabı yayıma hazırlanırken, annem o defterleri Sâmiha Hanımefendi'ye yollamıştı.

Bizim sokaktaki bâzı hususları konuşmalarımız sırasında Sâmiha Hanımefendi'den öğrendim. Meselâ, Yavuz Sultan Selim Caddesi'ne girildiğinde, sokağın iki tarafında iki küçük hazîre vardı. Hazîrelerden birinde Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin yattığını, Şeyhülislâm sikkeli mermer üzerine çok güzel bir tâlik yazı ile yazılmış zarif mezar taşının Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye âit olduğunu Sâmiha Hanımefendi'den öğrendim. O mezarın bulunduğu köşeden Beyceğiz Caddesi'ne kadar uzanan eski dükkânlar, yine Sâmiha Hanımefendi'den öğrendiğime göre Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin babası Şeyhülislâm Zekeriya Efendi'nin medresesinin vakıf dükkânlarıymış. Ve o dükkânların arka tarafındaki geniş sâhada, benim çocukluğumda, mahallenin gençleri futbol oynarlardı. Bu geniş sâhadaki medrese yıkılmış, yalnız üç bahçe duvarı kalmıştı. Bahçe duvarında da bir takım demir parmaklıklı pencereler vardı. Sokağın sağ köşesinde bu medrese arsası bulunurken, sol köşesindeki hazî-

⁸ Ken'an Rifâî Hz. Ayverdi'lerin evine de uğrar, bâzan yemeğe de kalırmış. (Nâdîde Hanımdan naklen) "Nâdîde ile Fazlı küçüktüler. İkisine de eş, küçük birer oyuncak kafes aldım. Bu pembe ve çok şirin kafesin, tüneğinde sallanan bir de renkli papağan vardı. Mürşidimin bize teşrifleri vâkıf olduğu bir gün bana: 'Biz, canlı bile olmasa, hiçbir mahlûku hapsedmek istemeyiz. Kafesten papağanı çıkar ve çocukların ellerine öyle ver!' buyurdular." Sâmiha Ayverdi, *Rahmet Kapısı*, 2012, 3. baskı, s. 24.

rede ise dört köşesi demirli, çevresi açık, yüksekçe bir kabir vardı. Kovacı Dede Hazretleri'nin mezarı olduğu söylenen bu kabrin ve yanındaki iki harâbenin önünden geçerken çocukluğumda, korkardım.

Çocukluk yıllarımda bir gün annem, bize teşriflerinde, Sâmiha Hanımefendi'ye Kovacı Dede kabrinden korktuğumu söylemiş. O gün bana, hiç unutamadığım, Kovacı Dede menkıbesini anlattılar.

"Kovacı Dede Fâtih'in ordularına deriden kova diken bir ihtiyar yarmış. Asıl adı Sevindik Dede imiş. İstanbul fethedildiği günlerde pâdişah tarafından, yatsı namazından sonra ışık yakılmaması emredilmiş. Ama bir akşam pâdişah sarayından uzak bir yerde, bir ışığın yanıp söndüğü görülmüş. Sultan Fâtih, bu ışık nereden geliyor diye asesleri, saray adamlarını yollamış. Adamlar uzunca yürümüşler, yapılmakta olan eski Fâtih Câmii'ni geçtikten sonra, bir de bakmışlar ki bir küçük viran kulübe, o kulübede, sanki bir yere işâret veriliyor gibi, bir ışık yanıp, sönüyor. Yaklaşıp kapıyı çalmak için kapıya vurmalarına kalmıyor, o kadar eski bir kulübe ki, kapı arkasına göçüveriyor. Asesler bir de balkıyorlar ki içerde bir ihtiyar oturmuş, meşinden kova diyor. "Duymadın mı pâdişah emrediyor ışık yakmayacaksın" diyorlar, ihtiyar, "yok, benim ışık yaktığım yok, emrettiler, ordu Rumeli'ye akın yapacakmış, beş bin kova hazırlamam istendi, geceli gündüzlü onları yetiştirmek için çalışıyorum, benim ışığım filan yok." diyor, "Bakın inanmazsanız" diye ilâve ediyor; deriden bir ip taktığı iğnesini "Lâilâhe illallâh" diyerek diktiği kova ya batırdığı zaman iğnenin batacağı yerde bir ışık peydâ oluyor, Dede iğneyi çekerken "Muhammeden Resullullah" deyince ışık sönüveriyor. Aseslere "İşte benim ışığım bu kadar." diyor. "İşimi bitirmek zorundayım ben, yarın beş bin kovayı gelip alacaklar, ne olur beni işimden alı koymayın." diyor. Saray adamları şaşırılmışlar, şaşkınlıkla gidiyorlar ve Fâtih Sultan Mehmed Han'a bu olanı anlatıyorlar. Sultan da şaşırmış: "Bize bunca hizmeti dokunan velîyi getirin de teşekkür edelim, birlikte çorba içelim." diyor. Saray adamları ertesi sabah, Dede'yi saraya götürmek için kulübeye gittiklerinde,

bir de bakıyorlar ki, o beş bin kova hazırlanmış, kapının önüne yığılmış, Dede de kulübenin içinde Hakk'a yürümüş, yatıyor." diye menkıbeyi bitirdikten sonra ilâve ettiler.

"Yâ Müjgancığım, orada yatan zât, böyle bir zâttır. Geçerken bir Fâtiha okumayı unutma" diye tembih etmişlerdi. Sonra da "Fâtiha Sultan Mehmed şükrânını bildirmek için de Kovacı Dede'nin üzerine küçük bir türbe, yanına bir medrese ile bir de küçük câmi yaptırmış." buyurdular.

Sokağın adı, ilk çocukluk yıllarımda Kovacı Dede Sokağı idi. Sonradan Câmi sokak oldu. Zekeriyâ Efendi Medresesi yıkıldığı gibi Kovacı Dede Medresesi ve Câmi de yıkılmış. Yolun sol tarafında bunların kalıntıları bulunurdu. Bu kalıntılardan ilerleyince, Beyceğiz Caddesi'nden başlayıp bu virânelikle bizim sokağı kesen bir yol uzanırdı. Sokak aynı adla devam ederdi. Sokağın sağ tarafında kirâcılar sıkça değişen iki katlı bir ev vardı. O evde bir zamanlar ihvânımızdan Cemâl Hanımefendi, eşi Nizâmeddin Bey ve kızları otururdu. Benim hâfızamda, o ev, dâima Cemâl Hanımın evi olarak kaldı. Ondan sonra dedemin iki katlı küçük evi yer alırdı. Bu iki evin karşısında, ortasında çok büyük bir ceviz ağacı bulunan bir arsa vardı. Geniş arsanın ve yanındaki evin sâhibi ise, hiçbir komşuyla konuşmayan Trabzonlu bir âile idi. Trabzonluların evinin yanında, sokak boyunca bir büyük bostan duvarı uzanır, sonra bostan sâhiplerinin evi yer alırdı. Bostan sâhiplerinin Rum olduğunu zannederdim. Sâmiha Hanımefendi'den onların Bulgar asıllı olduklarını öğrendim. Bostanın yanında Kumrulu Mescit adlı küçük bir mescit vardı. Kumrulu Mescid'in önündeki meydana da Kumrulu Mescit Meydanı denirdi. Sonra Câmi Sokak, belki de adı değişerek Sâmiha Hanımefendi'nin evinin yanından ileriye doğru genişleyerek uzanırdı, bir kaç konak sonra Nazlı Hanımefendi'nin muhteşem bir yapı olduğunu hatırladığım konağı gelirdi.

Bir ziyâretimde Sâmiha Hanımefendi sormuşlardı: "Dedenin evinin yanındaki evlerde kimler otururdu?" Yanımızdaki evde ders vekilinin ikinci haremi Nigâr Hanımefendi'nin oturduğunu, yanın-

da kendisine bakan bir hanım ile eşi ve bir kirâcıları bulunduğunu, bu iki katlı beyaz kutu gibi evin yanındaki ev ise son saray arabacı başısının eşi Sâkine Hanım ile iki oğlunun ve kirâcılarının yaşadığı bir buçuk katlı bir ev olduğunu söylemiştim. Ondan sonraki evde yine Beyceğiz Caddesi ile Kovacı Dede Sokağı'nın birleştiği köşede oturan kimselerin Ispanakçı-zâde diye meşhur bir kazaskerin kızları olduğunu ve onların târik-i dünya olup hiç insanlarla temas etmediklerini de yine Sâmiha Hanımefendi'den öğrenmiştim. Kovacı Dede Sokağı, Ispanakçı-zâdelerin önce bahçesi sonra da perdeleri hiç açılmayan, iki katlı eski eviyle sona erer, o evin tam karşısında da Sâmiha Hanımefendi'lerin evi bulunurdu. Bu evin karşısında, sokağın sol tarafındaki köşede ise Boşnak Beylerinin yine üç katlı konak yavrusu evleri yer almıştı. Daha sonra yol ikiye ayrılarak Hâfız Paşa Caddesi'ne giderdi.

Bizim sokağın mâcerâsını son karşılaşmamıza kadar parça, parça böyle konuşmuştuk. Son ziyâretimde yine biraz o sokaktan bahsettiler. Vedâlaşırken, hayâtımda unutamayacağım güzel bir cümle söylediler : “Allah'ım bu dünyâda bizi komşu etti Müjgâncığım, inşallah âhirette de komşu oluruz.” buyurdular. Bu son konuşmamız oldu. Bu son cümleleri ise benim için dünyâdaki en büyük müjde idi. Mâvi gözlü o güzel, mübârek hanımefendiyi birkaç ay sonra kaybettik. Bu gelimli gidimli dünyâda uyudukları son gecede yataklarının ayak ucunda nöbet tutarken yedi Yâsîn-i şerîf okumak nasib oldu⁹. Son yolculuklarında tabutunun Efendisinin yanına nasıl uçarak gittiğini görmek de kismetmiş.

Sâmiha Ayverdi, belki hayâtının ilk yıllarında insanların biraz zor yaklaşabildiği bir hanımefendiydi. Kendisine sevgi yanında daha büyük saygı duyulurdu. Herkesten biraz uzak, pek konuşmayan, pek yaklaşılmayan kişiliği karşısında kendisinden biraz da çekinirdim. Daha sonra, çıkan eserlerini okuduktan sonra onu biraz daha yakından tanıdığımı hissettim. İnşallah bu yakınlık ömrüm boyunca

⁹ 22 Mart 1993

devam edecektir. Son günlerde yazmaya başladığım yazılarımdan birine onun *Ezeli Dostlar* adlı kitabındaki bâzı cümleler yol gösterici olmuştur. O'nun kitapları bugün ben ihtiyar kişiye ışık tuttuğu gibi sanırım günümüzün gençliğine de birçok yönlerden ışık tutacak ve onları doğru yola sevk edecek eserlerdir.

“Bin Temel Eser Dizisi”nin seçiminin, basımının yapıldığı yıllara âit bir acı hâtıram var. Belki görevim îcâbı, belki de devrin müsteşarı merhum Fâruk Verimer’in uygun görmesiyle bu Bin Temel Eser’in listesini hazırlamak ve bu liste üzerinden seçimi yapacak ve bu listeye ilâvelerde bulunacak bir komisyonda da bakanlıkça üye olarak görevlendirilmiştim. O devrin tanınmış târih, edebiyat ve dil profesörleri, iktisatçıları o komisyona üye olarak seçilmişlerdi. Komisyon bâzı toplantılarını İstanbul’da yapardı. İstanbul’da yaptığımız toplantılarda, komisyon üyeleri birlikte öğle yemeklerini yerken aradaki kısa süreden istifâde ederek bir güç almak için Sâmiha Hanımefendi’ye gidip vaktin müsâit olmamasına rağmen kapılarını çalma cesâretini gösterirdim. İşte o toplantılardan birinde komisyon üyelerinden merhum Nihad Sâmi Banarlı üstâdımız, Bin Temel Eser Dizisi’ne Sâmiha Anne’nin *Mesih Paşa İmamı, İstanbul Geceleri, İbrâhim Efendi Konağı* adlı kitaplarının alınmasını teklif etti. Teklif genellikle kabul edilecek iken komisyona yeni üye olan bir târihçi “Efendim, uçlarda bulunan kalemlerin eserleri bu diziye girmese” dedi. Nihad Sâmi Banarlı merhumun muzdarib olduğu şeker hastalığının da tesiriyle birden bire renginin değiştiğini gördüm ve gayri irâdî “Uçta bulunan kalem sâhibesi benim mânevî yakınımıdır, müsâade ederseniz ben bu toplantıdan ayrılmak istiyorum.” dedim ve önümdekileri toplayıp çıktım, dayanamayıp yine kendimi Sâmiha Anne’nin kapısında buldum. Belki doğru değildi, kendilerine de bu hâdiseyi anlattım. O her zamanki soğukkanlılıklarıyla “Üzülme Müjgancığım bunun da bir hikmeti vardır” dediler ve “Artık bu toplantılara ben gitmesem.” dediğimde; “Hayır, devam edeceksin.” buyurdular. Bilmiyorum arkamdan ne olmuş? O târihçinin ismini söylemek istemiyorum. Çünkü sonradan Sâmiha Anne’nin değerini

gâyet iyi anlamış, hakkında çok güzel yazılar yazmış; hattâ Sâmiha Anne'nin yaptığı sohbet toplantılarına, "Efendimin evlâtları" dediği gençlerle berâber katılan meşhur bir yazar olmuştur. Onun için müsâade ederseniz ismini vermeyeyim. Ben toplantıdan ayrıldıktan sonra "Ne zamandan beri bakanlık memurları böyle komisyonlarda konuşur hâle gelmişler." diyor. Ve bu bâzı üyelerin öfkesini celb etmiş. Ertesi toplantıya yine İstanbul'da gittiğim zaman üyelerin bir kısmının toplandıklarını, eski bir fermânı okumaya çalıştıklarını gördüm. Beni büyük bir güler yüzle karşıladılar. İçlerinden merhum Profesör İbrâhim Kafesoğlu, "İyi ki geldiniz Müjgân Hanım şu fermânı bir okuyun bakalım." diye emrettiler. O sıralarda fermanlarla biraz fazla meşgul olduğum için inceliklerini herhalde öğrenmiş olmalıyım ki kolaylıkla fermânı okumaya başladım. O zaman İbrâhim Kafesoğlu Bey başını o târihçimize çevirip "İşte böyle Bey, Millî Eğitim Bakanlığı'nın fermanları su gibi okuyan böyle memurları da vardır" dediler. Öğleyin yine ben kendimi Sâmiha Annenin kapısında buldum. "Hikmet ortaya çıktı efendim, ben gittikten sonra" diye üyelerden birinin bana usulca söylediklerini anlattım. "Ben sana bu toplantılara devam edeceksin, bir hikmeti vardır, demedim mi? Sen Efendimin evlâdısın; herkes küçük bulsa bile, sen Efendinin evlâdı oluşunun şerefini unutmayacaksın." buyurdular.

Yine o "Bin Temel Eser" komisyon toplantılarından birinde idik. O sırada Ahmet Kabaklı merhumun Sâmiha Hanımefendi'nin düzenlediği çocuk iftarları için *Tercüman*'da bir yazısı çıkmıştı. "Ne güzel dile getirmişsiniz o toplantıları, neden hanımefendinin adını zikretmediniz?" dediğim zaman "Teeddüb ettim. Çünkü o yazıyı yazdığım zaman kendisinden müsâade almamış idim." dedi. Adını zikretmek için bile müsâade istenecek bir insandı Sâmiha Hanımefendi.

Bütün hayâtımda severek taktığım bir çift küpe vardır. O küpeleri bana Sâmiha Hanımefendi, ağabeyleri Ekrem Hakkı Beyefendi'nin hediyesi olarak, ayağımdan ilk ameliyatı olduğum yıl

getirmişler ve “Müjgâncığım bunları belki şimdi takmayacaksın ama, gençliğinde herhalde severek takacağını zannettiğim küpelerdir.” buyurmuşlardı. Hakikaten onlar bu gün de gözüm gibi sakladığım, gençliğimin tek küpeleri olmuştur.

Bir acı sohbetimiz de merhum Tefvik İleri Bey’in Kayseri’de bulunduğuyılda oldu. O sırada “Sabır” diye bir yazı yazmışım. Onu okumuşlar. “Hoşuma gitti.” dediler. “ O yazıyı, haddim değil ama, Tefvik İleri Beyefendi için yazdım, bir nüshasını da götürsünler diye Vasfiye Hanımefendi’ye verdim” dedim. “Çok iyi etmişsin Müjgâncığım. İçimin nasıl yandığını bir bilsen, onlar benim çok aziz, çok yakın dostlarımdı. Bu türlü muâmeleye mâruz kalacak insanlar değildi. Onlara ben, değil böyle bir muâmeleyle, gül yaprağı ile bile dokunmak istemem” buyurdular. O sevgileri, âilelerine karşı şefkati bütün ömrü boyunca devam etti. Ankara’yı her teşriflerinde mutlak sûrette Tefvik İleri âilesini ziyaret ettiler.

Ziyâretlerimin çoğunda dayım Prof. Dr. Suat Erk’i sorarlardı. Nelerle uğraştığını ve sağlık durumunu bildirirdim. Ekseriyâ “vefâsız çıktı” buyururlardı. Dayımla son görüşmemizde bana şöyle söylemişti: “Dilimde ‘Benim Pîrim bana bildirir’ ilâhisi, kulağımda Efendimizin kürsüye çıkarken bastıkları merdivenin gıcirtısı, mikroskopta taşları incelerken mikro âlemde Cenâb-ı Hakk’ın yaratıcılığının ve tecellisinin büyüklüğünü gözlüyorum” dediğini Sâmiha Hanımefendi’ye naklettim. Bir geniş nefes aldılar. “Sonunda yolunu bulduğun için gönlüm rahat etti.” buyurdular.

Bâzen “Fazlı’dan bir haber var mı?” diye sütkardeşimi sorarlardı. Fazlı babamın ölümüne kadar Ankara’ya her gelişinde süt annem ve süt babam dediği annem ve babama uğramayı, bâzen on dakika , bâzen yarım saat kadar konuşmayı âdet edinmişti. Babam bir Şeker Bayramı arife günü vefât etti. Bayramın ilk günü toprağa verildi. Aynı zamanda yılbaşı idi. Bu herkesin telaşlı gününde kimseyi rahatsız etmeyeyim diye Fazlı’ya da ölüm haberini bildirememiştim. “Babam diye kucağına çıkıp sarıldığım insana son vazîfemi yapmama mâni oldun.” diye bana gücenmişti. Yıllarca arayıp

sormadı. O zamanlar Sâmîha Hanımefendi'nin sorularına "Kardeşimi gücendirdim." diye cevap verirdim. "Fazlı sizleri aramıyor mu?" diye utanıp soramazdım. Kendileri de bu hususta bir şey söylemezlerdi. Fazlı'nın bu aramayışları herhalde Kendilerini pek çok üzmüş olmalıdır. Yıllar sonra Dr. Fazlı Ayverdi Avrupa'da tahsildeyken halasından aldığı mektupları yıllardan sonra 1999'da güzel bir girişle 'Hayat Veren Mektuplar'¹⁰ adıyla neşretti. Bu kitapta halasına duyduğu şükranı, özlemi anlatan satırları, inşaallah o aziz halanın rûhunu şâd etmiştir.

Sâmîha Hanımefendi vefânın, gönül almanın sembolüydü. Hastaları ziyâret etmemizi, onlara sevgi götürmemizi, yanlarında uzun zaman kalmasak bile, birkaç gönül açacak sözle onları neşelendirmemizi isterler ve öğütlerlerdi. Ve "Hasta ziyâreti yolumuzun esaslarından biridir." derler, ancak öğütlerini ekseriyâ doğrudan doğruya söylemezlerdi. Misâl olarak, "Ben yanımdakileri kapımın önünde bekletmemek için, Fâtih'e giderken, anahtarımı çantamdan çıkarıp daha Üsküdar'da iken elime alırım." derlerdi. Her hususta ölçülü, ama değeri ölçülemeyecek kadar büyük bir dost; temkinli, sevgi dolu, zarif, unutulamayacak bir büyük, bıraktığı boşluğu hiçbir vakit dolduramadığım bir yol gösterici, yıllardan beri hasretimi eserleriyle gidermeye çalıştığım, kısaca Özcan Bey sizin de yazdığınız gibi "Hayâli cihan deġen" bir azîz insandı.

¹⁰ *Hayat Veren Mektuplar*, Fazlı Ayverdi-Kesişim Yayınları

Bir Güzîde İnsan

Müjgân Cunbur

Aysel Yüksel

Son devir kültür hayatımızın yeri doldurulamayacak mümtaz isimlerinden olan derviş Müjgân Ablamız, resmî hizmetleri dikkate alındığında kütüphâneci ve edebiyat araştırmacısı olarak vasıflandırılır.

87 yıllık bir ömre sığmayacak çalışmalarıyla her zaman gıpta ederek andığımız bu güzel insan İstanbul'un Fâtih semtinde, gönlü mânevî âlemle alış verişte olan Seniye Hanım'la gene aynı inaniş baş koyan İbrâhim Sâlih Bey'in kızı olarak dünyâya geldi.

Annesi ve babası, Ken'an Rifâî Hazretlerinin terbiye halkasında yetişen kimselerdi. Bilhassa anne Seniye Hanım, Kendilerine bağlılığı ve etrafına bu yoldaki hizmetleriyle dikkati çeker, kızını da bu anlayışla yetiştirir.

Babasının Ankara'ya taşınan Silâh Fabrikası'nda ustabaşı olarak vazîfelendirilmesiyle tahsiline Ankara'da devam eden Müjgân Cunbur, Necâti Lugal, Necmeddin Halil Onan gibi kıymetli hocalardan ders aldı. Necmeddin Halil Hocasının derslerinde Dîvan Edebiyatımıza hayran oldu ve bu hayranlık daha sonraki yıllarda Dîvan Edebiyatı ile ilgili araştırmalarında ona ışık tuttu. 1948'de A.Ü. Dil ve Târih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu.

Fakülte yıllarında bir gün İstanbul'a geldiğinde Hocası Ken'an Rifâî Hâzretleri kendisine "Kuş dili öğren Müjgân, kuş dili." dedi. Kuş dilinin ne mânâyâ geldiğini bilmeyen Müjgân Cunbur, mezuniyet sonrası, "Gülşehrî'nin Mantıkü't-Tayr (Kuş Dili)" konulu teziyle doktorasını bitirip Doktor unvânını aldı.

Mantıku't-Tayr'da "bütün yaratılmışlarda bedenlenmiş ruh kuşlarının Hüdhüd adlı ermiş kuşun yol göstermesiyle Anka veya Sîmürg denilen efsâneî kuşla temsil edilen Allah'ı arayışları anlatılır.

Bir bakıma Hocasının bu îkâzı, Müjgân Cunbur'un yazı hayatındaki çalışmalarına da ışık tutmuştur denilebilir. Nitekim daha sonraki araştırmaları, "Yûnus Emre'de Namaz", "Yûnus Emre'nin Gönü", "Anadolu'nun Bütünleşmesinde Ahmed Yesevî'nin Yeri" gibi çalışmaları onun derviş gönlünün eserlerinden ancak birkaçıdır.

Mezun olduğu sene fakültede asistan imtihanı açılmadığı için kütüphâneçiliğe yöneldi. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphânesi'ndeki yazma eserlerin musannıflığı ile işe başladı. Artık bütün ömrü "sitemsiz dostlar" dediği kitaplar arasında geçecekti.

Resmî hayatındaki başarılarını kısa çizgilerle hatırlayacak olursak:

1954 yılında Adnan Ötüken tarafından Millî Kütüphânedeki vazîfesine getirildi. Çalışmalarındaki başarısı, bilgisi, her işi kolaylayan, her isteyene yardım eden şahsiyetiyle dikkati çekti. Yazmalar-Nâdir Eserler bölümünü kurmak üzere bu bölümün şefliğine ve aynı zamanda Mikrofilim Arşivi'ni geliştirmek üzere mikrofilim uzmanlığına tâyin edildi ve daha sonra da Millî Kütüphâne Müdürü oldu. Kütüphâne ilk bilgisayar donatımının kurulmasını sağladı. Atatürk Kültür Merkezi'ne aslî üye seçildi. Adı geçen kuruluşun bilim ve yürütme kollarına 1983-1992 arasında üç dönem başkanlık etti. Ayrıca 1960 - 1982 yılları arasında kendi fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Türk Dünyası Edebiyatçılar Ansiklopedisi alt proje başkanlığını yürüttü. Bu arada 1986'da kendi isteği ile emekli oldu.

Emekliliğinden sonra, kütüphâne ambarında seksen sandık yazma eserin varlığını haber alınca hiçbir karşılık talep etmeksizin yanına aldığı yardımcılar ile bu eserleri tasnif etti. Ömür boyu bu

çeşit çalışmalarda devletten hiçbir talebi olmadı, zîra emekli maaşımı alıyorum, onun borcunu ödemeliyim inancıyla hareket etmiştir.

Doğru bildiği, inandığı hususları yeri geldikçe söylemekten çekinmezdi. Öyle ki bir konferansdaki konuşması yüzünden 1980 ihtilâlinde Millî Güvenlik Konseyi tarafından hakkında tahkikat açılınca, yapılan araştırmalar sonunda çalışmalarında ve faaliyetlerinde hiçbir menfî tutuma rastlanmadığı gibi memlekete çok faydalı hizmetlerde bulunduğu tesbit edilip böyle bir insanın ancak taltif ve terfi ettirilmesi gerektiği hükmüne varılarak Atatürk Araştırma Merkezi'ndeki görevine getirildiği, vefâtından sonra hakkında Atatürk Kültür Merkezi'nce hazırlanan belgeselden edindiğimiz bilgiler ve dinlediğimiz anekdotlar arasındadır.

*

Yazı hayâtına 1948'de *Kırşehir* gazetesinde çıkan "Üç Kırşehirli Dost" yazısı ile başladı. Türk edebiyâtı ve kültürü konularında yaptığı inceleme, araştırma, bibliyografya ve katalog çalışmaları, on beşten fazla araştırma eseri, Fuzûlî Dîvânı başta olmak üzere yayıma hazırladığı ve evlâtlarım dediği bütün bu eserlerinin toplamı otuzdan fazladır.

Resmî hizmetleri, gençlerle sohbetleri ve bir ömre sığmayacak çalışmaları ile etrâfına örnek oldu.

Doğuştan sağ kolu ve ayağından engelli idi. Bastonla yürüyor, her işini sol eliyle yapıyor, o güzel ilmî ve edebî eserlerini de gene sol eliyle yazıyordu. Her şeyi olumlu yönleriyle görüyor, olmazları olduruyordu. Böylece etrâfındakilere gönül zenginliğinin, aklın ve îman sağlamlığının fizikî sağlamlığın çok üstünde olduğunu da bizzat yaşayışıyla göstermiş oluyordu.

Yurt içinde ve dışında kongre, sempozyum, seminer ve panellere katılıp tebliğler verdi. Dokuz ödül aldı. UNESCO -Türk Millî Komisyonu yönetim kuruluna 1978'e kadar iki dönem üye seçildi. Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, Müjgan Cunbur'un kütüphâne-cilikle ilgili çalışmaları konulu dört mezûniyet tezi hazırlandı.

*

Bilgili, geniş ufuklu, yeniliğe açık kafası ve dâima güler yüz-lü, müşfik, kibar, anlayışlı hâliyle ve gece gündüz her isteyene açık olan kapısı ile herkesin ve bilhassa Ankaralı dostlarının gönüllerine ışık tuttu. Hayâtı boyunca alan el değil veren el oldu. Buna rağmen mütevâzı kişiliğini korudu.

Yoluna bağlılığı, millî ve mânevî çalışmaları hepimize örnek oldu. Gidişi, sevdiklerine kavuşması bakımından onu sevindirdi, geride kalanları ise hakîki bir dosttan, bilhassa gençlerin sığındıkları ve her bakımdan yardımına ihtiyaç duydukları bir kucaktan mahrum bıraktı.

Müjgân Cunbur¹¹

Vâhit Erdem

Değerli misâfirler,
Hepinize selâm ve hayırlı günler.

Yaklaşık kırk gün önce Hakk'ın rahmetine kavuşan ve tanıyanların ablası, dostu Dr. Müjgân Cunbur hanımı anmak üzere burada birlikteyiz.

Sözlerimin başında, sevenlerini ve tanıyanlarını bir araya getiren ve bu anma toplantısını tertipleyen Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ve Bakanlığın değerli yöneticilerine teşekkür ediyorum.

Her fânî gibi, Müjgân Hanım da kendisine biçilen ömrü tamamlayarak Hakk'ın rahmetine tevdi edilmiştir.

Ne mutlu o fânîlere ki, arkalarında hayırla anan dostlar ve amel defterlerini açık tutacak hayırlı eserler bırakabilmiş olsunlar. Müjgân Hanım da böyle fânîlerden biridir.

Ben Müjgân Hanım'ı 1967 yılında İstanbul'dan Ankara'ya geldikten sonra ismen duyup tanımaya başladım. Daha sonraları bâzı toplantılarda karşılaştım ve zamanla da ziyaretlerine gitme imkânı buldum. Bilhassa son yıllarda daha sık karşılaştım ve ziyâretlerle yakınlaştım.

Yakından tanıdıkça ve sohbetinde bulundukça kendisini daha çok sevdim.

Artık son zamanlarında ablamız olma yanında, aydınlatıcı, ferahlatıcı dost ve dert ortağı olduk. Berrak fikirleri, akliselimi aksettiren tahlilleri hep dikkatimi çekmiştir. Ben bu tanışıklık çerçevesinde Müjgân Hanımla ilgili intibâlarımı sizlerle paylaşmaya

¹¹ 04 Kasım 2013'te Ankara'da Müjgân Cunbur'u anma toplantısında yapılan konuşmanın metnidir..

çalışacağım.

Onun meslekî çalışmalarını, hizmetlerini akademisyen konuşmacılar daha iyi anlatırlar.

Bu kısa konuşmamda, Müjgân Hanımda müşâhede ettiğim birkaç husûsu ve onunla ilgili duyduklarımı özetlemeye çalışacağım.

Müjgân Hanımın birinci husûsiyeti, takdire rızâ gösterme ve râzı olma özelliği.

Bildiğiniz gibi, kendisinin bedensel ârızası vardı ve bir tarafı felçli idi.

Tek elini kullanabiliyordu. Tanıdığımdan beri de Tandoğan’da küçük bir evde yalnız oturuyordu.

Bu durum, dünyâyı kendisine asla karanlık gösterememiş, aksine Müjgân hanım dünyâyı kendisi için cennet yapmıştır.

Hep huzurlu idi ve kendisini ziyârete gelenlere de huzur veriyordu. Üzüntüleri kendi âleminin dışında kalanlarla ilgili idi.

Vefâtından kısa süre önce ziyâretine gitmiştim. Rûhunu teslim ederken de huzur içinde idi.

Ayrıca, onun bedenî hâli gayretine, hizmetine asla engel olmamıştır.

Takdir edersiniz ki bu hal, yüksek edeb ve tevhid ilmine vâkıf olmayı gerektirir. Bu da her fâniye nasip olmaz.

İkinci husus, Allah’a karşı ferdî ibâdetin yanında, topluma, vatana karşı hizmeti de ibâdet kabul etme özelliği.

Vatan sevgisi, millet sevgisi, Türk-İslâm kültürüne sevgi ve bağlılığı onun engel tanımayan hizmet aşkının kaynağı idi.

Anadolu’yu bize Türk-İslâm yurdu yapan, Ahmet Yesevî’nin Anadolu’ya uzanan Alperenlerini ve Anadolu evliyâlarını bitmeyen bir gayretle çalışması, ortaya çıkarması, tanıtmayı; ve ömrü boyunca kapısını gençlere açık tutarak onlara Türk-İslâm kültürünü, Anadolu’nun sâhiplerini anlatması işte bu aşktan kaynaklanıyordu.

Vefâtından önce yaptığım ziyâretlerde hâlâ bu konularda konuşuyordu. Güney Doğu Anadolu’da kaybolan mezar taşlarından

koyun başlı Türkmen mezar başlarının tahribâtından bahsediyor ve üzülüyordu.

Üçüncü husus, îmanî ile millî ve milliyetçi kimliğini bir potada eritmiş ve uyum içine sokmuş olma özelliği.

Güçlü, âdil ve hür bir devleti olmayan milletlerin gerçek bir îman hayâtı yaşaması düşünülemez. Bunun en bâriz örneği, Anadolu'da kurulan Selçuklu Devleti, onu takiben kurulan ve Balkanlar'a, Orta Doğu'ya ve Kuzey Afrika'ya yayılan Osmanlı İmparatorluğu asırlarca İslâm dünyasına kol kanat olmuşlar ve İslâm'ın rahatça yaşanmasına ortam sağlamışlardır. Bu coğrafyalara adâlet ve huzur götürmüşlerdir. Bu Türk Devletleri ile Türk-İslâm kültürü zirveye erişmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ile Türkiye Cumhûriyeti bu büyük mîrâsın sâhibi olmuştur.

Bu vesîle ile şunu vurgulamak istiyorum, Ken'an Rifâî Hazretleri'nden ilham almış mutasavvıf, yazar Sâmîha Ayverdi ekolünün milliyetçilik anlayışı derin bir târîh şuûruna ve Türk-İslâm kültürüne dayanmaktadır. Irk bazında basit bir milliyetçilik değildir. Bu ekolün milliyetçilik anlayışı îman hayatları ile hep uyum içinde olmuştur.

Müjgân hanımın milliyetçiliği de böyle idi.

Peki Müjgân Hanım bu özellikleri nereden, nasıl kazanmış ona da kısaca değinmek istiyorum.

Tasavvuf eğitimi mânevî dünyâsının temelini teşkil etmekte idi.

İlk etkileyen ve eğiten, annesi Seniye Hanımdır. Seniye Hanım Ken'an Rifâî Hazretlerinin vâlidesi Hatice Cenân hanımı tanımış ve Ken'an Rifâî Hz.lerinin tedrisinden geçmiştir. Anneleri Seniye Hanım hakkında o zamânın büyüklerinden çok güzel sözler, duydum ve hattâ Ankara'nın sâhibi dendiğini işittim.

Müjgân Hanımı annesi yetiştirmiş ve daha sonra da Ken'an Rifâî Hz.lerinin öğrencisi olmuştur.

Burada bir anekdota da değinmek istiyorum. Ken'an Rifâî

Hazretleri bir gün Müjgân Hanım huzûrda iken sormuşlar: Müjgân sen hiç kuş dili bilir misin diye. Müjgân Hanım şaşırması, cevâbı hayır efendim olmuş.

Yıllar sonra Müjgân Hanım Feridüddin Attar'ın *Mantıku't-tayr* isimli eserini çalışmıştır. Yâni kuş dili. Niyâzî Mısırî'nin bu konuda dörtlüğü şöyledir.

*Kılarsın âlemî hüdhüd gibi seyr,
Süleymansın okursun mantıku't-tayr
Dilâ bu mantıku't-tayr fesahat¹² ehli olamaz
Bunu ancak ya Attar u yâhud Tayyar olandan sor.*

Müjgân Hanım,

Tevhid ve edep ilmini Ken'an Rifâî ocağından almıştır. Dolayısı ile yukarıda zikrettiğim özelliklerinin kaynağı bu irfan ocağıdır. Tabii herkes kabı kadar alır. Müjgân Hanımın cüssesi ufak idi ama kabı genişti.

Sevdikleri ile berâber olsun.

Allah rahmet eylesin.

İhsânı Çok Âlâ Güzel*

Bâkî Bilgin

– Huzûra erenlere –

Söylenir dillerde Sübhân olduğun
Koklanır güllerde Mennân olduğun
Her nefes tebcîl eder hep kâinat
Yerde sultân gökte sultân olduğun
Rahmetin harman olur çağlar sular
Zikreder her katre ummân olduğun
Lutf u ihsânına söz kâfi değil
Okunur Kur'an'da Rahmân olduğun
Ahmed'in nûruyla aydınlat bizi
Anbean O'ndan nümâyân olduğun
Her dü âlem şâd kıl Bâkî kulun
Lutfedip gönlünde mihmân olduğun

* İlk defa 15 Ekim 2013 Kurban Bayramının ikinci günü Mekke-i Mükەرreme'de bir topluluk karşısında okunmuştur.

Yahyâ Kemal'in Büyük Dostu Hamdullah Suphi Tanrıöver'i Hatırlamak

Hicran Göze

Yahyâ Kemal'in olduğu gibi Mehmed Âkif'in de dostu olan, onu İstiklâl Marşı'nı yazması için iknâ eden, o muhteşem marşı büyük bir heyecanla ilk defa Meclis kürsüsünden okuyan Hamdullah Suphi Tanrıöver'i, Türk Ocakları'nın bu unutulmaz efsâne başkanını hatırlamak biraz da yakın târihin sayfeleri arasında dolaşarak o zor günlere gitmek olacaktır. O çok zor fâcialı ve kanlı günlere...

Türkçülüğün, Türk milliyetçiliğinin doğuş ve yayılış yuvası olan Türk Ocakları'nın ne olduğunu, bilhassa o zor günler için ne olduğunu bugün de anlamak ve anlatmak mecbûriyetindeyiz. Türk Ocakları 1912 Balkan fâciası ve onu tâkip eden 1918 Cihan Savaşı mağlûbiyeti sonunda perişan ve zelil olan Türk'ün geç de olsa uyanarak sığındığı sıcak bir yuva olmuştur. Kendi dışında kim varsa haklı ve alacaklı, onun ise hep haksız, hep borçlu ve suçlu sayıldığı bir ortamda doğan bir reaksiyon hareketidir. Türk'ün kendisini yeneden bulmaya kalkışıdır. Dış düşmanlardan ve onlarla birleşen iç düşmanlardan yediği sillelerle sersemleyen bir milletin başını dikleştirerek nihâyet Türk olduğunu hatırlayışıdır. Yıkılmak istenenin ne şu ne de bu değil Türk milleti olduğunun şuuruna erişidir. Zâten Türk, unuttuğu Türklüğünü hep kendisine revâ görülen büyük zulümlerden sonra hatırlamış değil midir?

Yahyâ Kemal de 18 yaşında Türk olma vasıflarından tamâmen soyunmuş bir delikanlı olarak Paris'e firar etmiş ama orada değerlerine ve köklerine çok şuurulu bir dönüş yapmış değil miydi?

Bu dönüş nasıl olmuştu? Evet nasıl olmuştu?... Genç Yahyâ Kemal birdenbire nasıl uyanmış, Türk milleti denilen bir varlığın mevcûdiyetinden nasıl haberdar olmuştu? Bağrımıza bastığımız azınlıkların Paris'te tertip ettikleri mitinglerin sâyesinde... O mitinglere devam ede ede anlamıştı ki, büyük devletlerle ittifak hâlinde bize saldıran Rumlar'ın, Bulgarlar'ın, Ermeniler'in yıkmak istediği, kendisi gibi şuursuz, câhil jöntürklerin istediklerinin tam aksiydi. Onlar kendileri gibi Sultan Abdülhamid'i değil, Türk milletini ortadan kaldırmak istiyorlardı. Genç Yahyâ Kemal Türk milleti diye bir millet olduğunu o zaman idrak etmiş ve o milletin peşine düşmüştü. Okuyarak, tetkik ederek ve çok çalışıp ter dökerek... Ondan sonrası Türk milletinin iftihar edeceği bir büyük fikir adamının, ilhâmını milletinden, onun kültüründen ve târihinden alan bir büyük şâirin doğuşu olacaktı.

Yahyâ Kemal'in Hamdullah Suphi ile dostluğu, kaçtığı yaban diyârında uyanmış, değerlerini kuşanmış bir insan olarak vatanına dönüşünden sonra olmuştu. Birbirlerini çok sevmişlerdi. Hamdullah Suphi'nin Allah vergisi benzersiz hitâbetinin arkadaşlığında dilinden dökülen, dinleyenleri büyüleyen nefis İstanbul Türkçesi, o Türkçeye âşık olan şâirimizi de hayran etmişti. O uğursuz mütâreke günlerinde ne güzel arkadaşlık etmişler, gözleri yaşlı nasıl dertleşmişlerdi. Anadolu'nun bağrında doğan kurtuluş hareketini Yahyâ Kemal korkusuzca yazdığı, Mustafa Kemal Paşa'nın kesip kesip sakladığı yazılarla desteklerken Hamdullah Suphi de Türk Ocağı'nda o müthiş hitâbetiyle haykırmış, gençlere mensup oldukları büyük milletin düşmanları ile mücâdele edecek azmi ve kararlılığı telkin etmişti. Nihad Sâmî Banarlı'nın onun için "Fakat Türkocağı'nın yetiştirdiği hatibler içinde hayatının büyük bir kısmını ocak çalışmalarına adayan ve kudretli hitâbet kabiliyetiyle birçok gençleri Türkçülüğün sihrine sürükleyen hizmeti unutulmaz san'atkâr Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir."¹³ demesi boşuna değildi. Fethi Tevet-

¹³ Dr. Fethi Tevetoğlu, *Hamdullah Suphi Tannöver*, s. 81.

oğlu da çok haklı olarak “Türkçülüğün, Türk milliyetçiliğinin doğum yeri, fışkırma kaynağı ve yayılma merkezi olmuş (Türkocağı) adı anılınca ilk akla gelen kimse Hamdullah Suphi Tanrıöver’dir.” diye yazıyordu.

Türkocağı’nın temelini atanlar ise 1911’de Askerî Tıbbiyelilerdi. Çanakkale’de ve Birinci Cihan Savaşı’nda diğer genç okullular gibi çok şehit veren Tıbbiyeliler... Bu ocak sâdık teb’a denilen, nâzırlık dâhil en önemli mevkilere kadar yükseltilen Ermeniler’in de ihânetinden sonra çok yalnız kalan Türk’ün savunmasını üstlenmişti. Hamdullah Suphi Bey gençlere hitâben yaptığı bir konuşmasında “Hristiyan Türkler denecek kadar bize yakın olan Ermeniler, Balkan milletlerinin misâli önünde aynı yola, isyan ve mücâdele yoluna saptılar.” diyerek üzüntüsünü ilân etmişti. Ocağın ilk başkanı Mehmed Emin Yurdakul’du. Ocağın resmî olarak 22 Mart 1922 târihinde kuruluşu ile Mehmed Emin Bey yerini Ahmed Ferit Tek Bey’e bırakmıştı. Ocağa yapılan yardımların gitgide azalmasıyla bir müddet sonra sıkıntılar başlamış, idâre heyeti nihâyet bu acı olayı açıklamak zorunda kalmıştı. Elllerinde masrafları karşılayacak para kalmamıştı. Ocağı bu sıkıntılı durumdan kurtaracak bir yeni başkan lâzımdı. Gayretli, ocağı sâhiplenen bir başkan... Kimsenin aklına gelmeyen bir isim tıbbiye talebesinden bir gencin, Hasan Ferit’in (Cansever) ağzından çıkmıştı. Genç “Canım bir de Hamdullah’ı tecrübe edelim” deyivermişti. Bundan sonrası Hamdullah Suphi Bey’in ocağın başına geçmesi ve ocağı kurtarışı olacaktı. Ahmed Mazhar Âkifoğlu bu olayı 1967 Haziran ayı târihini taşıyan *Türk Yurdu*’nun 5. ve 7. sahîfelerinde böyle anlatmıştı:

“Arkadaşlar Hamdullah Suphi Bey’le görüşmek vazîfesini bana verdiler. Mazhar kendisiyle görüşsün, alacağı cevâbı bize getirsin tekrar toplanılsın denildi” Hamdullah Suphi Bey ocakla ilgili bâzı sualler sorup biraz düşündükten sonra Ahmed Mazhar Âkifoğlu’na “Beni arkadaşlarınızla görüştürün.” demişti. Bundan sonrası Ahmed Mazhar Âkifoğlu böyle anlatmaktadır: “Kalktık, ocağa doğru yürümeye başladık. Ocak, Divanyolu’nda, cadde üstünde

küçük bir evdeydi. Kapıdan içeri girdik, merdivenleri çıkarken ben Hamdullah Bey'i kaybettim. Arkadaşlar evin küçücük sofasını doldurmuşlar, merdivenlerde bile basacak yer yoktu. Yukarıya çıktık-tan biraz sonra Hamdullah Bey bir hitâbeye başladı. Arkadaşlar kendilerinden geçmiş, büyülenmiş, bayılmış bir hâlde idiler. O derece Hamdullah Bey'e yakınlık duymaya başlamışlardı. Ocak alkıştan inliyordu. Artık reisimizi bulmuştuk. Herkesin yüzünde sâhibine can veren bir gülümseme vardı. Mutluyduk, bastığımız yerleri görmüyorduk. O derece huzur ve saâdete kavuşmuştuk.”¹⁴

Ocak bundan sonra Hamdullah Suphi Bey'in başkanlığında muazzam bir ilerleme yapacak, gençleri rûhen besleyen çok kuvvetli telkinlerin kaynağı olacaktı. Konferanslar, müsâmereler, çeşitli sanat gösterileri birbirini tâkip edecek, gençlerin ekseriyeti teşkil ettiği dinleyici kalabalığına yer bulma güçlüğü yaşanacaktı. Hamdullah Suphi dâvâ arkadaşları ve gençlerle birlikte yakınlarda bulunan kahvelerden aldıkları sandalyeleri sırtlarında taşıyarak ocağa getiriyorlardı ve tabîi aynı gayretle gene sırtlarına alarak geri götürüyorlardı. Ne yazık ki bu gayretin sergilendiği yıllarda 1. Cihan savaşı patlayacak, tıbbiyeli gençler ve ocağın diğer gençleri Çanakkale dâhil çeşitli cephelere sevkedileceklerdi. Yenilgi ve büyük bir tâlihsizlik olan Mütâreke'den sonra sağ kalanlar gene aynı azim ve inançla Türkocağı'nın çatısı altında toplanacaklardı. Bu büyük dayanışma İngilizlerin gözünden kaçmamış, Yahyâ Kemal'in deyişiyle “Bu insan oğluna bir şeyn (ayıp, kusur) olan mütâreke” sayesinde İstanbul'a ayak basan İngilizler, Çanakkale'deki büyük hezîmetlerini Türkocağı'na yüklemişler, bu sebeple İstanbul'daki ilk işleri Türkocağı'nı kapatmak olmuştu.

Can çekişen Türkocağı'na hiç beklenilmediği bir anda başkan olarak Hamdullah Suphi ismini ortaya atan o günlerin tıp öğrencisi sonraki yılların doktoru Hasan Ferid Cansever bu çirkin olayı 1967 yılı şubatı *Türk Yurdu* mecmuasında anlatır:

¹⁴ A.g.e. s. 114.

“ Günlerden bir gün Çanakkale’de Türk kahramanlığı karşısında bozguna uğramış düşmanlar, Mütâreke şartlarının kendilerine verdiği imkânlardan yararlanarak İstanbul’a geldiler. İstanbul topraklarına ayak basar basmaz ilk iş olarak ocağı arayıp bulmak ve onu kapatmak oldu. Çanakkale’de kendilerini yenen Türk Ordularının merkezlerinden önce Türkocağı’nı arayıp gelen İngiliz subayına ziyâretlerinin sebebini soran Hamdullah Bey’e bu İngiliz subayı, Çanakkale’de savaşıyan Türk erlerinin bambaşka bir ruh ile donatılmış olarak harp ettiklerini ve bu millî rûhu aşıl原因an kuruluşun da Türkocağı olduğunu öğrendikleri için her şeyden önce bu mânevî kudreti yapan müesseseyi ortadan kaldırmak en birinci vazîfeleri olduğu için ocağı arayıp bulduklarını ve bundan sonraki çalışmalarına imkân bırakmamak için ocağı kapamaya geldiklerini söylemiştir”¹⁵

Hamdullah Suphi Bey’in bir konuşmasında temas ettiği gibi İngilizler Bakü’ye girdikleri vakit de gene ilk iş olarak Türkocağı’nı aramışlar hemen kapatmışlardı. Bakü’de, İstanbul’da olan şey İzmir ve Bursa’da da aynen tatbik edilmişti. Kısaca ifâde edersek dışımızdaki ve içimizdeki düşmanların hedefi Türk rûhunu ve Türklük şuurunu besleyen ne kadar kaynak varsa onu kurutmak, Türk’e Türklüğünü unutturmaktı. Türk’ün etle kemik gibi kaynaşmış müslümanlığından Türklüğünü sıyrıp alınca geriye kalanın yutulacak çok kolay bir lokma olduğunu anlamışlardı. O devirlerde müslüman olana “Türk oldu” denmesi hiç boşuna değildi.

Hamdullah Suphi Bey İzmir’in işgâli sonrasında da yapılan bütün mitinglerde korkusuzca konuşmuş, İzmir’i işgal eden Yunanlıların yaptıkları akıl almaz katliamları ve işkenceleri yerinde görmek için Scorpion yatı ile İstanbul’dan İzmir’e gitmişti. Tahkik-i Mezalim Hey’eti diğer adıyla Tahkik-i Fecâyî Hey’etinde bulunanlardan biri de oydu. Amerika’nın güdümünde kurulmuş hiç de bîtaraf olmayan bu hey’etin dışında kalarak daha hür olarak araş-

tırmalarda bulunmak için tek başına hareket etmesi İzmir’de ölüm tehdidi almasına sebep olmuş buna rağmen Karşıyaka’ya geçerek Öğretmen okulu öğrencilerini toplayarak bu akıl almaz işkenceler ve zulümler hakkında konferans vermişti.

İngilizlerin kapattığı Türkocağını ise bir hafta sonra bir Cuma günü Binbirdirek’teki Millî Ta’lim ve Terbiye Merkezi’nin karşısında açivermişti. Ama İstanbul’un 16 Mart 1920’deki fecî olaylarla dolu işgâlinde sonra artık kendisine ve kendi gibi olanlara da İstanbul’da hayat hakkı yoktu. Antalya mebusu olarak katıldığı “Son Osmanlı Meclisi”nde böyle haykırmıştı: “Siz Millet Meclisi değilsiniz. Ordunuz yok, paranız yok. Millet Meclisi olmak için Anadolu’da başlayan son kurtuluş ümidlerinin mümessili olan Millî Hareketi benimsediğinizi ilân edebilirsiniz o zaman Millet Meclisi olursunuz. Yoksa, şu kapıdan başını uzatacak ilk İngiliz çavuşu size istediği hapisshâneye götürmek kuvvetindedir.”

Hamdullah Suphi Bey haklı çıkmış, bu son Osmanlı Meclisi’nin mensuplarından çoğu, kısa bir zaman sonra Meclis basılarak Malta’ya sürülmüş, geride kalanlara ise büyük tehlikelere göğüs gererek Ankara yollarına düşmek görünmüştü. Son Meclis’in Mebusu Hamdullah Suphi Bey de bundan sonra aynı tehlikeli yolculuğu göze alacaktı. Türkocaklı Burhaneddin Develioğlu “Hamdullah Suphi ile 55 sene” başlığı altında 1967 (H. S Tanrıöver Özel sayısı) *Türk Yurdu*’nda bu kaçış olayını anlatır:¹⁶

“Hamdullah Suphi Fâzıl Paşa arsasına bakan ve Ta’lim Terbiye Cemiyeti’nin bulunduğu binâda bir kat buluyor. Ocağı tekrar orada açıyoruz. Fakat aradan çok geçmeden İngilizlerin orasını da basacaklarını öğreniyoruz. Tekrar eşyalarımızı emin yerlere taşıyoruz. Artık anlıyoruz ki düşman işgâli devam ettikçe Türkocağı’nın çalışması mümkün olmayacak. 16 Mart 1920 Salı günü İstanbul’un kanlı işgâlinde bir akşam saati Galata’da Fermenciler’de Yeni Han’daki yazıhânemin kapısı açıldı. Arkasındaki gri renk uzun paltosu-

¹⁶ Dr. Fethi Tevetoğlu, *Hamdullah Suphi Tannöver*, s.136,137.

nun yakasını kaldırarak yüzünü örtmeye çalışan Hamdullah Suphi içeri girdi. İngilizler Malta'ya sürmek için kendisini arıyorlar. Anadolu'ya kaçmak ve Mustafa Kemal'in yanına gitmek için yol aradığını söylüyor. O akşam Azapkapı, Unkapanı, Kırçeşme yolu ile Saraçhânebaşı'ndaki evimize gidiyoruz. O gece Hamdullah bizde kalıyor. Ertesi günü Dizdâriye'de kirâ ile oturduğu evine gidiyorum. Saide Hanım'ı alıp bize getiriyorum. Bu yolculuk sonu belli olmayan karanlık bir yolculuk... İlk oğluna gebe olan Saide Hanım'ı bir kere daha görmeden İstanbul'dan ayrılmak istemiyor. Bizde bir geceden fazla kalamıyor. Ertesi akşam aziz ocaklı arkadaşımız rahmetli Hasan Dünder'in Çarşamba'daki evine yine akşam karanlığında gidiyor ve bir gün sonra da Üsküdar Samandıra yolu ile Anadolu harekâtına katılmak üzere bizlerden ayrılıyor. Artık Ahmet Kemal takma adıyla bana mektuplar yazıyor."

Bu kaçışın Hamdullah Suphi Bey'in ağzından dinlenişi de epeyce ilgi çekicidir:¹⁷

"... Derhâl Anadolu'ya geçmekten başka çâre yoktu. Hayâta ihtiyar olarak geldiğim için, ilk gençliğimden beri beyaz olan saçlarımı boyattım ve Üsküdar üzerinden Samandıra yoluyla Ankara'ya doğru hareket ettim. Yolda Kuşçalı'da- Samandıra'dan İzmit'e giden yol üzerinde- kahvede Celâl Bayar ve Bekir Sâmî'ye rastladım. Biraz sonra da Dayı Mesud ile Yenibahçeli Şükrü Bey'le karşılaştım.

Bu arada Afrikalı zenci kardeşimi minnetle ve en derin sevgiyle hatırlıyorum. Mes'ud-u Danî adındaki bu kıvrıcık saçlı ve simsiyah tenli zâbit bize her türlü kolaylığı gösterdi. İngiliz devriyelerinin gezdiği bir bölgede bu adam, Ankara'ya geçenler için bir yardım merkezi vücûda getirmiş, her gelene yer ve yiyecek bularak, ırk fikrinin üstünde bir insanlık sevgisinin aziz bir timsâli olmuştu." Samet Ağaoğlu doğru söylüyordu: Hamdullah Suphi "fikir olarak milliyetçiliğe inanıyordu. Aslâ ırkçı değildi." Onun bir konuşmasındaki bu bölüm o günlerin itilen kakılan Türk'ün sebep olduğu

büyük acıyla söylenmiştir ve bir yerde Türk'ün de târifiydi:

“..... Biz kısaca bir cümle içinde bir düstur hâlinde Türk'ü târif etmenin mümkün olduğunu düşünüyoruz. Dilleri ve dinleri bizden olduğu halde kalpleri yabancı olanlar bizden değildir. Topraklarımız içinde iğreti bir adam durumunda oturarak, ilk felâkette nesi varsa toplayacak, Türk vatanının dışında kendisine bir vatan arayabilecek olanlar bizden değildir. Uzak ve yakın mâzilerinde, Türk milleti ve Türk vatani aleyhinde düşündüklerini sözleriyle veya işleriyle gösterenler , husûsi bir milliyet için çalıştıklarını her ne sûretle olursa olsun açıklamış olanlar bizden değildir.

Fakat efendiler; dîniyle bizden olduğu gibi, emeliyle de bizden olduğunu bütün mâzisiyle gösteren bir kimseye, nasıl seni reddediyoruz diyebiliriz. Bizim aramızda yerleşerek evinde Türkçe konuşan, çocuklarını Türk mekteplerinde okutan, kızını oğlunu Türklerle evlendiren ve en hâlis Türk'ten beklediğimiz memleket sadâkatini kendi hayâtında gösteren adama, soy sop düşüncesiyle nasıl yabancılık isnat edebiliriz? Bu yollara gittik mi kendi kuvvetimizi biz dağıtıyor, bizden olanları biz uzaklaştırıyoruz demektir...”¹⁸

Millî mücadele aslen Kürt olan Ziyâ Gökalp'in ve gene aslen Arnavut olan Mehmed Âkif'imizin de temsil ettiği aslâ ırkçı olmayan böyle bir milliyetçilik rûhuyla kazanılmıştı. Vatan savunmasında, bölünme tehlikesine karşı her zaman sâhip olunması şart olan böyle bir milliyetçilik rûhuyla...

¹⁸ M. Necati Sepetçioğlu *Hamdullah Suphi Tannöver, Seçmeler*, s.100, 101.

Mehmet Kaplan Hoca

Ve Mîrâsı

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Ben Mehmet Kaplan hocayı 1968-1969 öğretim yılında önce talebesi olarak tanıdım; 1975'te doktora öğrencisi, 1979'da da asistanı olarak yakınında bulundum. Hocanın 1984'te fakülteden emekli olmasından sonra da münâsebetimiz çeşitli şekillerde hocanın vefat ettiği 1986'ya kadar devam etti.

Benim öğrenci olduğum yıllarda, hele benim gibi İstanbul'a taşradan gelmiş, ürkek ve çekingen arkadaşlarımızın gözünde profesör unvânına sâhip hocalarımız, gerçekten yanlarına yaklaşılmaması imkânsız, âdeta bir dağ kadar yüksek varlıklardı. Yâni hocalarla talebeler arasında oldukça geniş, daha doğrusu uzak bir mesâfe vardı. Biz hocalarımızı sâdece derslerde kürsüde görür ve dikkatle dinler, tutabildiğimiz kadar not tutmaya çalışır; hoca ders anlatırken herhangi bir soru sormaya bile çekinirdik.

Ben şahsen başta Ali Nihad Tarlan, Ahmet Câferoğlu ve Sâdettin Buluç olmak üzere Mehmet Kaplan, Fâhir İz, Abdülkâdir Karahan, Muharrem Ergin, Fâruk Kadri Timurtaş, Ömer Fâruk Akün, Ali Karamanlıoğlu, Necmettin Hacıeminoğlu, Ali Alparslan, Mehmed Çavuşoğlu, Günay Kut, Birol Emil, Âmil Çelebioğlu, İnci Enginün, Kemal Eraslan ve Mertol Tulum gibi hocaların talebesi olmakla dâima gurur duydum. Türkiye'deki üniversiteler için bir nevi mîlât kabul edilen YÖK'ten önceki yıllarda adı geçen bu hocalarla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü gerçekten "altın çağ"ını yaşamış, vefat edenler dışında, özellikle YÖK'le birlikte bir kısmı emekli olmak, bir kısmı da başka univer-

sitelere geçmek sûretiyle bu kadro dağılmış ve bu altın çağ da ne yazık ki sona ermiştir.

İsimlerini zikrettiğim bu hocalar arasında Mehmet Kaplan hocaya gelirsek: Öncelikle hocanın adından çekinirdik; sanki adı gibi kendisi de sert, haşin, astığı astık kestiği kestik bir hoca izlenimi bırakmıştı. Ancak derslerine girip çıktıkça, yâni hocayı daha yakından tanımaya başladıkça, hocanın hiç de öyle korkulacak, daha doğrusu çekinilecek biri olmadığını anlamakta gecikmedik.

70'li yılların hemen her gün sokak ortasında birkaç kişinin vurulduğu, fakültelerde dershânelerin basılıp hocaların bâzen tartaklanarak zorla dersten çıkarıldığı; profesör, gazeteci, bankacı rastgele insanların güpegündüz öldürüldüğü, yâni anarşinin doruğa tırmandığı o kâbus dolu günlerde Mehmet Kaplan hoca her türlü tehdit ve engellemelere rağmen derslerini aksatmadan yapardı. Ayrıca ne dense Mehmet Kaplan hocanın dersleri diğer hocaların derslerine nazaran daha farklı geçiyor ve hocanın derste anlattıklarını pür-dikkat ve büyük bir zevkle dinliyorduk.

Tanpınar'ın sık sık "tâlih" dediği kaderin tuhaf cilvelerine ben de inanırım. Fakülte birinci sınıfta iken Mehmet Kaplan hoca derslerini 7 numaralı amfide yapardı. Derslerin başladığı ilk günlerde amfide tesâdüfen yan yana oturduğumuz biriyle, daha sonra samîmî arkadaşlarımdan biri olan ve şimdi Kayseri'de Erciyes Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak hocalık yapan Bekir Oğuzbaşaran'la tanıştık. Bekir, gâliba Uygurca dersini veremediği için bir üst sınıftan kalmış ve bizimle birlikte bizim derslerimize devam ediyordu. Mehmet Kaplan hocanın yaptığı bir dersten sonra bana: "Arkadaş, Kaplan Bey'in derslerini hiç kaçırmamak lâzım; ayrıca, Ankara'da çıkan *Hisar* diye bir dergi var, hoca orada her ay yazı yazar, bu dergiyi de tâkip etsen iyi olur!" dedi. Ben de Bekir'e: "Peki, o dergiyi nereden, nasıl bulacağız?" dedim. Bir gün dersten sonra Bekir'le berâber Beyazıt postahânesine gidip *Hisar*'a abone oldum ve Kaplan hocanın burada her ay çıkan deneme tarzındaki yazılarını okumaya başladım.

Yine bir gün Bekir'in elinde Kaplan hocanın gâliba o sırada yeni çıkmış olan *Nesillerin Rûhu* adlı kitabını gördüm; "Bu kitaptan ben de edinmek isterim!" deyince, yine Bekir'le berâber Hareket Yayınları'nın o sırada Divanyolu'nda Ersoy Han'daki bürosuna giderek kitabı satın aldım. Tabî ders kitaplarımız olan *Şiir Tahlilleri'* nin birinci ve ikinci ciltlerini daha önce temin etmiştik. Şimdi düşünüyorum da, büyük bir merak ve bir şeyler öğrenme iştîyâkıyla alıp okuduğumuz bu kitaplardan ve hocanın yazdığı denemelerinden gerçekten bir şeyler anlıyor ve öğreniyor muydum, yoksa bu alâka sâdece bir meraktan öteye geçemiyor muydu? Tabî bunları şu anda tam olarak bilemiyorum, ama en azından samîmî bir ilgi ve bir şeyler öğrenme arzusu söz konusuydu.

Bir hoca olarak gerek fakültede yaptığı derslerinden, gerekse daha sonra asistanı olarak yakınında bulunduğum yıllarda Kaplan Bey'den öğrendiğim ve karınca kararınca benim de yapmaya gayret ettiğim bâzı şeyler var:

Kaplan Bey, her şeyden önce son derece disiplinli ve düzenli bir hocaydı. Derslerine asla gecikmeden tam vaktinde girer, işleyeceği derse âit önünde mutlaka küçük bir defter bulunur ve derse girince kolundaki saati çıkarıp masaya koyar, son derece zevkle dinlenen dersini ağır ağır anlatır ve ders saati bitince de, masadaki defterini ve saatini alıp dersâhâneneden çıkardı.

Hoca bu disiplini yanında aynı zamanda giyim-kuşamına, kılık kıyâfetine de son derece dikkat eden, titiz bir insandı. Hoca tâtil günleri de dâhil, her sabah sakal tıraşı olur, pantolonunun ütüsünden ayakkabısının boyasına, giydiği elbiseden taktığı kravata kadar her şeye dikkat ederdi. Karşımızdaki talebenin, söylediklerimizden önce, bizim üstümüze başımıza baktığını; zaman zaman da, kılık-kıyâfetimizle, hal ve hareketlerimizle talebeye örnek olmamız gerektiğini söylerdi.

Hoca, biz asistanlarının kendisinden önce fakülteye gelmemizi isterdi; yeni evlendiğim sırada bir sabah geç kalmamak için aceleyle tıraş olmadan fakülteye geldim; her zamanki gibi hocanın elini

öptüm, fakat hoca: “Medenî adam her sabah tıraş olur!” dedi. O kadar; bu, hocanın bana ilk ve son ihtarı oldu.

Biz genellikle her kademeden üniversite öğretim üyelerinin hem hoca hem de ilim adamı olduğunu zannederiz; bu zan bâzı hocalar için doğrudur ama ilim adamlığı başka, hocalık ise bambaşka bir şeydir.

Ben gerek talebelik yıllarımda, gerekse daha sonraki dönemde üniversite dışında da bâzı hocalar tanıdım: Meselâ Mâhir İz hoca, Ali İhsan Yurd hoca, Muzaffer Ozak hoca gibi. Üniversite içinde ve dışında tanıdığım hocalar arasında Mehmet Kaplan hocanın çok ayrı bir yeri vardır.

Kaplan Bey bir defa her iki vasfı, yâni hem hocalığı hem de ilim adamlığını şahsında birleştirmiş müstesnâ bir insandı. Yazdığı kitaplar ve yetiştirdiği talebeleriyle birlikte hazırladığı eserler ortadadır. Hoca, adına ilim denilen bilgi ve kültür birikiminin aynı zamanda nesilden nesle devredilen bir meşale olduğunu, bu dünyâdan ayrılırken kendisiyle birlikte toprağa gitmemesi gerektiğini de çok iyi bilenlerden biriydi.

Hoca, okuduklarını ve öğrendiklerini biz talebeleriyle paylaşmaktan, zaman zaman tartışmaktan ayrı bir zevk duyardı. Bir gece önce okuduklarını ertesi gün gelip bize anlatır ve bizlere yeni yeni araştırma konuları teklif ederdi. Hocada, başka bâzı hocalarımızda gördüğümüz kıskançlıktan zerre kadar eser yoktu.

Ben 1951 doğumluyum; hoca, benim doğduğum târihten bir yıl sonra, yâni ben bir yaşımdayken, 1952 yılında, akademik hayatında ulaşabileceği son merhale olan profesörlük unvânını elde etmişti. Yâni ben yaşım itibâriyle hocanın olsam olsam çocuğu olabilirdim. Böyle olduğu halde hoca Necat Birinci ile beni de dâhil ettiği *Cenab Şahâbeddin’in Bütün Şiirleri* ile *Atatürk Antolojileri* gibi ortak bâzı çalışmaların üzerine, bizim de adlarımızı koymak sûretiyle bizi onurlandırmış ve kendisine olan saygı, sevgi ve bağlılığımızı bir kat daha arttırmıştı. Bu, gerçekten günümüzde örneğine pek rastlayamadığımız türden son derece önemli ve örnek bir davranıştı. İşte bu

çerçevede, Necat Birinci ile benim de bu ortak çalışmalara dâhil edilmemizi hocaya teklif eden İnci Enginün hocama da burada ayrıca teşekkür ediyorum; usta-çırak ilişkisi denilen ve birebir hoca'nın yanında, onun gölgesi altında yapılan bu çalışmalar sırasında gerçekten kendi kendimize asla öğrenemeyeceğimiz birçok şey öğrendik. Eski bir metin nasıl okunur, bu sırada nelere dikkat edilir, başka metinlerle nasıl mukâyese edilir, eski bir metin yayıma nasıl hazırlanır; bütün bunları hoca'nın evinde 3-4 yıl devam eden o zevkli çalışmalar sırasında öğrendiğimizi söylemeliyim.

Hoca'nın, yaşından ve tecrübelerinden gelen çok farklı dikkat ve yorumları vardı; gerek söz konusu bu ortak çalışmalar sırasında, gerekse seminer derslerinde hoca bunları bizlere söyler ve bizim pek de dikkatimizi çekmeyen çeşitli konular üzerinde müstakil çalışmalar yapabileceğimizi ifâde ederdi. Not defterlerimizde bu tür birçok konu başlığı mevcuttur.

Hoca, formasyonu îcâbı, akademik hayâta intisap ettiği günden itibaren, birçoklarının yaptığı gibi, Türk edebiyâtını eski ve yeni diye birbirinden farklı ve çok uzak iki edebiyat olarak görmemiş; asıl çalışma alanı olan Yeni Türk Edebiyatı'nı dâima eskinin bir devâmı olarak görmüştür. Araştırmalarını dikkatle gözden geçirirsek, sayı itibâriyle yeni edebiyat kadar olmasa da hatırı sayılır miktarda eski edebiyatla ve halk edebiyâtıyla ilgili araştırma ve incelemelerinin olduğunu da kolayca görebiliriz.

Hoca, sanıyorum 50'li yıllarda, İlhan Tarus veya Ümran Nazif'in yeni çıkan bir hikâye kitabı üzerine bir tanıtma yazısı yazmış; o günlerde eski Galata Köprüsü'nün altındaki kahvelerden birinde Haydarpaşa vapurunu beklerken Sait Fâik'le karşılaşmışlar; Sait Fâik, hoca'nın yazısını okuduğunu, ancak hikâye yazarının doğru dürüst balık adlarını bile bilmediğini söylemiş. Hoca bu anekdotu zaman zaman anlatır ve hikâyeciliğin bir bakıma "Ayrıntı ustalığı" demek olduğunu söylerdi.

Hoca'nın üzerinde durduğu konulardan biri de, her yazarın yazarlık hayatında acemilikten ustalığa doğru bir yükseliş çizgisinin

bulunduğu, özellikle büyük yazarların zirve noktasına ulaştıktan sonra orada durmayı bilmesi gerektiği husûsu idi. Bu konuda birçok örnek verir; meselâ edebiyat dünyasında “Kaldırımlar Şâiri” olarak şöhret bulan Necip Fâzıl’ın belli bir dönemden sonra ideolojik anlamda pek de güzel denilemeyecek şiirler yazdığını; Târık Buğra’nın *Küçük Ağ*’dan sonra düşüş trendine girdiğini, hayâtının son döneminde *Yağmur Beklerken* hâriç, kayda değer eserler veremediğini söyler; hocası Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ise kötü eserler vermeye fırsat kalmadan, bir bakıma tam zamânında vefat ettiği üzerinde dururdu.

Hoca hayâtının son günlerine kadar yeni şâir ve yazarları tâkip etmeye çalışır ve yeni çıkan kitapları genellikle bana aldırırdı. Bunları dikkatle okur ve hoşuna giden yazar veya kitaplarla ilgili yazılar da yazar, yâni bugün birçok meslektaşımızın yaptığı gibi: “Beni buraya kadar ilgilendirir, bundan sonrası beni ilgilendirmez!” demezdi. Hattâ *Cumhûriyet Devri Türk Şiiri*’nin yeni baskısı için Hilmi Yavuz, İsmet Özel ve Ebubekir Eroğlu’nun şiir kitaplarını yine bana aldırmuş, okumuş ve kanaatlerini söylemişti; ancak bunları yazıp da kitabın yeni baskısını gerçekleştirmesi nasip olmadı.

Hoca dil konusunda da birçok yazı yazmış ve bunların bir kısmı *Kültür ve Dil* adlı kitabında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda hoca sık sık dildeki kelimelerin trafik işâretleri gibi olduğunu; işâretlerin rastgele değiştirilmesi durumunda nasıl kazâlara yol açılırsa, aynı şekilde dildeki kelimelerin de keyfî olarak değiştirildiğinde aynı kazâların olacağını sık sık dile getirirdi.

Hoca biz asistanlarının yabancı dilimizi geliştirmek üzere bizlere zaman zaman bâzı makâle veya kitaplar verir ve bunları tercüme etmemizi isterdi. Bir defasında bana da modern eleştiri teorisyenlerinden Wimsat’ın bir makâlesini verdi ve tercüme etmemi istedi. Hocanın verdiği makâleyi lûgat yardımıyla yarım-yamalak da olsa Türkçe’ye çevirmeye çalışmıştım. Hiç unutmuyorum, makâlenin bir yerinde “icon” diye bir tâbir geçiyordu ve metin içinde bildiğimiz anlamı dışında ben bunun ne ifâde ettiğini bir

türlü anlayamamıştım. Sonunda hocaya sordum, hoca gülümseyerek bu kelimenin burada mecâzî anlamda, büyük bir sanat veya edebiyat eserinin “icon” gibi sarsılmaz bir kıymete sâhip olduğunu vurgulamak üzere kullanıldığını söyleyince; mesele anlaşıldı, adı geçen terim böylece yerli yerine oturmuş oldu.

Hoca zaman zaman şöyle bir anekdot anlatırdı. Rusya’da 1917 Ekim Devrimi denilen büyük ihtilâl olmuş; psikolojideki “Şartlı refleks” hareketinin sahibi Pavlov’un asistanı o gün geç kalmış; heyecanla ve gecikerek yanına gelince, Pavlov soruyor: “Neredeydin, niçin geç kaldın?” Asistan: “Efendim, duymadınız mı ihtilâl oldu, sokaklarda caddelerde kan gövdeyi götürüyor!” deyince; Pavlov şu karşılığı verir: “İhtilâlden bize ne; biz işimize bakalım!” Hoca bu anekdotla birinci derecede işimiz olan hocalık ve araştırmacılığın hayâtımızda önde gelen bir yer tutması gerektiğini anlatmak isterdi.

Hoca ile ilgili hâtıralarda üzerinde pek durulmayan bir şey daha hatırlıyorum: 1974-75 yıllarında olması lâzım; henüz tek bir TV kanalı var; İsmâil Cem’in müdür olduğu dönem. Her ayın ilk haftası gâliba Pazar geceleri Haluk Aker’in yöneticiliğinde Mehmet Kaplan hoca, Hilmi Yavuz ve Cemal Süreya’nın katıldığı bir ayın kitapları programı yayınlanıyor; o ay içinde yayımlanan kayda değer kitaplarla ilgili olarak bir saat kadar konuşuluyordu. Henüz her evde televizyonun bulunmadığı o yıllarda birçokları gibi rahmetli Mustafa Miyasoğlu, Durali Yılmaz, Ebubekir Eroğlu ve ben o geceyi iple çeker ve Kadıköy’deki eve yakın kahvehânelerden birinde bu programı mutlaka izlerdik.

Hoca asistan olarak Edebiyat Fakültesi’ne girdikten bir süre sonra, 1940’ta yeni kurulan Tanzîmat Edebiyatı Kürsüsü’nün başına tâyinle A. H. Tanpınar gelir ve hoca Tanpınar’la birlikte çalışmaya başlar. Tanpınar bu sırada bir taraftan derslerini verirken bir taraftan da *XIX. Asır Türk Edebiyatı Târîhi*’nin hazırlıklarına başlar; bu münâsebetle Kaplan hocaya da bâzı eserleri okutur, notlar aldırır. Bunların arasında hocanın sık sık söylediği Ahmet Cevdet Paşa’nın

12 ciltlik meşhur *Târih-i Cevdet*'i de bulunmaktadır. Hoca zaman zaman bizlere de *Târih-i Cevdet*'i iyice okuyup anlamadan, Yeni Türk Edebiyatı'nın ortaya çıktığı Tanzîmat döneminin tam olarak anlaşılamayacağını söylerdi.

Ne münâsebetle söyledi tam olarak hatırlamıyorum ama bir gün; "Bâzı yazarları sâdece eserlerinden tanımak kendisini tanımaktan iyidir!" demişti ve Câhit Külebi'nin şiirlerini yıllarca takdir ettiğini, eserleri hakkında takdîrkâr yazılar yazdığını, yıllar sonra bir toplantı vesilesiyle kendisini tanıdığını, aralarında ne gibi bir konuşma geçti bilmiyorum ama "Keşke tanımasaydım!" dediğini de hatırlıyorum. Aynı şekilde hikâyeleri hakkında takdîrkâr yazılar yazdığı Tahsin Yücel'den de, bir Fakülte Kurulu'nda hiç beklemediği bir tepki aldığını ve çok üzüldüğünü de çok iyi hatırlıyorum.

Hoca ilkokulu 1928'den, yâni harf inkılâbından önce, eski harfli dönemde okumuş olduğundan, yukarıda adı geçen ortak çalışmalar sırasında meselâ kütüphânede eski gazeteleri tararken, bizim gibi uzun uzadıya okumadan, sâdece şöyle bir göz atmak sûretiyle hangi makâlenin bizi ilgilendirdiğini tespit eder; çocuklar şunları alalım, şunlara lüzum yok diyebilirdi.

Hoca bütün bu meziyetleri yanında aynı zamanda son derece mütevâzı bir insandı. Meselâ bilimsel bâzı yayınları dışında hoca ne dergilerde yayımladığı yazılarında ne de kitaplarında profesör unvânını hiçbir zaman kullanmamış, hattâ mezar taşında bile sâdece adı ve soyadı yazılmıştır.

Hoca kendinden, yaptıklarından, bildiklerinden son derece emin, gerçekten müstesnâ bir insandı; henüz bilgisayarın günlük hayatımıza girmediği o yıllarda, biraz çivi yazısını andıran el yazısıyla yazılarını yazar, daktiloya çekilmek üzere bizlere verir ve "Eğer düzeltilmesi gereken yerler varsa, siz halledin!" der, yâni bizlere sonuna kadar îtimat ederdi; bizler de hocanın bu güvenini hiçbir zaman istismar etmedik ve hocayı hayal kırıklığına uğratmadık.

Belki biraz da YÖK'ten önceki yıllarda sistemin bugünkünden çok farklı oluşunun verdiği esneklik veya rahatlıkla hoca bir yıl verdiği dersleri ertesi yıl aynen tekrarlamaz, yeni yeni dersler hazırlardı. Meselâ 1970-1971 öğretim yılında üçüncü sınıfa Hâlid Ziyâ dersi yapmışsa, ertesi yıl aynı sınıfa bu sefer Hâlide Edip dersi yapar, bir sonraki yıl aynı sınıfa bu defa meselâ Abdülhak Hâmid'in *Finten'*ini işlerdi. Böylece hem kendisini tekrarlamamış olur, hem de kendisine yeni bir araştırma konusu bulmuş olurdu. Ancak YÖK'ten sonraki sistemde, yâni şimdi böyle bir şeyi uygulayabilmek mümkün değil.

Çok iyi hatırlıyorum, ben mezun olduktan, hocanın yanında doktora çalışması yapmaya başladıktan sonra, sanıyorum 1975-1976 yıllarında hocanın o dönemin son sınıf talebelerine Encümen-i Şuarâ dersleri yaptığını duymuştum; hocadan izin aldım ve son sınıfın bu derslerini ben de tâkip ettim.

YÖK'ten önce akademik hayat şimdiki gibi Yüksek Lisansla değil Doktora ile başlardı; bunun için zaman zaman hoca: "Doktora akademik hayâtın temelidir, dolayısıyla bu temel sağlam olmalıdır!" der ve doktora çalışmalarının mutlaka 1928 öncesine âit olmasını isterdi. Derdi ki: "Talebenin iyice yetişmesi ve o havayı teneffüs edebilmesi için mutlaka 1928 öncesinin gazete ve dergilerinin arasına girip dolaşmalıdır, daha sonra isterse yeni şeyler de yapabilir!"

Hocanın âdeta vasiyet gibi söyledikleri arasında bir de şunu çok iyi hatırlıyorum: Asistan alacağınız kişileri iyi seçin; kılığıyla kıyâfetiyle, hal ve hareketleriyle, bilgisiyle, hattâ adım atışlarına varıncaya kadar onları 15-20 yıl sonrasının profesörleri olarak gözünüzde canlandırın, öyle karar verin!

Kaplan Bey'in saydığım bütün bu meziyetleri yanında edebiyâtımıza bir başka büyük hizmeti de Tanpınar gibi büyük bir şahsiyete sâhip çıkmasıdır. Tanpınar hakkında gerek sayı, gerekse hacim itibâriyle en fazla yazan biri olarak Mehmet Kaplan, hocasının mîrâsına gerçekten sâhip çıkmış, 70'li yıllardan itibaren onun eserlerini yeniden yayımlatmak sûretiyle yeni nesillerin Tanpınar'la

buluşmasını sağlamıştır. Onun bu gayret ve çabaları olmasaydı, Tanpınar günün birinde mutlaka yine keşfedilirdi, ama uzun bir gecikmeyle. Mehmet Kaplan, Tanpınar daha hayattayken başladığı onun eserleri hakkındaki tanıtma, tahlil ve değerlendirmelerini, hocasının ölümünden sonra daha da hızlandırmış ve büyük bir zevk duyduğu bu faaliyetini ölünceye kadar sürdürmüştür. İşte, hiçbir beklentiye dayanmayan bu hasbî ilişki, bence, genç nesiller ve özellikle genç akademisyenlerce örnek alınması gereken son derece asil bir davranıştır.

Yakın bir târihte yayımlanan *Günlükler*'inden öğrendiğimize göre, Tanpınar'ın, kendi dersleriyle Kaplan Bey'in derslerini karşılaştıran talebelerinden birine: "Kaplan Bey'in çok iyi hoca olduğunu" söylemesi ve "Benden sabun köpüğü, ondan bilgi kalır!" demesi ve günlüğüne "Aynen düşüncem de budur." diye yazmasını da, hakîkatı teslim etme olarak anlamak gerekir.

İşte, yetiştirmiş olduğu yüzlerce talebesi Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde hizmet ettikçe, yazdığı kitaplar okundukça ve okutuldukça, amel defterinin kıyâmete kadar açık kalacağına inandığımız, rahmet ve minnetle andığımız Mehmet Kaplan hocanın, bir hoca olarak bizlere bıraktığı en değerli mîras bütünüyle bunlardan meydana gelmektedir.

Pîri Reis'le

Açık Denizlerde

Muhterem Yüceyılmaz

Renkler, sesler, küçük bir esinti, bir rüz-gâr... Hattâ birkaç hece...Bir çocuğun dimağında nasıl bir iz bırakır? Rûhunda hangi merakları, hangi zevkleri veya hangi ilgileri harekete geçirir? Başkalarının gözünde alelâde herhangi bir olay bir çocuğun ufkunda ne gibi yolculuklara yol açar, doğrusu kimse bilemez.

Altmışlı yıllarda İstanbul Radyosu'nda 23.00 ajansının hemen ardından her gece "Denizcilik ve Oşinografi Dâiresi Başkanlığı'ndan bildirilmiştir." diye başlayan duyuru hiç yeni denizciler yetiştirmeye sebep olmuş mudur veya "oşinografi" ne demek ola ki diyen kaç dinleyiciyi lugatlara yöneltmiştir acaba? O anonslarda hatırlanacağı gibi, hava şartları ve denizcilik açısından muhtemel tehlikeler belirtilirken "arız" , "tûlü" diye iki sözcük geçerdi. Bu, enlem ve boylama karşılık gelen iki sihirli sözcüktü. Denizler hakkındaki bilgisi İstanbul Boğazı'ndan ibâret bir çocuk için bu iki kelime bilinmeyen dünyâlara açılan iki anahtardı. Arız... Tûlü... Tû uzun. Tû uzayıp giden tûl perdeler misâli ardında büyülü, masmâvi denizlere yelken açan bir heceydi o zamanlar. Denizlere dâir kimbilir ne sırlar gizliydi! Bu hecelerde denizlerin çağrısı duyulurdu. Bilinmezliklerin gizemi kadar tehlikelerin de fısıltılarıydı sanki. Ama çocuğun emin olduğu tek anlaşılabilir mesele, bu gece duyularının denizciler için çok büyük önem taşıdığı ve mutlaka duyulması gereğiydi. Ya duyan olmazsa? Ya fırtınadan habersiz açılırlarsa denizlere?... Her anonsun sonunda şu cümle işitilirdi: "Gemiciilere ve denizcilere önemle duyurulur."

Duyurulmak, bir nevi iç âlemimize üfürülmüş heceler vâsıtasıyla oluyordu ki buna millî dalgıçlarımızdan birisi “denizlerin çağrısı” demekle işin hakikatini özetlemişti.

Pîri Reis de onlardan biriydi. O daha çocukken... Gelibolu’nun bir kıyıcığında dalgaların hışırtiları, Boğaz rüzgârlarının büyü-lü lisanıyla beyaz köpükler üzerinden dünyânın bilinmeyen mem-leketlerinin inanılmaz hikâyelerini doldururdu kulaklarına. Kıyıya savrulmuş binlerce midye kabuğunu denizcilerin anlatılmamış ga-rip serüvenlerini binlerce yıldır dinleyip duran kulaklar gibi görür, uzak denizlerden gelen gemicilerin çarşıda, pazarda, iskelede, li-manda anlattıkları efsânelerden kendine apayrı bir dünya kurardı.

Boğazdan geçip giden kalyonlar, rüzgârla şişen yelkenler, ge-mici nâraları, tâmirhânelerin çekiç sesleri, testere talaşı, yaş kereste kokusu...

Pîri Reis’in bir çam ağacına, veya maun gövdesine bakarken ne düşündüğü, neleri hesap edebildiği doğrusu cevâbı olmayan bir soru olarak kalacak. Şu kadarı var ki o bir çocuk dikkatiyle gemi gövdesi yapımına elverişli ağaçları herhalde kokularından bilirdi.

Gelibolu on beşinci yüzyılda Osmanlı’nın en önemli deniz üs-sü olmaya namzettti. Sokaklarında birbirinden farklı deniz adamları-nın dolaştığı, Türkçe, Arapça, Portekizce, İspanyolca, Rumca konu-şan toplulukların erzak temini için olsun, tekne tâmiri için veya başka bir sebeple karaya çıkmış olsun; yerli halkla dâima yüz yüze gelindiği bir belde olmalıydı.

Pîri Reis’in bu farklı toplulukların dillerine âşinâlığı çocukluk yıllarına dayanır. Bu şu anlama geliyor: Büyük coğrafyacı ve usta denizci gittiği her yerde kolayca iletişim kuruyordu. Bu günkü sı-nırlarla çevrili yapay coğrafyanın değil, haritasını çizemediği geniş bir dünyânın adamıydı. Zâten onun yetiştiği Gelibolu toprağı, pek çok farklı kavimlerin bu boğazdan geçişleri sebebiyle en azından haberlerin alınıp verildiği önemli bir merkezdi. Her dilden insan denizcilik işleri ve ticâret sâyesinde bu kıyılara yanaşılıyor, alacağını alıp ödeyeceğini ödüyor, en azından gemi yapım işi için başka

ülkelerden getirilmiş yüzlerce belki binlerce kişi burada çalışıyordu. Eğer Muhyiddin Pîri denizci olmayı kafasına koymuşsa bu dilleri konuşanları bulmak için, onlardan bir şeyler öğrenmek için fazla çaba harcamasına lüzum yoktu. Kaldı ki Pîri Reis'in keskin bir hâfızaya sâhip olduğunu, bir kez öğrendiği bir bilgiyi bir daha asla unutmadığını, onun haritacılık dehâsından biliyoruz. Onun dünya çapında bir isim olmasından konuşacaksak öncelikle iki özelliğini baştan belirtmekte zarûret var: Birinci özelliği, içinde sönmeyen bir "merak". Nesnelerin aslında ne oldukları, hakikatlerine ulaşma cehdi. Gözlem gücü. Bilim adamlarının -tesâdüfî buluşları bir kenara bırakırsak- çalışmalarındaki itici güç büyük ölçüde meraktır. İkincisiyse güçlü bir "hâfıza". Bu iki özellik Pîri'yi çok güzel tanımlar.

Yaşadığı dönem on beşinci yüzyıl sonlarıyla on altıncı yüzyılın ilk yarısı olması itibarıyla dönüp dünya târihinin o günlerdeki seyrine baktığımızda, İspanyol, Portekizli, Cenevizli gemicilerin büyük bir iştahla denizlerde varılabilecek her neresi varsa oralara biran önce ulaşma yarışının amansız heyecânını görmekteyiz. Bu yarışın temelinde büyük bir panik hâli vardır. 1453 Mayıs'ı Avrupalıları müthiş rahatsız etmiş ve İstanbul'un Türkler tarafından fethe dilmesinin ardından kendilerine yeni yaşama alanları açma, yeni ticâret yolları keşfetme derdine düşmüşler. O târihlere kadar Karadeniz'den Ege'ye, Akdeniz'e çalışan ticâret yolları artık Türklerin elindedir ve doğunun baharatından kumaşına, mâdeninden silâhına kadar her ticâret kalemi için daha emin, daha özgür rotalara yönelme ihtiyâcıyla, kendi devletlerinin desteğini de alarak artık yalnızca doğuya değil, bilhassa batıya doğru dümen kırmışlardır. İşte o yeni ihtiyaç yollarını bulma azmiyle çıkılan seferler sonunda birçok yeni takımadalar, daha önce bilinmeyen birçok yerler, yeni memleketler keşfedilmeye başlanmıştır. Bu yeni mâcerânın gönüllü denizcileri, deniz aşırı uzak diyarlardaki topraklara gözlerini dikerek bir vâililik elde etmeye kadar götürebilmişlerdir hayallerini. Kimi zaman bilmedikleri yeni bir kıtaya vardıklarını bile anlamadan kıyı halkıyla dövüşlere girişmişler, akıl almaz mâcerâlar yaşadıkları sonra sekiz

on gemiyle çıktıkları yolculuklardan ancak tek bir gemiyle ve bir avuç mürettebatla dönebilmişlerdir.

Böylesi gözü kara çıkılan seferlerde gemicilerin ellerinde elbette âhım şâhım haritalar yoktu. Ama bütün o seyahatlerden sonra edinilen bilgilerin kayıtları, notları çok büyük bir bilgi hazînesi oluşturmaya yaramıştır. Bizim Pîri Reisimizin önemi tam da burada kendini gösterir. Büyük denizci gerek kendi elinde bulunan gerekse batılı denizcilerden elde ettiği her kaydı, bilgiyi, haritayı, belgeyi toplamış, hepsini bir araya getirdikten sonra karşılaştırmalar yaparak en doğrusunu kendi anlayışına göre kendi dünya haritasına geçirmiştir. Zâten bütün büyük bilim adamlarının yaptığı da bundan başka bir şey değildir. Kendi zamânına kadar olan bilgileri derleyip yeni bir yöntemle insanlığın hizmetine sunmak. Pîri Reis de bunu yapmıştır. Velâkin zamânında yeterince ses getirmiş midir, tartışılır.

Avrupalı gemicilerin çıktıkları yolculuklarda yeni toprak parçalarına vardıklarında insanına, hayvanına, yeşil örtüsüne, dağına suyuna duyulan merak daha sonraları doğal kaynakların ele geçirilmesinin yolunu açmış, bu deniz seferlerinin sürekli kılınmasının önemi daha çok anlaşılmış ve batıda devlet desteği giderek artmıştır.

Bizim o târihlerdeki gemicilerimizin tuttuğu yol apayrıdır. İstanbul'un fethi üzerinden yalnızca yirmi-yirmi beş yıl kadar geçmiştir ve fethin şâsaası, heyecânı henüz Osmanlı denizcilerinde devam etmektedir. Tamâmen zihniyet farklılığından doğan bir tutumla gidilen ülkelerde ezanın okutulması, yerli halkla kolayca ilişki kurulması, Fâtih Sultan Mehmet Han'ın politikaları izinde daha çok insânî ilişkiler düzeyinde kalınması şeklinde olmuştur. Bizim denizcilerimizin Akdeniz'de Kızıldeniz'de, Hint denizlerinde sancak dolaştırmalarının anlamı Avrupalılarınkinden çok farklıdır. Gerçi yine şiddetli deniz muhârebeleri yapılmış, yine deniz akınları Mora ve Dalmaçya kıyılarında vukû bulmuştur, ama bundan da

önemlisi, İspanya müslümanları ve sefaradlar Osmanlı gemileriyle Afrika kıyılarına, Osmanlı topraklarına taşınmıştır.

Avrupalı denizcilerin elde ettikleri bilgiyi ne şekilde kullanacaklarını, nereden ne elde edeceklerini önemsemeleri öne çıkarken Türk denizcilerinin “Îlâ-yı kelimetullah” fikriyle denizlerde Avrupalılara göz açtırmamaları dikkate değer bir husus. Öyle ki kaptan paşalar denizlerde nam almak, pâdişâhın mührünü uzak sularda egemen kılmak husûsunda birbirleriyle yarışmaktadırlar. Bu, batının yarışından hayli farklı bir yarışır. Avrupalı denizciler için ticâret ve zenginlik ne kadar önemliyse Türkler için îmanla bayrak dalgalandırma azmi o kadar önemli görünüyor. Bu amansız yarış sonucunda Akdeniz’de bir “korsanlık” kavramı almış başını, pupa yelken gitmiştir. Batı Afrika sâhillerinden Doğu Hint adalarına kadar! Sonuçları mı? Bugüne yansıyan tablodan, bugünün dünya haritasından anlaşılabilir.

Pîri Reis’in meşhur *Kitab-ı Bahriye*’sinde “şurada altın yatakları var, filanca memleketin kıyıları mâdenlerle dolu.” gibi ibârelere rastlayamayız. Bir ada anlatılacağı zaman önce o adanın nişânesi nedir, onu söyler. Bir yerin nişânesi olarak ya bir kaleden, ya bir burundan veya bir dağdan bahseder... Bir limana gelindiğinde kaptanın ne şekilde demirleyeceğini, limanların derinliğinin kaç kulaç olduğunu, nerelerde karaya oturma tehlikesi bulunduğunu anlatır. Tam bir denizci babasıdır Pîri Reis. Sonra orada kimlerin yaşadığına bakar. Kaç tâne kilisesi vardır, kaç bucağı, mahallesi vardır, Pîri onları sayar döker. Bir tür insâniyet nâmına yapılan bir hizmet niteliğindedir kitap. Bütün Ege ve Akdeniz kıyıları, adaları gezip dolaşıldıkça notlarını tutmuş, çizimlerini yapmış, düşüncelerini kaydetmiş, bu notları büyük bir hazîne niteliğinde biriktirerek daha sonra üzerinde çalışmış, kendi zamânının emsalsiz dünya haritalarını çizmeyi başarmış, bütün denizcilere kılavuz niteliğindeki *Kitab-ı Bahriye*’sini kaleme almıştır.

Bugünün modern Türkiye’si her alanda teknolojiyi yakalama gayretiyle denizlere de çok şükür yüzünü yeniden dönmektedir.

Fakat sosyal alanda bu dönüşün fazla bir karşılığı olduğunu söylemek kolay değil. Bizim denizlerle aramızdaki bağ, yalnızca senede bir çıkılan tâtillerden, bir kıyı kasabasında güneş ışınlarında uzanıp uyulamaktan, çok çok bir Mâvi Yolculuk gezisiyle dinlenip açık büfe ve deniz yağlarından bahis açmaktan öteye içinde merak unsuru bulundurmayan yüzeysel bir alâkadır çoğu zaman. Kıyı şeridinde yürüyüşlerle yetinmeyip yamaçlarda yetişen bitki türlerini incelemeye, fotoğraflarını çekmeye veya yerli halkla tanışıp daha bir içerden tanımaya çalışmak dünyâya bakış açımızı herhalde genişletir. Belgeselleri seyretmenin zevkine diyecek yoktur fakat kendi belgeselimizi yaşayabilmek, küçük keşiflerle hayâtı renklendirmek de sayısız sorunlarla boğuşan günümüz insanına devâ niteliğinde olsa gerek. Meselâ, kumsalda rastladığımız bir yuvarlak taş bize kaç yüz bin yıllık bir geçmişi düşündürür? Binlerce yıllık geçmişi, bir zaman sarmalını avucumuzda tutup tefekkür etmek bizi ömrümüzün sınırlarından çıkarıp başka âlemlerde gezdirmez mi? Ne kadar kâm almış oluruz bu dünyâdan!

Denizcilerin hayatları, ufukları, hâtıraları hepsi, karada bilinenlerden çok farklıdır. Denizlerse binlerce denizciye kabir olmuştur. Nice şehidimiz denizleri süslemektedir. Onlar “Yedi kandilli Süreyya” ile değil, yüz binlerle ışıldayan balık pullarının evreninde huzur içindedirler. Mâvi sükûnun çocukları.

Cümlesinin rûhuna rahmet olsun.

Prof. Dr. F. Çiçek Derman İle Rikkat Kunt Hakkında Mülâkat

Mehmet Nuri Yardım

Prof. Dr. Fatma Çiçek Derman Hanımefendi, günümüzde Klasik Türk İslâm sanatlarına en çok hizmet eden hocalar arasında bulunuyor. Rikkat Kunt, Muhsin Demironat ve Süheyl Ünver gibi üstatlardan ders alan Fatma Çiçek Derman, tevârüs ettiği sanatı en iyi şekilde talebelere aktarmıştır. Yıllarca İnci Ayan Birol Hanımefendi ile birlikte Kubbealtı'nda tezhip dersleri veren ve pek çok talebe yetiştiren Derman'ın Kubbealtı Neşriyatı arasında Rikkat Kunt Hoca Hanım isimli eseri neşredildi. Büyük alâka gören, basın ve yayın organlarında hakkında pek çok yayın yapılan bu eser çerçevesinde Fatma Çiçek Derman Hanımefendi ile bir mülâkat yaptık. Soru ve cevap faslından önce bilhassa yeni nesiller için Hocamızın biyografisini aktarmakta fayda var.

7 Ocak 1945 târihinde Ankara'da dünyâyâ gelen Prof. Dr. Fatma Çiçek Derman, İstanbul Kız Lisesi'nden sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin, Sanat Târîhi Bölümü'nden mezun oldu. 1985'ten beri öğretim üyesi olduğu Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü ve Tezhip-Minyatür Ana Sanat Dalı başkanlığından emekli olmuştur. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1987 yılında doktorasını tamamlayıp, 1992 yılında yardımcı doçent, 1996 yılında doçent, 2002 yılında da profesör oldu. Konusunda bu unvânı ilk kazananlardan olan Derman, lisans ve lisansüstü dersleri veriyor; birçok öğrencinin yüksek lisans ve sanatta yeterlik tez danışmanlığını yürütüyor. Tezhip sanatını usta-çırak usulüyle, Süheyl Ünver (1898-1986), Muhsin Demironat (1907-1983) ve Rikkat Kunt'dan (1903-1986) öğrenip 1982 yılında Rikkat Kunt'dan icâzet almaya hak kazandı. Kubbealtı Nakışhânesi'nde 1976-2000 yılları arasında fahrî olarak tezhip hocalığında bulunan Derman, 1981 yılında, aldığı dâvet üzerine, İsviçre, İngiltere ve İtalya'da sergiler açıp atölye çalışmalarıyla sanatının inceliklerini göstermeye çalıştı. Türkçe ve bâzı yabancı dillerde 100' ü aşkın makâlesi ve Dr. İnci A.Birol'la berâber hazırladıkları Türk Tezyînî Sanatlarında Motifler / Motifs in Turkish Decorative Arts isimli bir kitabı ile İBB. Kültür İşleri Dâiresi Başkanlığı tarafından neşredilen Rikkat Kunt 100. Yaşında başlıklı bir kitapçığı, Rikkat Kunt Hoca Hanım isimli biyografi çalışması Kubbealtı Yayınları arasından çıktı.

Mehmet Nuri Yardım: Efendim Rikkat Kunt Hoca Hanım isimli eseriniz neşredildi. Hayırlı uğurlu olsun. Bu eserin hazırlık safhası ne zaman başladı, çalışmalar nasıl devam etti ve tamamlandı, lütfen anlatır mısınız?

Çiçek Derman: Rikkat Kunt Hoca Hanım isimli kitabın hazırlığı, epey eskidir. İlk dersden itibaren, duyduklarımı, sorularıma aldığım cevapları ve hocamın anlattıklarını not etmeye ve çizdiklerini saklamaya başladım. Sanat hayâtıyla, âile hayâtıyla veya Akademi'de yaşanan hâdiselerle ilgili duyduklarımı, günü gününe kaydettim. Fikrini almak için gösterdiğim desen veya fotoğrafların arkalarına cevaplarını, kendi kelimeleriyle aynen yazdım. Daha sonraları,

benim bu not edip arşivleme huyumu hocam beğendi ki, elindeki-leri, desen ciltbendindeki desenleri bana vermeye başladı. Rahmet olsun, kendisinin arşiv yapma, belgeleri saklama gibi bir alışkanlığı olmamış. Akademi diplomasını bile bulamadım, keşke ulaşabilseydim de kitaba koysaydım!

Bu toplama safhası, hocamın vefâtından sonra da devam etti. Kitabı yazarken, hiç “Acaba böyle mi demişti?” diye tereddüde düşmedim. Metnin hazırlanması tamamlanınca, asıl zaman alan ve bir araya getirmekte zorlandığım husus, hocamın elinden çıkan bezenmiş eserlere ulaşmak oldu. Çeşitli koleksiyonlara dağılmış olan bu eserler içinden, birbirine benzemeyen farklı desenlerle işlediklerini ve özenle bezeyip imzâ koyduklarını seçmeye çalıştım. Bunlara ulaşmak tahminimden fazla vakit aldı.

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nde hem idârî görevlerle, hem de hocalıkla dopdolu geçen çalışma hayâtım sırasında bu kitabı hazırlamaya vakit bulamadım. Ama devamlı olarak vesîka topladım. Nihâyet 7 Ocak 2012 târihinde yaş haddinden emekli olunca, kitabın neşir hazırlıklarına başladım. Bir buçuk sene sonunda tamamlandı.

Mehmet Nuri Yardım: Eser neşredilip de elinize ulaştığında neler hissettiniz?

Çiçek Derman: Büyük oğlum Selim, Türkp petrol Vakfı’na gönderilen kitabı alıp bana getirdi ve kucağıma koydu. Bir müddet kabını seyrettim, sonra da alıp kucakladım ve Rabbime şükrettim.

Mehmet Nuri Yardım: Efendim sâyenizde şükürler olsun ki, Rikkat Kunt Hoca Hanım gündeme geldi, sanat dünyâsı onu daha yakından tanıdı, hizmetlerinden haberdar oldu. Gazeteler, radyolar ve televizyonlar da gereken ilgiyi gösterdi, göstermeye devam ediyor. Eser hakkında ve Rikkat Hoca hakkında yazılar yazılıyor. Bu gelişmeyi nasıl karşılıyorsunuz? Uzun süren bir sessizlik döneminden sonra bu müspet gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Millet olarak değerlerimize sâhip çıkmaya başladığımız söylenebilir mi?

Çiçek Derman: Rikkat Kunt Hanım, hayatının tam elli yılını bu sanatı öğrenmek ve öğretmekle geçirmiş, sayısız öğrenci yetiştirmiş ve eser vermiştir. DGSA’de kadrolu olarak tezhîp dersleri veren ilk hanım hocadır. Bu sanatın değer görmediği, önemsenmediği devirlerde yılmadan, pes etmeden ve vazgeçmeden müdâfaasını yapmış, gerektiğinde sözünü esirgmeden yüksek sesle itiraz etmiştir. Keşke bu günleri görebilseydi! Ektiği tohumların semeresini ve verdiği mücâdelenin netîcesini alabilseydi! Belki de millet olarak bu gibi idealist şahıslardan şimdilerde özür diliyoruz, kim bilir?

Mehmet Nuri Yardım: Siz Rikkat Kunt’la tam on sene birlikte oldunuz. Hocanız oldu. Onu bize ana husûsiyetleriyle anlatır mısınız lütfen? Rikkat Hoca nasıl bir insandı, mizâcî, husûsî hayâtı, hassâsiyetleri bakımından... Nelere sevinir, nelere kızardı? Bilinen îtiyadları var mıydı?

Çiçek Derman: Rikkat Hocam denilince ilk olarak aklıma, tam bir “Hoca Hanım” geliyor. Otoriter, sözünü esirgemeyen, mesâfeli ve sağlam karakterli kunt bir hanımefendi, tam bir İstanbul Hanımefendisi. Acısını, üzüntüsünü başkalarıyla paylaşmayan, sıkıntılı anlarında kendi içine dönüp etrâfına metin görünmeye çalışan ve ızdırâbıyla etrâfını üzmemeye dikkat eden görmüş geçirmiş bir Beylerbeyi hanımefendisi...

83 yıllık hayâtında birçok kederli günler yaşamış. Meselâ yürümeyen evlilikleri, hiç beklenmeyen bir şekilde babası Hüseyin Kâzım Kadri Bey’in vefâtı ve genç yaşında vefat eden kızkardeşi Nâzan Hanım’ın kaybı... Büyük bir olgunlukla bu acı günlerinde Yaradan’a sığınıp sabırla dayanmağa çalışmış.

1981 yılında, henüz 54 yaşında iken küçük oğlu Dr. Nur Bey’in bir konferans sırasında kalp krizi geçirerek ansızın vefâtı ve gelini olan Lübnanlı yazar Venus Ghata tarafından Paris’deki hristiyan mezarlığına defnedilişi hocamı yıkan hususlar olmuştur. Benim kendisine devam ettiğim zamâna rastlayan bu acı karşısında çok sarsılmış ama, bu konuda fazla konuşmayarak tahammül etmeye çalışmıştı. Rikkat Hanım, çok kuvvetli bir seciyeye ve metâneti

elden bırakmayan bir bünyeye sâhipti. Bir gün bana; “Ben hayatta dâima başımı, iki omuzum arasında dik tutmayı öğrendim. Bu baş hiçbir omuza yaslanmamıştır.” demişti.

Hız. Ali minyatürünü Uğur Derman’ın elinde gördüğü an, üstelik bu eserin bize hediye edildiğini de öğrenince, sevincini hiç unutamam. Âdeta çılgın atarak memnûniyetini belirtmişti.

Mehmet Nuri Yardım: Talebelerine çok değer verdiğini biliyoruz. Bir konuşmanızda çok yakın olduğunuzu ve âdeta bir hoca talebe münâsebetinin dışında bir anne-evlat gibi olduğunuzu belirtmişsiniz. Yakınlarıyla münâsebetleri hakkında neler söyleyeceksiniz?

Çiçek Derman: Hocam, karşısındaki insanı iyi tanıyıp bilmeden samîmî olmaz, hele sırlarını hiç paylaşmazdı. Benimle de baştan çok resmî idi. Zamanla yakınlığımız arttı. Meselâ, gelini Müfide Hanım’ı çok sever, hattâ sırasında oğluna karşı savunurdu. Haksızlığa şahit olduğu zaman susmaz, önlemek için elinden geleni yapardı. Para onun nazarında, söz konusu olmaması gereken bir şeydi. Gönlü ganî, gözü tok, müdânâsız bir hanım idi.

Çok sevip saydığı, hattâ Akademi’ye öğrenci olmaya karar vermesinde çok tesiri olan hocası İsmâil Hakkı Altunbezer, araştırmacı, azimli ve zevk sâhibi Feyzullah Dayıgil’in varlığından rahatsız olmuş ve onu Akademi’den attırmak için epey uğraşmıştır. Çünkü Dayıgil Akademi’de ağırlığı olan bir hoca imiş. Bu durum Rikkat Hanım’ı çok üzmüş ve Feyzi Bey’e kol kanat gererek korumaya çalışmıştır. Altunbezer’in Akademi Müdürü Burhan Toprak’a; “Yanında Rikkat olduğu için Feyzi’ye bir şey yapamıyorum, dış geçiremiyorum.” dediğini yine hocamdan duymuştum.

Mehmet Nuri Yardım: Rikkat Kunt’un tezhip sanatına şüphesiz çok büyük hizmetleri oldu. Bunları ana hatlarıyla lütfeder misiniz? Sanata ne gibi yenilikler getirdi? Tezhip sanatının devâmı ve gelişmesi için neler yaptı? Sanatın geleneklerine bağlılık bakımından...

Çiçek Derman: Rikkat Hanım Feyzullah Dayıgil ile, İstanbul’daki XVI. asır çinili eserlerinden örnekler toplayarak, *Vakıflar Dergisi*

için 'İstanbul Çinilerinde Lâle' makâlesini 1938 ve 1942 yıllarında neşrederler. Bu makâleler hazırlanırken, çiniler üzerinde çeşitli çizimleri inceler ve eskilerin nasıl kompozisyon meydana getirdiklerini ve köşe döndüklerini dikkatle araştırarak anlamağa çalışırlar. Bu şekilde desen kâidelerini yeniden ortaya çıkartıp doğru kompozisyon çizmeyi keşfederler. Feyzullah Bey'in 1949 yılında vefâtı üzerine Rikkat Hocam bu kuralları hayâtı boyunca tatbik edip, öğrencilerine de uygulatmış ve tezhip sanatının âdeta yeniden doğmasını sağlamıştır. Ayrıca, halkârî üslûbunun sulu altınla gölge verilerek daha velûd işlenmesine öncü olmuştur.

Mehmet Nuri Yardım: Rikkat Hoca yaklaşık 50 sene sanata hizmet etti. Üniversitede bulundu. Akademik hayâtı, sanata daha fazla hizmet etmesine vesîle olmuş mudur?

Çiçek Derman: Şüphesiz olmuştur. Gelenekli sanatlarımızın en değersiz görüldüğü yıllarda bir gün bile tereddüt etmeden doğru bildiği yolda devam etmiş ve bu sanatın kesilmeden, kopmadan, unutulmadan bizim neslimize intikâlinde büyük hizmeti vardır. DGSA'deki 20 yıllık hocalığı, sayısız talebe yetiştirmesini ve eser bezemesini sağlamıştır.

Mehmet Nuri Yardım: Rikkat Hoca sanat icrâ etti ama neşriyat yapmadı. Niçin?

Çiçek Derman: Bu bir tercih meselesidir. Kendi böyle istedi. Üç lisânı, her zaman faydalanacağı zengin bir kütüphânenin elinin altında olması ve sâhip bulunduğu güzel Türkçesiyle, istese neler neler yazabilirdi, ama iki makâle dışında bir şey bırakmadı.

Mehmet Nuri Yardım: Hocanın yetiştirdiği talebeler arasında kimler var?

Çiçek Derman: Hocamın Akademi yıllarını ben bilmiyorum, öğrenciliğimde de teke-tek ders aldığım için diğer talebelerini tanımadım.

Mehmet Nuri Yardım: Hüseyin Kâzım Kadri Bey'in kızı oluşu, onun mizâcına bir husûsiyet katmış mıdır?

Çiçek Derman: Rikkat Hanım mizaç olarak babasına çok benzermiş. Bunu kendisi de sık sık tekrar ederdi. Kimseye müdânâ etmemesi, el etek öpmekten nefret etmesi, farklı görüşte olduğu zaman hemen istifâ ederek makâmını terk etmesi v.b. Meselâ, babası büyük emeklerle hazırladığı *Türk Lugatı*, henüz basım safhasında iken harf inkılâbı olunca, basılmayan yarısının yeni harflerle neşrine karşı çıkmış, verdiği emeklerden, prensipleri söz konusu olunca bir anda vazgeçmiştir. Hocamın da yaptığı iki evlilik, farklı görüşler ortaya çıkınca devam etmemiş ve ânında bitirilmiş. 1968 yılına kadar, ancak misâfir öğrencilerle atölyesini devam ettirerek direnmiş olan Rikkat Hanım, DGSA'de 1979-1980 Eğitim-Öğretim yılında Geleneksel Türk Sanatları Bölümü yeniden açıldığında tekrar dâvet edilmişse de bu teklifi kat'i olarak reddetmiş ve "Kovulduğum yere bir daha geri dönmem." demiştir.

Mehmet Nuri Yardım: Rikkat Kunt'un İbnülemin Mahmut Kemal ile bir muhâveresini anlatıyorsunuz. Rikkat Kunt Hanımefendi çok cesur, sözünü sakınmayan bir tabiata sâhip. İbnülemin gibi herkesin çekindiği bir zâta bile rest çekebiliyor. Ama sanırım muktezâ-yı hâle göre hareket ediyordu. Yoksa sert tabiatlı, kalp kırıcı, gönül yıkıcı değildi tahmin ederim. Onun insan münâsebetlerindeki hal ve hareketleriyle ilgili nakletmek istediğiniz ilgi çekici bir husus var mı?

Çiçek Derman: Rikkat Hanım, görgülü, usûl âdab bilen, aristokrat bir âilede büyümüş olması hasebiyle insanları kırmamaya, nezâketle muâmele etmeye dikkat ederdi. Ama sabrını taşıran durumlarla karşılaştığı zaman da, bu çerçeve içinde gereken cevâbı verirdi.

Mehmet Nuri Yardım: Bir konuşmanızda, Rikkat Kunt, "Sanatınızı üzerinizde taşıyın, derdi." demiştiniz. Bunu biraz açar mısınız lütfen. Kişi, meşgul olduğu sanatla nasıl bezenir, nasıl süslenir? Bir sanatı üzerinde nasıl taşır?

Çiçek Derman: Evet, hocam bu sözü çeşitli vesilelerle tekrarlardı. “Sanatınızı üstünüzde taşıyınız.” derdi. Bu, eser meydana getirmekten çok daha zor bir iştir: Kendimizi bezeyebilmek... Kötü huy-lardan, önce Yaradan’ın, sonra sanatın yardımıyla kurtulup güzel ahlâk sâhibi olabilmek... Kanaatimce ne zaman ki tezhîbi kâğıt üzerinden kendi üstümüze aktarabiliriz ve ahlâkımızı bezemeye başlarız; işte o zaman hedefe ulaşmış oluruz. Zâten sanattan gâye, güzel ahlâk sâhibi olmak değil mi?

Mehmet Nuri Yardım: Rikkat Kunt, 14 Ocak 1986’da Beylerbeyi’nde kalp rahatsızlığından Hakk’a yürüdü. Bu haberi aldığınızda neler hissettiniz? Hissiyâtınızı öğrenebilir miyiz?

Çiçek Derman: Bu beklenmeyen bir hâdise değildi, her ziyâ-retimde kendisini daha yorgun, daha hâlsiz ve güçsüz buluyordum. Âdetâ mum gibi günden güne eriyordu. Yine de ümitle düzelmesini bekliyor ve acı sonu konduramıyordum. Son ânına kadar hâfızası yerinde idi ve tevekkül içindeydi. Hoca kaybının acısı, hayâtınızdan bir parçanın kopması gibi, sizinle devam ediyor ve kabullenmek zaman alıyor.

Mehmet Nuri Yardım: Efendim son yıllarda Türkiye’de tezhip, hüsn-ü hat, minyatür, ebrû, cilt sanatı gibi klasik Türk İslâm sanatlarına büyük bir alâka görülüyor. Bir çok yerde kurslar açılıyor. Kemiyet olarak iyi, ama keyfiyeti nasıl görüyorsunuz? Özellikle tezhip sanatında gerekli olan titizliği ve sabrı görüyor musunuz? Gençler sanatın hakkını verebiliyorlar mı? Bu hususta tezhip sanatıyla uğraşanlara neler tavsiye edersiniz?

Çiçek Derman: Bu sorunuzun cevâbına çok hoşuma giden bir söz ile başlayayım: “Her usta, vaktiyle çırak olmuştur, ama her çırak ilerde usta olamaz”. Zaman en güzel elemeyi yapacak ve hakîkî sanat sâhibi gençler kalıcı olacaktır. Günümüzde aşırı bir talep söz konusu. İlgisizlik gibi bu hal de beni endişelendiriyor. Dedğim gibi işi, zamana bırakalım. Gönlüm, sanatını hürmetle, edeble ve şükürle icrâ edecek nesillerin gelmesindedir. “Mevlâ görelim neyler, neylerse güzel eyler”.

Acem'in Kahvesi

Mehmet Nuri Yardım

C umhûriyet devri kültür târihimizle alâkalı olarak merakla okuduğum bâzı kitaplarda veya yaptığım röportajlarda Acem'in Kahvesi'nin adını duyuyordum. Bilhassa hâtıratla bu kahveden bahsedilir. Ama doğrusu etraflı bir mâlûmâta bugüne kadar sâhip olamamıştım. İyi ki edebiyat hocamız ve yazarımız Kemal Yurdakul Aren'in *Cennetin Kapısındaki Kuzu* isimli hâtıralarını bugünlerde okudum. Hülbe Yayınları'nın bir numaralı kitabı olarak kültür hayatımıza kazandırılan eserde Aren, Sâmîha Ayverdi ile tanışmasını anlatıyor. Kemal Hoca, Manisa'da çocukluk ve ilk gençlik dönemindeki eğitim hayatıyla başlayan ve mütefekkir yazar Sâmîha Ayverdi'nin huzûrunda sona eren gönül yolculuğunun tatlı hikâyesini bize naklediyor. Yakın arkadaşı Özcan Ergiydiren'in tavsiyesi üzerine Ayverdi'nin *Yolcu Nereye Gidiyorsun?* isimli eserini okuyan Kemal Hoca'nın âleminde yeni kapılar, yeni pencereler açılmış. *Cennetin Kapısındaki Kuzu*'nun baş taraflarında Kemal Y. Aren şöyle diyor:

"Ben Kemal Yurdakul Aren! Sâmîha Anne'min kuzusu. Bu sıfatı kendileri lûtfettiler, hemen dâima da böyle hitâbettiler. 'Kuzu gelmiş!... Kuzu şunu veriver!... Kuzu şunu yerine koy çocuğum!... v.b.' Hilâl (Akçal) 9-10 yaşlarında var yok. Bir gün kapıyı bana o açtı. Herhalde içeriden sorulmuş olmalı ki 'Kuzu Kemal amca gelmiş büyükanne!' diye seslendi. Oturma odasına doğru giderken de 'Kemal amca, size neden kuzu diyorlar?' diye sormuştu. Ben de: 'Büyükkannenize sormalı, bu ismi bana o verdi.' demiştim."¹⁹

¹⁹ *Cennetin Kapısındaki Kuzu*, Kemal Yurdakul Aren, Hülbe Yayınları, İst. 2013, s. 15.

Çok hoş ve kalbe dokunan hâtıraların serpiştirildiği kitapta dikkatimi çeken hususlardan birisi de Acem'in Kahvesi'nin sık sık zikredilmesi oldu. Doğrusu ben bu kahvenin 1930'lu veya 40'lı yıllarda hizmet verdiğini, Küllük'ten daha eski bir târihe sâhip olduğunu sanıyordum. Yanılmışım. Kemal Hoca, yakın arkadaşı Özcan Ergiydiren ile birlikte bu kahvenin müdâvimi olduğuna göre demek ki 1950'li yıllarda kültür sanat çevreleri bu mekânda oturup çay içmiş ve dostlar zaman zaman burada tatlı yârenlikler etmişler.

Kemal Hoca, Lâleli'deki Acem'in Kahvesi'nde arkadaşı Özcan Beyle, buluşup sohbet ve muhabbet ettiğini, Sâmiha Ayverdi'nin *Yolcu Nereye Gidiyorsun?* adlı eseri üzerinde konuştuklarını belirtiyor. Özcan Ergiydiren ile bir konuşmalarında kahvenin diğerlerinden farklı ve iyi olduğunu belirtiyor. Aralarında geçen hasbihalde Kemal Hoca'nın "Nerede buluşalım?" sorusuna, Özcan Ergiydiren, "Ben çay tiryâkisiyim, Çınaraltı'nın çayı iyi değil, iyisi Acemin Kahvesi buluşma yerimiz olsun." karşılığını verir.²⁰

İlerleyen bölümlerde Kemal Aren, "Acemin Kahvesi bizim arkadaşlarla buluşma yerimiz." dedikten sonra şu açıklamayı yapma lüzûmunu hisseder:

"Acemin Kahvesi deyip duruyorum, kahvenin resmî adı Lâle Kıraathânesi! Bugün (2013 yılında) Büyük Reşit Paşa Caddesi'ni geçip Lâleli'den aşağıya inerken sağ tarafta 'Duman Grup' var. Onun hemzemin giriş bölümü. O zamanlar yola dört-beş metre cephesi içeriye doğru yaklaşık on iki-on üç metre derinliği olan bir mahal idi. Arka tarafta oyun oynanırdı; ön taraflar ise gazete okumak isteyenlere, dostları ile sohbet edenlere tahsis edilmişti. Buna işâret eden bir levha veya ikaz yazısı yoktu, ama dâimî müşteriler tarafından kendiliğinden uyulan bir kuraldı. Oraya ilk defa gelenlerden bu kuralı ihlâl etmek isteyen olursa garsonlar arka tarafı işâret ederler, râzı olurlarsa oraya geçer, oyunlarını oynarlar; râzı olmazlar da bu tavrı kendilerine yapılmış saygısızlık sayanlar olursa söylene söylene kalker gi-

²⁰ A.g.e., s. 43

derler. Nitekim önde caddeye bakan sağdaki masa, zamânın büyük ilim adamı Mükrimin Halil Hoca'nın ara sıra uğradığında oturduğu yer olduğu için müdâvimlerce oraya, boş olsa dahi oturulmazdı. Sol tarafta da bâzen ünlü fıkra yazarı Burhan Felek'in oturduğu, hem nargilesini içip, hem de 'Konsolos'un Kahvesi' kurgusuyla Pazar günleri neşredilen yazılarını yazdığı yerd. O olsun, Mükrimin Halil Hoca olsun masalarında otururlarken yanlarına tanıdıkları dışında kimse oturmazdı. Kahvede boş masa olmasa, oturulacak bir sandalye dahi olmasa bu kural geçerliydi. Kısacası, Lâle Kırathânesi, emsâllerinden farklı bir mekândı."²¹

Müesseselerin sivil târihi önemlidir. Hele Küllük, Marmara Kırathânesi gibi yüzlerce yazarın, âlimin, edibin, şâirin ve sanat-kârın devam ettiği mekânlar bir bakıma gizli birer akademi gibidir. Kemal Y. Aren, Acemin Kahvesi'ni işleten kişileri de ana husûsiyetleriyle şöyle târif eder:

"İşletmeciler, Veli Bey ve Hüseyin Efendi isimli iki acemdi. Veli Bey, zayıf orta boylu, dâima takım elbise giyer, kırıvat bağlar, Hüseyin Efendi ise şişmanca, o da orta boylu ama dâima terleyen, kırmızı yüzlü, yukarıdan bir veya iki düğmesi açık, göğüs kıllarını meydanda bırakan bir mintanla ortalıkta dolaşır, müşterilerin bâzıları ile lâfa tutulur, yerleri kontrol eder, çer çöp görürse hemen eline süpürge ve faraşı alır, garsonlara bırakmadan temizler, samîmî, sıcak bir insan. Ortalıkta yuvarlak yuvarlak dolaşmasından ötürü ona 'efendi' sıfatı uygun görülmüş, Veli Bey'e ise, o da samîmî, sıcak ama takım elbise ve kırıvatla ortalıkta dolaşmasından dolayı 'bey'lik verilmiş. Kahve bu iki Acem ortakdan ötürü halk nezdinde 'Acemin Kahvesi' adı ile anılır olmuş."²²

²¹ a.g.e., s. 45.

²² a.g.e., s. 45.

Müdâvimler Arasındaki Renkli Simâlar

Şüphesiz böyle kahveleri câzip kılanlar, oraları sevimli hâle dönüştürenler bilgili, renkli ve değerli müdâvimleridir. Küllük ve Marmara Kırâathânesi'ne devam edenleri az çok biliyoruz. Hattâ bu konuda toplantılar yapıldı, röportajlar gerçekleşti, filmler bile çekildi. Ama Acemin Kahvesi hâlâ bir meçhul. İyi ki Kemal Aren gibi sıkı müdâvimleri, hâtıralarında bu kahvelerden bahsediyorlar da biz o dönemin kültür sanat ortamını, mühim şahsiyetlerini bu vesile ile öğrenmiş oluyoruz. Mekânı en çok ziyâret edenler arasında kimler var dersiniz, okuyup öğrenelim:

“Müdâvimleri arasında da renkli sîmalar vardır: Meselâ bir meczup Ahmet Efendi ki günde iki üç defa, elinde kâğıtlar, mektup zarfları, kurşun kalem, gelir bir masaya oturur, devamlı yazar durur. Bir defa ne yazdığını merak ettiğim için şöyle uzaktan baktım: Kâğıda iri iri ve acâip, zor okunur bir kaligrafi ile ‘Allah’ diye yazmış. Satırlar yerine kelime oluşturmamış karışık harfler, en altta da bu defa kısmen okunabilir bir ‘Allah’ lâfzı. Yâni ‘Allah’tan Allah’a yazılmış bir mektup... O, okunur okunmaz yazıları böyle mânâlandırınca içim bir hoş oldu, ürperdim. O günden sonra Ahmet Efendi’yi alâkayla ve çekinerek seyrettim. Bâzen onu caddede görürdüm: Yine elinde kâğıtlar, trafik polisi gibi gelip geçen vâsitalara, tramvaylara geç-dur işâretleri yapardı. Semtin yabancısı olan sürücüler ilk anda onun gerçekten geçişi tanzim ettiğini zanneder durur, ama işâretlerin anlamsız olduğunu anlayınca yollarına devam ederler.”²³

Meczup Ahmet Efendi’nin hikâyesi uzun uzadıya devam ediyor. Allah’ın bu veli kulunun topladığını dağıttığını görünce hayretimiz takdire, şaşkınlığımız hayranlığa dönüşüyor. Aslında sâdece Meczup Ahmet Efendi’nin hikâyesinden mükemmel ve ibretli bir film çıkar. Zîra az çok büyükşehirlerin her semtinde,

²³ a.g.e., s. 46

Anadolu'nun her köyünde ve kasabasında böyle "meczup"larımız vardır. Ama bu hikâyeyi fark edecek sinema yönetmenlerimiz nerede?

Kemal Hoca yıllar sonra ayrıldığı İstanbul'a tekrar dönünce gözü ve gönlüyle Meczup Ahmet Efendi'yi arar, ama bakalım bulabilecek mi? Avdetinde İstanbul'u şehir olarak çok değişmiş, eski çehresini yitirmiş bulur. Kemal Hoca sâdece âşinâ çehreleri değil, tanıdık mekânları da kaybetmiştir. Bu gerçeği şu hüznün yüklü satırlardan öğrenmek mümkün:

"Ben İstanbul'dan ayrılıp da Anadolu'daki gurbet ve hasret yıllarımı tamamlayıp, temelli olarak döndüğüm zaman (1986) ne Acemin Kahvesi kalmış, ne de Beyazıt'tan Topkapı'ya Edirnekapı'ya giden tramvaylar... Rayları durdu, çok sonra söküldü. Ortadaki ağaçlıklı refüjler de hasâra uğramış. İstanbul'un dokusunda büyük değişiklikler olmuş, talebelik yıllarımızda henüz stabilize olan Vatan Caddesi, sağlı sollu geniş iki bulvar olarak trafiğe açılmış... Tabii Ahmet Efendi'ye 'ne oldu?' diye sorup, cevap alabileceğim kimseyi de bulamadım!..."²⁴

Başka kimler gelirmiş?

Kemal Yurdakul Aren, iyi bir gözlemci olarak kahveye gelen gidenleri zihin dünyâsında saklı tutmuş. Bu sâyede bizim de bilgilenmemizi sağlıyor. Yine yazarımıza kulak verelim:

"Acemin Kahvesi elbette Veli Bey, Hüseyin Efendi, garson Sâdık, ocakçı Hüseyin, meczup Ahmet Efendi, Mükrimin Halil Hoca, Burhan Felek'ten ibâret değildi... Biz askerî tıbbiyeliler, Erol, Coşkun, Fevzi ve bizim başka fakültelerdeki arkadaşlarımız, -ki kahvenin işletmecilerinin dilinde bize katılan herkes 'doktor' idi."²⁵

İçinde bin bir hazîneyi saklayan Acemin Kahvesi'nin en mümtaz sîmalarından birisi de Sahaflar Şeyhi olarak bilinen Muzaf-

²⁴ a.g.e., s. 48.

²⁵ a.g.e., s. 49.

fer Ozak Hocaefendi imiş. Benim de 1980'li yıllarda rahmetli Ergun Göze ile birlikte Sahaflar Çarşısı'nda ziyâret ettiğim, Karagüm-rük'teki tekkesinde elini öptüğüm Muzaffer Hoca meğer Acemin Kahvesi'ne müritleriyle birlikte sık sık gelir, lezzetli çaylarını içip sohbeti koyulaştırmış. Kitapta Cumhûriyet devri tasavvuf büyük-lerinden seçkin bir sîma olan Muzaffer Hoca hakkında geniş bilgi var. Ama hülâsa olarak en azından bu kısmın ilk paragrafını payla-şayım:

“Acemin Kahvesi ramazanlarda her gece değil, ama sıkça Sahaflar Şeyhi Muzaffer Ozak Hoca Efendi ve müritlerinin bas-kınına uğrardı. Terâvihden çıkarlar, topluca Acem'e çay keyfi yapmaya ve sohbe gelirlerdi. Muzaffer Efendi arkasını duvara verir, müritleri karşısında ay şeklinde yer alırlar, bâzen iki sıra teşkil ederler, elleri göbeklerinin üzerinde kavuşmuş, son dere-ce müeddep, Efendi'yi dinlerlerdi. Muzaffer Efendi'nin de sesi-nin mâşallahı vardı. Bu yüzden bütün kahve isterse oturdukları yerden konuşmaları tâkip edebilirdi.”²⁶

Hâtıratın sahibi, Muzaffer Hocayı anlatırken Sahaflar'dan da söz eder. Zâten o dönemin kültür mahfillerinin sayısı da par-makla sayılabilecek kadar azmış. Meraklısını o sayfalara havâle ederken Kemal Yurdakul Aren Hoca, âdeta bir hasret edâsıyla “Hâsılı, Acemin Kahvesi, çayı ile, müşterileriyle, sâhipleriyle renkli, şahsiyetli bir mekândı.” diye mevzuu bitirir.

*Cennetin Kapısındaki Kuzu'*da sâdece Acemin Kahvesi anla-tılmıyor şüphesiz Daha bir çok can alıcı mevzu, hayâtî mesele, renkli şahsiyet ve samîmî olarak yürekten kaleme dökülmüş hâtıra-lar manzûmesi yer alıyor. Eserde bir mürebbiye ve mütefekkir ola-rak Sâmiha Ayverdi'nin zengin dünyâsı var. Bu yazı, o havuzdan dudaklara uzatılan sâdece bir tas su. Gerisi size kalmış!

²⁶ a.g.s. s. 53.

Bir Roman Üzerine

Dr. Necmettin Özmen²⁷

Küçükken büyüklerimden-çevremden Osmanlı günleri, üç kıtaya nasıl nam saldıgını, bir emri ile devletleri nasıl dize getirdiğini masal dinler gibi dinledim. Evimize gelen ve dört erkek kardeş olduğumuz için önce kim okuyacak yarışına girdiğimiz *Türkiye Çocuk* dergisinde baş kahramanları *Hızır Bey* ve *Yâdigâr* olan çizgi romanda anlatılan âdil, dürüst, insanı seven-ona değer veren, yardımsever Osmanlı askerleri ile karşılaştım. Lisede târih öğretmenlerimden yenilikleri tâkip edemeyen, medreselerinden pozitif bilimi kovan, hacı hocaların elinde âdeta oyuncak, milletini hiç sevmeyen, her şey pâdişâhın iki dudağı arasında, hiçbir işi doğru düzgün becerememiş bir Osmanlı Devleti ile karşılaştım. Bu sebeple, çoğu zaman, acaba büyüklerimin-çevremizin Osmanlısı mı yoksa öğretmenlerimin Osmanlısı mı doğru diye çok düşündüm. Hele okudukça zihnim ikiye yarıldı. Okuduklarımın bir kısmında Osmanlı Türk bile kabul edilmiyor ve iyi ki Osmanlı'dan kurtulmuşuz bâbında cümleler serdediliyordu. Diğer kısımda ise süttan çıkmış ak kaşık kadar temiz cetlerimiz anlatılıyordu. Benzer ikiliği yansıtan çok sayıda yazı okuyan sizleri daha fazla sıkmadan esas konuya geçeyim.

Yakın zaman önce Türkiye sınırları dışında kalmış Osmanlı coğrafyasında, Balkanlarda dolaşma imkânı buldum. Yitirdiğim bir hazîneyi ele geçirmenin değil ama görmüş olmanın hazzını duydum. Filibe'de kendimi Safranbolu'da gibi hissettim. Sofya'da,

²⁷ Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde öğretim görevlisi.

biraktığımız mühür gibi câmleri yaşaran gözlerle seyrettim. İşkodra'da Türkçe konuşanlarla uzun zamandır görmediğim akrabâlarımın sohbet ediyor, hasret gideriyorum havasına kapıldım. Geceleyin gezdiğim Üsküp'te, hüznü Türk mahallesindeki mütevâzi Türk evlerinin içkilere meze yapılması ve rûhuna azap veren müzikle sersemletilmesine üzüldüm. Kalkandelen'deki Alaca Câmii'nde Türk süsleme sanatı karşısında büyüldüm, Bektâşi Tekkesi'ni görünce Anadolu'dayım zannettim. Selânik'ten Türkiye'ye dönerken yolumuzun solunda sıra sıra dizili Türk köylerinde, yamaçlarında kurulduğu dağın zirveleriyle yarışır gibi başını göğe uzatmış minâreleri Türkiye'den koparılmış birer zincir halkası olarak hayal ettim. Türkiye'ye girince bir büyüden uyanır gibi, içimi acıtan bir gerçeği hatırladım. Yakın zamanda bir roman okumuştum. O roman, Balkanlarda, Plevne'de Osmanlının hâkimiyetinin son dönemlerinde, 1829-1846 arasında, yaşananları anlatıyordu. Üstelik romanın yazarı Türk'tü. Roman, Osmanlıya dâir o kadar kötü bir imaj çiziyor, o kadar olumsuz bir manzara yansıtıyordu ki okuduğumda çok sıkılmıştım. Balkan seyâhatinden sonra bu romana dâir bir şeyler yazmalıyım hissine kapıldım. Özellikle Selânik'te karşılaştığım ve sâdece benim Türk olduğumu tahmin ederek Türkçe konuşmak arzusuyla yanıma gelen, Türkçe konuşmayı çok sevdiğini söyleyen altmış beş yaşlarındaki Vasilidis (Yozgat'tan Selânik'e göç etmiş bir Rum) ve gördüğüm diğer Balkan topraklarında konuştuğum insanların Osmanlı hatıralarına ters şeyler söyleyen bu romanı sizlerin de bilmesini istedim.

Belge yayınlarından çıkan bu romanın ismi *Zor Zamanlar*, yazarı Cemalettin Aykın. Roman 799 sayfa, tek aralık ile 9 punto olarak dizilmiş. Normal bir punto ve aralık ile dizilecek olsa neredeyse 1000 sayfadan fazla eder. 250 sayfayı normal bir roman hacmi kabul edersek 4 roman hacminde. Roman başından sonuna kadar Osmanlı'ya, Plevne'de yaşayan Türklere hakâretle dolu. Üşenmeden saydım. Romanda 100'den fazla kahraman var. Bu kahraman sayısına isim verilmeyen, figüranlar durumunda olanlar dâhil değil. Onları

da ilâve edince bir roman için inanılamayacak kadar geniş bir kahraman kadrosu ile karşı karşıyayız. Kahramanların çoğu Müslüman-Türkler. Bunlardan biri hâriç hepsi kötü insanlar. Roman başından sonuna kadar Türklerin Bulgarlara yaptığı zulmü anlatıyor. Âdeta “zavallı” Bulgarlar Türk “zulmü” altında inim inim inliyor. Romanda Bulgarlar insan yerine dahi konmuyor. Onlar Türklere karşı açıktan bir tepki gösteremiyor, içten içe öfkelerini büyütüyorlar. Romanın sonuna doğru, Bulgarlar bâzı başarılarıyla Türkleri alt ediyorlar. Romanda anlatılanların gerçek olduğu havasına kapılанда ilk uyanan intibâ zâlim Osmanlının iyi ki yıkılıp dünya sahnesinden çekildiği düşüncesi. Şimdi bu yazıyı okuyan bâzıları “ne var bunda abartacak? Ötesi bir roman, hayâli bir şey, sanki hakikat böyle mi? Yazıp çizip dursunlar.” diye düşünebilir. Ancak günümüzde birçok düşünürün târih metinleri ile romanları aynı, eşdeğer gördüklerini hatırlatmak isteriz. Artık romancının yazdıkları-niyeti çok önemlidir. Bu sebeple romanda anlatılanlara dâir bâzı örnekler vermek istiyorum. Bakalım bizim şanlı zannettiğimiz (!) atalarımız aslında ne kadar zâlim ve insanlıktan uzak kişilermiş.

Plevne’de hatırlı bir Türk büyüğü olan Bayram Ağa’nın oğlu Selman, çiftlikte atış tâlimi yaparken kendi sigara tabakasını bir Bulgar’ın eline verir. Onu on adım öteye gönderir. Selman sarhoş olduğu için tabakayı tutan Bulgar’ı kolundan yaralar. (s.127) Kasabanın hatırlısı Bektaş Ağa’nın oğlu Hurşit, Bulgarların “Paskalya Yortusu” diye davul zurna ile kafa şişirmelerine çok kızar. Hurşit onların dinine tahammül edemez. (s.135) Paraşkeva Kilisesi’nde Bulgar’lar kurbanlıklarını keser. Burası Plevne kasabasının alt yanında bir yerdedir, kilise diye anılmaktadır ama her yanı dökülen bir yapıdır. Kırçalı adlı Türk eşkiyası burayı yakar. Anlatıcı (yazar) bu kiliseyi anlatırken şöyle der.

“... Bulgarlar gidip o yanık kilisenin yanında kesiyorlar kurbanlarını. Ne isterler öyle yoksullardan. Bulgar kimseye zararı dokunmayan bir insan. Kime ne kötülüğü olabilir ki gidip

yakarlar kilisesini. Yeryüzünde tek güvendiği kilisesidir onun; o kilisenin ermişlerine, duâlarına bağladığı umutlarıdır.” (s. 137)

Bektaş Ağa’nın oğlu Hurşit, onunla kaçmak istemediği halde Bulgar kızı Mariya’yı kaçıtır. Mariya, Kayalık’ta düzenlenen Bulgar eğlencesine gider. Yolda tütün içen düşkün kılıklı bir Bulgar ile karşılaşır. Bulgar ürker, tedirgin olur ve korkar. Mariya onun tepkisiyle ilgili şunları düşünür: “Türkler karşısında bu güvensiz, bu Bulgar ürkekliği...” (s. 138) Mariya kocası Hurşit’e Kayalık’ta eğlenenler arasında müslüman kadın olup olmadığını sorar. Bunun üzerine anlatıcının yorumu şöyle olur:

“O renk renk fistanlar hepsi Müslüman’dı onların. Koyu renkliler Bulgar kadınları. Müslüman’ın giydiği kumaşlar açık parlak renkler, yasaktır reaya takımına.”(s.140)

Mariya, Kayalık’ta, Hacı Todor’un kızına Türk hamamına gidip gitmediğini sorar. Cevâbı kızın annesi verir: “Türk hamamı çünkü yasaktır Bulgar’a.” (s. 141) Bulgarlardan ileri gelen Vlad Pop Petkov, bir zamanlar Yeniçeri Ocağı için hristiyan köylerinden kılıç zoru ile toplanan çocukların zorla müslüman edilip kendi din kardeşlerini kılıçtan geçirmek üzere üzerlerine gönderildiğini söyler. (s. 141)

Bayram Ağa, Kayalık’ta namaza durur. Anlatıcı şunları söyler:

“O namazı kılarken konuşmalar yavaşladı. Türklerin dinlerine geleneklerine karşı zorunlu olan saygıyı duruşlarında yüzlerinde onurlu bir ağırbaşlılıkla kendi görgülerinin insanlık anlayışlarının gereği olarak göstermeye dikkat ediyor toplulukta-kiler.” (s.147)

Mariya, acılı bir sesle Bulgarca dilenen kör bir Bulgar dilencinin sokaktan geçtiğini görür. Anlatıcı bunu şöyle yorumlar:

“Bulgarları geçirmezler bu sokaktan. Hristiyanlara yasaktır bu yaka. Belki de kör olduğu için bir şey demiyorlar.” (s.166)

Zeynel Ağa'nın oğlu Şükrü, Bulgar değirmenci Zlatan ile konuşur. Bu sırada Zlatan gayr-i ihtiyârî güler. Şükrü ona çok kızar. "Ulan koca köpek sen kendini bir mi tutarsın benimle?" (s. 199) der. Bunun üzerine anlatıcı şöyle der: Beylerden ağalardan biri yakınlık gösterse bile:

"Bir Türk'le bir Bulgar'ın arasındaki yakınlığın nerede başlayıp nerede biteceğini belirtmek Türklerin hakkıdır her zaman." (s. 199)

Bulgarlar kiliselerini büyük bir gayretle tâmir ederler. Jelü bu haberi bir ihtiyar Bulgar'a söyler. İhtiyar, Jelü'ye:

"Çalışacaklar elbet. Bulgar'ın tek güvencesi kilisedir çünkü. Dünyâda tek sığınağı, bu kalmış elinde. Osmanlının işine yaramadığı için." (s. 234) der.

Plevne ve civârının en iyi pehlivanı Bulgar Panayot, bir düğünde Filibeli lakablı Türk ile güreşmek ister. Güreş başpehlivanlık için olacaktır. Ancak büyükler: "Hristiyan'dan başpehlivan olmaz." (s. 266) diyerek güreşe engel olur. Panayot başaltı güreşlerine verilir. Rakip olarak karşısına çıkan Türk pehlivan: "Ben yeminliyim Hristiyan'la güreşmem." (s. 266) der. Düğün sâhibi "Hristiyan'a ödül vermenin düğün için uğursuzluk sayılacağını" (s. 266) söyler. Bu sebeple Panayot çok öfkelenir. Panayot, Meydan Çeşmesi'nin önünde iki Bulgar'ın kavga ettiğini görür. Onlar tekme tokatla birbirine öyle girmiştir ki kimse ayıramaz. Bunun üzerine anlatıcının yorumu şöyle olur. "Bulgarların kavgası her zaman birbirleriyle. Kin ve öfkelerini ancak birbirlerine karşı olunca gösterebiliyorlar." (s. 275)

Jelü'nün üç çocuğu sıtma olur. İlaç veya derman bulmak için kasabaya, Plevne'ye gelir. Karşılaştığı Adem Ağa, ona şöyle der:

"Hastalık Allah'tan Jelü. Sıtma yılı bu yıl. Ne yapsan boşuna. Çünkü alacak hızını. Ama, müslüman olsaydın belki bir derece... Git muska yazdır derdim. Ya da tekkeye götürürdün hepsini. Lâkin sen hristiyansın... Papazın okuması da yetmiyor." (s. 338)

Hurşit tarlaları dolaşırken üstü başı perişan, bulup buluşturduklarıyla yemek yapmaya çalışan Jelü'yü görür. Jelü'ye karşı içinde bir yakınlık hissi uyanır. Bunun üzerine anlatıcı şunları söyler:

“Bu da kendine müslümanca bir iç ferahlığı veriyor. İslâm'ın düşkünleri gözetme buyruğu. Tanrı'nın hristiyanları çoğunlukla yoksul yaratıp varlıklı müslümanların yüreklerine de iyilik duygularını uygun görmesi sevindirici bir şeydir elbet.” (s. 345)

Bektaş Ağa ile değirmenci Müslim Ağa konuşurken ağır bir sıtma hastalığı geçirmiş ve çok zayıflamış olan güreşçi Panayot onlara yaklaşıp. Bektaş Ağa ona: “Geçmiş olsun Panayot. Depoya gel sonra gör beni.” (s. 369) der. Bunun üzerine anlatıcı şunları söyler:

“Hastalığına ilgiden önce kendi ağalık gücünü sezdirmek ister gibi sözde bir gönül almaydı oturduğu yerden. Kasabada ileri gelen müslümanların hristiyanlarla konuşma biçimi böyle her zaman.” (s. 369)

Anlatıcı, pazar günü duâ yerinde toplanan yoksul, aç ve kimsesiz hristiyanların çâresizliklerine vurgu yapmak için şöyle der:

“Yoksul bir hristiyan için uzun kış aylarında çocukların aç kalma tehlikesi ortada iken hayvanların bahara çıkıp çıkmayacakları da belli değilse, bir de Osmanlı korkusu varsa üstelik, şarttı elbet bir duâ yeri, bir papaz ve pazar duâları.” (s. 374)

Mariya etrafına bakınarak yürür. Anlatıcı onun gördüklerine dâir şunları söyler:

“Kimi evler cana yakın kimi üzgün ve sabırlı, kimi güleç. Sahipleri de öyle olmalı. Karşıda Türk evleri. Biraz uzakça, ki-birli ve soğuk.” (s. 382)

Hristiyan ve müslüman dilenciler câmi önünde namazın bitmesini ve dilenmeyi bekler. Anlatıcı şöyle der:

“Bulgarlardan yalnız dilenciler için izin vardır câminin iç kapısına kadar sokulmaya. Kitaba göre kâfire sadakayı günah sayanlar çoktur elbet. Bir müslüman dilenci dururken hristi-

yana sadaka verilmez elbet ya da müslümana verdiğinin yarısını vereceksin içinden gelirse.” (s. 389)

Jelü, Rıdvan ve Şükrü kışlak damlarına gelir, şunları görür:

“Ortalıkta gezinen besili güzel tavuklar ayaklarının önüne kadar sokuluyorlardı. Kimin olabilir bunlar? Belki hayvan bakıcılarıyla ırgat evlerinin. Evler de Bektaş Ağa’nın. Tavuklara bakınca da anlaşılıyor bu. Öyle bir gezinmeleri var. Yemlenmeleri bile, yoksul Bulgar evlerinin yarı aç, sefil tavuklarınınkine benzemiyor hiç” (s. 412)

Hurşit aralarında anlaşmazlık bulunan Kara Zeynel’i şikâyet etmek için İlyas Ağa’ya gelir. İlyas Ağa, Hurşit’e babası Bektaş Ağa’nın da epeyce yanlışları olduğunu söyler:

“Bektaş Ağa’nın en büyük yanlışsı çetelere fazla yakınlık göstermesi idi. Sonra ortaklık kurup Bulgarları ticâret işlerine karıştırmaması, onlara kazandırması da yanlıştı. Müslümanların kazancına onları da ortak etmesi. Bir de hıristiyan reayaya hiç gereği yokken, karşılığı yokken haklar tanımıyacaktı. Onları meralara sokmak kendi başlarına ekip biçmeleri için toprak göstermek gibi şeyler olmamalıydı. Çünkü ataların kurduğu düzene bozardı bunlar.” (s. 433)

Zeynel Ağa, köle gibi çalışan Jelü’yü kendisine âit tarladan bir an önce çıkması için tehdit eder. Halbuki Jelü Hurşit Ağa’ya âit olarak bildiği tarlada çalışmaktadır. Jelü çok korkar. Anlatıcının yorumu şu olur:

“Kusurlu bağışlanmasını bekleyen bir Bulgar, Bulgarların en iyisi idi Türkler için. Korkusunu da bir Bulgar’ın Türk’e saygı borcunun sıkılğanlığı gibi yorumlamış olmalıydı.” (s. 479)

Üç Bulgar köylüsü, Çarşı Çeşmesi’nin önünde karpuz yer. Bektaş Ağa onları görür, kızar, şöyle der: “Gidin dere kıyısında yiyin. Kirlletmeyin burayı. Müslüman gelip abdest alıyor burada.” (s. 484)

Güreşçi Panayot'un nişanlısı Neda, Şükrü Ağa tarafından kaçırlır. Panayot Şükra Ağa ile mücâdele etmek ister. Kendi Ağası Hurşit'ten silâh ister. Hurşit'in cevâbı şöyle olur: "Olamaz Panayot. Sen hristiyansın. Silâhı çıkar aklından. Silâh taşımak yasaktır size." Panayot: "bâri beni bekçi yapın." deyince Hurşit: "Hristiyandan silahlı bekçi olamaz. Belâlı bir iş bu. Hristiyan eline silâh verdiğimiz duyulur sonra." (s. 524) der.

Milo adlı Bulgar hayvan ticâretine başlar, birden zenginleşir. Hattâ Bektaş Ağa'ya, kasabada kurulan pazarın hristiyanların duâ gününe rast gelmesi dolayısıyla alışveriş vakitlerinde satış yapamadıklarını bu engel kalkarsa kasabanın daha da ileri gideceğini söyler. Bektaş Ağa şaşırır, şunları düşünür:

"Her şeyde bir düzensizlik var. Karşı masadaki Bulgarlara bakarken yadırgıyor orada öyle oturmalarını. Eskiden müslüman eşrafi hristiyanları iş konuşmaları için çağırırdı bu kahveye. Gelen Bulgar otur dendiği zaman oturur ancak gerektiği kadar konuşabilirdi. Hiçbir çorbacı burada bir müslümana kahve ısmarlamaya cesâret edemez bütün çay kahve paraları da müslümanların hesâbına yazılırdı." (s. 538)

Zeynel Ağa adamlarının dövüldüğünü öğrenir. Adamlarını dövenin kim olduğunu öğrenmek için Zlatan'ı sorguya çeker. Zlatan bir şey görmediğini söyleyince Zeynel: "Sen korku nedir bilir misin Zlatan?" (s. 571) der. Zlatan:

"Yoksul takımı, üstelik bir Bulgar parçası, korkar her bir şeyden. Kendi gölgesinden bile... Başta Allah korkusu. Bir de Osmanlı korkusu.." (s. 571)

Zeynel Ağa Zlatan'ı işten kovar. Zlatan çok üzülür, Panayot'a gider, şöyle der:

"Ama bundan sonra... Zor olacak geçinmek. Yeryüzünde bir dikili ağacın yok gölgesine sığınabileceğin. Bütün ağaçlar, otlar beylerin. Bir tarlanın sınırında öteki tarla başlar. Bir çiftliğin bittiği yerde öteki çiftlik. Çiftliklerden ötesinin sâhibi Os-

manlı'dır. Zaptiye kolları, paşanın atlıları... Osmanlı'nın uğrağı olmayan yerler eşkiyâların. Issız kayalıklar, ormanlıklar, çalı dipleri... Günbatımından sonra yollar eşkiyâların. Sen nere gidersin o zaman, ne yaparsın, beyliğin, ağalığın yoksa Osmanlı'dan uzaksan, eşkiyâ da değilsen? Zordur bizim işlerimiz." (s. 573)

Zlatan, Panayot'a Bulgar olmanın acısını anlatır:

"Ben kendim için konuşmuyorum Panayot Bulgar'ın çilesi bu! Bir inek, bir koyun söz gelimi; bir yerde yayılır, bir ağaç altında durup gölgelenir su vakti gider suyunu içer, geceleyin de bir barınağa sokar başını. Otladığı yerin bir sâhibi var. Altında gölgelendiği ağacın bir sâhibi. İçtiği suyun, gecelediği barınağın. Bulgar da öyledir." (s. 578) "Bir Türk, bir Bulgar'ı kollayıp koruduğu zaman da kendi atını, ineğini bahçesindeki bir ağacı koruduğu gibi korur. Unutma bu sözümü Panayot, hep kendi çıkarına göre. Çıkarı yoksa canavar kesilir." (s. 578)

Rıdvan Bey, sokakta Pavel'in nişanlısı Kalina'ya sataşır. Pavel bunu görür ama korkudan bir şey yapamaz. Anlatıcı şöyle der: "Beyliğin hakkı sayıyor dilediğini yapmayı. Bulgar olmak zor bu dünyâda." (s. 622)

Yağmurlu bir havada atıyla giden Rıdvan önünde yürüyen Bulgarların üzerine atını sürer, kaçışmalarına sebep olur. Anlatıcı şöyle der:

"Tanrı yağmurunu Rıdvan at üstünde çalınlanmaktan, Bulgarları da önünde kaçırsı görmekten hoşlandığı için, onun gönlü hoş olsun diye yağdırıyordu sanki. Öyle bir büyüklenme bakışında." (s. 648)

İki Bulgar köprübaşında ağız kavgası eder. Hurşit Ağa onları görür, onlar da Hurşit'i görürler fakat kavgayı kesmezler. Hurşit onlara:

"Bre lânet herifler! Dalaşacak başka yer kalmadı mı ulan? Dikilip böyle... Müslümanların gelip geçtiği bir yol ortasında. Defolun haydi. Gidin başka yerde hırlaşın" (s. 657)

Anlatıcı, müslümanların Bulgarlara yaptığını şöyle anlatır:

“Bulgarların da aşkları, kıskançlıkları, onurları vardı. Umutları, sevinçleri, hüznüleri vardı. Onlar da ağlar, acı çeker, kimi zaman da gülerlerdi elbet. Ama bir müslüman evinde bunlar, fazla bir ilgiye değmiyor, kimsenin umurunda değil pek. Aykırı, yanlış bir yolda gidenlerin yabancı dünyasında, kendilerine uzak şeyler sayılıyor hepsi.” (s. 669) “Rıdvan Bey’in bir çocuğunun adını Ömer koymuşlar. Beyin babasının adı. Köprü-nün üstünde Bulgarlara gösteriş için atını kamçılayıp sonra da kurşunlayan adam. Bu Ömer de büyüyüp evlenecek ilerde. Onun oğlunun adını da Rıdvan koyacaklar. Zeynel Ağaların konağında Zeynel adında bir çocuk... Onun oğlunun adı da Şükrü olacak. Yoksul Bulgar evlerinde de kızlar yetişecek, yıllar böyle geçerken. Gene aynı acılarla aynı gözyaşları... Uzayıp gidecek boyuna yenilenerek.” (s. 670)

Hurşit’in 8-9 yaşlarındaki oğlu Rüstem, kâğıttan bir gemi ile ırmak kenarında arkadaşları ile oynarken karıncaları görür. Karıncaların ırmağın karşısına geçemediğini düşünür. Yaptığı kağıt gemiye karıncaları koyar ve karıncaları evlerine gitsin diye ırmağa salar. Anlatıcı: “Çok yazık! Bu çocuk da mı Türk beyleri ağaları gibi biraz katı yürekli olacak yoksa.” (s. 685) der.

Panayot, Dimo ve Peder Spas kilise duvarına küçük abdest yapan bir müslüman görür. Biraz uzak oldukları için onun kim olduğunu anlayamazlar. Peder Spas: “Kimdir o! Tanrı korkusu yok mudur sende?” diye bağırır. Adam başını kaldırıp umursamadan bakar. Peder adamın sarığı ile siâhını görünce duraklar. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

-Günah değil midir be oğlum? Bir ibâdethâne duvarına.

-Ne söylenirsin bre? Nerdeymiş ibâdethâne. Çöplük duvarına işlemek de mi yasak artık.

-Günahtır ama.

-Haydi be dinsiz herif, git işine! İmansız cenâbet. Ulan ben gavur muyum ki bana günah olsun. Başlarım şimdi istavroz tahtandan. Bozma benim kafamı!" (s. 702)

Peder Spas, Müslüman mahallesine girer. Anlatıcı şunları söyler:

"İslâm sokaklarında evler daha düzgün. Kapılarda, avlularda, renkli, temizce giyimleriyle bakımlı çocukların şenliği. Yol boyunca sarıklar, fesler. Birkaçıyla selâmlaştı Peder Spas. Jelu'nün oğlu Pavel geçiyor yanlarından. Kendisin görmemiş gibi aceleci adımlarla uzaklaştı. Buralarda gezinmesi kötü bir kuşku düşürdü içine. Çünkü durdurup sorabilirler bir hristiyan gence, buralarda niçin dolaştığını." (s. 704)

Plevne'de dört Çingene bir suçtan dolayı idam edilir. Mariya üzüdür. Evinin penceresinden Çingene mahallelerine bakar. Şükrü'nün oğlunu sokakta görür. Onun da büyüdüğünde diğer milletlerden olanlara eziyet edeceğini düşünür:

"Buranın müslümanları çok katı yürekli. Osmanlı'nın adâleti, karnı tokların adâleti. Efendilerin, beylerin, paşaların gönlüne göre. Dört Çingene asıldı burada bugün. Bir zamanlar da, Tanrı'nın fukarası bir Çingene'yi asmışlardı bir simit çaldı diye. O muydu kasabanın en zararlı, en kötü adamı? Yok muydu daha kötüler, daha büyük suçlar? Demek olur ki adâletin hükümü de o kadardır. Kimin kime gücü yeterse dünyâsıdır bu!"

Kör bir Bulgar dilenci Hurşit Ağa'nın sokağında Bulgarca bir şeyler söyleyerek dilenir. Hurşit ona seslenir:

"Ne söylenirsin ulan. Bilmezsın hangi sokaktır burası. Müslüman çarşısında İncil satarsın. Geleceğim şimdi yanına, kıracağım kafanı." (s. 727)

Romandan yaptığımız bu alıntılar sanırım romanda öne çıkan düşünceyi vermek için yeterlidir. Bu alıntılara daha onlarcası eklenebilir. Ben bunları aldım. Karadağ'da karşılaştıklarım dâhil, bütün yaşananlara rağmen Osmanlı'yı güzel hâtırlarla anan insan-

ların hissiyâtına tam ters olaylar kurgulayıp aktaran “Anadolulu bir yazarın” amacı ne olabilir sorusu en azından benim zihnimde cevap bekliyor. Tabî ki sanatkarlar fikirlerinde hürdür, istediklerini nasıl arzu ediyorlarsa öylece anlatırlar. Bu herkes gibi bizim de bildiğimiz bir hakikat. Ancak on yıllarının kötü hâtıralarının silinmeye başladığı ve karşılıklı hoşgörünün öne çıktığı bir zamanda herhalde hiç birimiz kendi atalarına, mîrâsına bu kadar olumsuz bakılmasını kabul edemez.

Türkiye’yi sevenlerin, bütün geçmişi ile barışık olanların sevinçle tanık olduğu bir hakikat var. Türkiye sosyal, siyâsî ve askerî olarak güçleniyor. Eğitim, sağlık, bayındırlık işleri yakın zamana oranla çok iyi durumda. Her ne kadar herkes için doğru olmasa da insanımız ekonomik olarak güçlendi. İhtiyaçlar hiyerarşisi bize şunu söyler. Karnı doyan insan gezmeye, eğlenmeye, sanatla uğraşmaya başlar. Belki bâzıları benim gibi düşünmüyor olabilir. Ama yayımlanan istatistiklere bakıldığında Türklerin eskisine oranla yurt içi ve yurt dışı seyâhatlere artık daha fazla zaman ve para harcadığı görülür.

2014'e Girerken

Bir Deneme

Zeynep Uluant

Şahsî kanaatim fikirsiz sanatın içi boş bir mücevher kutusuna, hıyânete âlet edilen sanatın ise altın kâse ile sunulan zehire benzediğidir.

Sanat dünyamız şâheserlerle dolu... Edebiyat da bir sanat dalı sayılabileceğine göre her ne kadar biz tanıtmazsak da edebiyat dünyamız da şâheser doludur. Tanıtım yapamayışımızın sebebi, bâzı edebî türlerin batıdan girmesi dolayısıyla taşları yerli yerine oturtamamış olmamızdan kaynaklanıyor olabilir. Roman da bunlardan biridir. Batıdan aldıklarımıza ihtiyatla yaklaşan bir hayat görüşüne sâhibim. Fakat roman türü bizim almamız gerekenlerdendi ve bize dünya edebiyâtına girecek vasıfta eserler kazandırdı. Eğer bunlar yabancı literatürde bilinmiyorsa kabahat herhalde öncelikle bizdedir.

Bir Hâlit Ziya, bir Mehmet Râuf, bir Yâkup Kadri, bir Hâlîde Edip, bir Reşat Nûri, bir Abdülhak Şinâsi, bir Peyâmi Safâ, bir Kemal Tâhir, bir Hüseyin Rahmi, bir Sâmiha Ayverdi v.s bilinmiyorsa yazık bize, vah bize.... Ve bütün bunlar bilinmiyorken sâdece Nâzım Hikmet, Yaşar Kemal, Orhan Pamuk dış dünyâda bizi temsil ediyormuş gibi gözükyörlarsa bu işte sizce bir garâbet yok mu muhterem okuyucularım?

Biz üç buçuk yazarı olan fakir bir edebiyat mıyız yoksa bir kabile dili temsilcisi miyiz? Elbette hayır! Sâdece bilhassa son zamanlarda geliştirilen, sakîm ve hâinâne bir kriterin hüküm sürdüğü zamanları idrak ediyoruz. Bu kriterin adı tâbir câizse ne kadar Türk-lükle ilginiz yoksa o kadar sanatçı veya usta yazar olduğunuzdur.

Elbette Emine Işınsu'nun romanları kitapçı vitrinlerinin ön sıralarında yer almaz çünkü o *Tutsak* da Kerkük'e ağıt yakar, *Çiçekler Büyür* de asimile edilmek istenen Bulgaristan Türklerinin yaşamış trajik hikâyelerini dile getirir. O, milleti ve devletiyle barışıktır ve târihi gerçekleri çarpıtmaz bu yüzden de Nobel'e aday gösterilmemiştir.

Yukarıda adı geçen ve geçmeyen çok sayıda liyâkat sâhibi edebiyatçımız -yaşayan veya yaşamayan- varsa ve bu isimler öncelikle okul kitaplarında sonra da dış literatürde lâayık oldukları yeri bulamıyorlarsa, kabahat herhalde kısır politik hesaplarla, liyâkat sâhibi olanları saf dışı edip, edebiyat ve sanat dünyâmızı gerçek değerlerinden mahrum bırakanlardadır. Ama bilmelidirler ki bu mahrûmiyet, öncelikle kendi özümüze yapılmış bir suikast mesâbesindedir ve yara alan gene bizim edebiyat ve sanat dünyâmızdır.

*

2014 yılına girerken bu senenin en popöler konusu olan milliyetçilik meselesine gelmek isterim... Hucûrat Sûresi lâayıkıyla tedkik edilirse görülecektir ki güzel dînimizde hoş görölmeyen kavmiyetçiliktir, güzelim Türk milliyetçiliğı değıl.... Ana dilini konuşmak ayrı, yaşadığı memleketin dilini konuşmak ayrıdır. Türk, bugüne kadar kimsenin tavuğına kış dememiş hele hele kimsenin anadilini konuşmasına asla mâni olmamıştır. Ama iş eğitim diline gelince kökten çürük olan mesele şekil değıştirir. Zâten gâye üzüm yemek değıl bağcıyı dövmektir. Âkif Arnavut asıllıdır ama Çanakkale Şehitleri'ni yazarken de, tertemiz hayâtının her sayfasında da Esat Toptânîlerden olmadığını göstermiştir. Kezâ Şemseddin Sâmî de Arnavut asıllıdır ama Türkçeye kıymetli bir lugat kazandırmıştır, Arnavutça'ya değıl. Bu satırların yazarı da anne tarafından yedi göbek İstanbullu, baba tarafından ise Sivaslı hem de Balkanlara dayanan, dolaşısıyla belki de Slav kanı taşıyan bir gen haritasına sâhiptir. Ama bu benim Müslüman Türk kimliğime gölge düşürmediğı gibi başka milletlerin hakkını tanımama da engel olmamaktadır. Yeter ki sınırları iyi çizelim, tanımları iyi yapalım. Kavim ayrı, millet ayrıdır.

Osman Bey, aşiretten devlet çıkarmış ondan sonra gelenler ise yedi düvele bu medeniyeti tanıtarak gittiği yerlere insanlık dersi vermiştir. Bu arada da nizâm-ı âlem için vuruşmak ve hattâ kendi kardeşini fedâ etmekten dahi çekinmediği gibi içindeki hâinlere de haddini bildirmekten geri kalmamıştır. Her yokuşun bir inişi vardır. Türkiye Cumhûriyeti Osmanlı Devleti'nin devâmıdır. Bâzıları bunu kabul etmek istemese de bu böyledir. Dün, içindeki âsi ve hâinlere indirdiği Osmanlı tokadı isim değiştirse de bugün devam etmelidir. İşte bütün bu rûhun meydana getirdiği emsalsiz medeniyet ve sanat eserlerinin temelinde, o şahâne Osmanlı tokadının bâzı şer odaklarının tepesinde Demokles'in kılıcı gibi sallanmasının büyük rolü vardır.

*

Yeni bir senenin eşiğindeyken gün günden bizden uzaklaşmaya devam eden güzelim İstanbul'umuza ne demeli?

Ah İstanbul tavrı... Yıllar önce kaybettiğimiz Rumeli'nin bir köşesinde, evlâd-ı fâtihan'dan bir gencin kusursuz icrâ ettiği aşr-ı şerifde, kilometrelerce öteden gelen İstanbulluları bile yüreğinden yakalayan "İstanbul tavrı"...

Sâdece mûsıkî mi bir çok sâhada ve sanat dalında zirvenin adıydı "İstanbul, İstanbul" bir üslûptu, yaşama tarzıydı.

Kur'ân-ı Kerîm, Mekke'de nâzil oldu, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı derler ama demek ki kıraatta da bir üslûpmuş İstanbul...

1453 yılında, dâhî hükümdar Fâtih'in İslâm dünyasına hediyesi "İstanbul"... Osmanlı'nın pâyitahtı "İstanbul"... Bozgun devrinde "Esir İstanbul" ve Ankara'ya geçiş... Şimdi kim esir?

*

Hz. Peygamber'e nübüvvet eriştiğinde Hz. Hatice'nin şefkatli harîmine sığınarak "Beni örtünüz" dediğinde nâzil olan sûredeki "Ey örtüye bürünen" hitâbını hatırlıyorum.

"Örtülere Bürünenin" mukaddes dâvâsını yaymak için seferber olan bir yüce soy!

Varoş kültürünün hegemonyasındaki memleketimi düşünüyorum da hangi "İstanbul Tavrı" diye soruyorum. Kaç İstanbul var?

Kastedilen, elbette şehrin hâkim unsuru olan Müslüman Türk İstanbul'dur. Levanten İstanbul, İslâmiyet'in koruyucu şemsiyesi altında hâlâ yaşıyor, hem de yabancı bir kültürün temsilcisi olarak...

Dönelim örtülere... O örtülere bürünen mukaddes emânetten, günümüzün dünyevî örtülerine... Çeşit çeşit "Örtüler," ister perde deyiniz, ister nikab, ister peçe... Safiye Erol'un *Ciğerdelen*'indeki Yedi Peçeli gibi kat kat örtünün altından arz-ı endam eden sıra sıra ihtiras ve sayısız heveskârlar... En mâsum gözükenin altından bile maddî ve dünyevî istihalar çirkin çirkin sırtıtmakta... Tabîi gören gözlere...

Yedi kat yaratılmış gökyüzü ve yeryüzünün âteşin katmanları gibi her biri sanki Allah'ın celâl sıfatını takınmış. Nâr-ı cehennem, bu süflî heves kurbanlarına kaş göz ediyor. Ama ne gam... Gören göz ister.

Ortalık toz duman... Bu kavram ve inanç karmaşası içinde, pazara çıkmış mallar gibi kapış kapış giden değerler... Bir münâdî eksik, bir tellal ki haykırmalı: Yok mu arttıran?

Ama bu pazarda alıcı olmayıp, yaşlı gözlerle, kenara köşeye dağılarak mânevî değerlerin mezada çıkmasına istemeden seyirci olanlar var ki... İşte belki bir avuç olan bu muztaripler silsilesi, Yaradan'ın yüce kitabında sözünü ettiği "Biz defteri çabuk düreriz." nidâsını bildikleri içindir ki, O'nun, cemâli ile muamele etmesini niyaz edip bekliyorlar.

Ve Asr-ı Saadet'ten dokunaklı bir manzara, hüznle bulutlanmış gözler önünde canlanıyor.... Hz. Peygamber'in Taif'de kendisini taşıyarak mübârek ayaklarının kanla dolmasına sebep olanlar için Allah'dan mağfiret dilemesi... İşte bu gönül yüceliğidir ki o muztaripler silsilesinin, gözden ırak ama gönülden uzak olmayan kenar köşelere dağılıp Rahman ve Rahim olandan günâhın ağına düşmüş kardeşleri için af ve bağışlanma dilemesine vesile oluyor. Zîra O her şeye kâdir olandır....Vehüve alâ küllü şey'in kadir...

Hayırlı seneler herkese, öncelikle aziz vatanımıza.

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemal Y. Aren

Eşyânın Hakkı

*Sûret-i nakşında her kim görmedi nakkâşını
Vâhib-i sûret anın gözsüz yaratmış bâşını.*

Nesîmî

‘Kul Hakkı’ kavramını çoğumuz biliriz.

Önemseyenimiz de vardır, ‘âdaaam sen de!’ diyen de.

Sâdece paraya bağlayan da vardır, markette kasiyerin huzûrunda sıraya girenlerin arasında buna riâyet eden de bulunur.

Sırf kul hakkına tecâvüz etmeyeyim diye önündeki ihtiyarın ağır aksak yürüyüşüne tahammül gösterip arkasından ağır aksak adım uyduran civan delikanlı da vardır.

Evet dostlar, daha pek çok örneklerle bu uzatılabilir ama hepsi kul hakkıdır!

Ben burada bir başka hakka, eşyânın hakkına da bakalım derim:

Sâmiha Anne, ufacık kalana kadar kullandığı kurşun kalemle-ri kaldırıp çöpe atacağı yerde, bir kâsenin içinde biriktirirdi. Bu onun, kullandığı eşyâya karşı vefâ duygusunun bir tezâhürü idi.

Hattatlar, kamış kalemlerinin yongalarını bir yerde biriktirip, vefatları gününde gasil suyunu ısıtmada kullanılmasını vasiyet ederlermiş...

Zîra, o varlıklar onlara hizmet etmişlerdi.

Hizmette olmak ibâdettedir.

Onların o hizmetlerine benim teşekkür borcum olmalı değil mi? Kaldırıp atıvermek, onun yaptığını hiçe saymak, bir nevi hakkını çiğnemektir, diye düşünürüm. O eşyâlar BANA hizmet etmişlerdi, bir başkasına değil!

Teşekkür beklemek bir HAK'tır...

Kullandığım eşyâ benden hakkını ister.

*

İçtiği sigaranın izmaritini fırlatıp atan ya da ayağı ile bağırsakları deşilinceye kadar çiğneyen adama, o sigara artığı dile gelip dese ki: "Ey kadir bilmez kişi! Bir dakika evveline kadar sana verdiğim zevk karşılığı parmaklarının arasında hoşlanarak tuttuğun bir varlıktım, bir dakika sonra gördüğüm bu hakâret ve işkence nereden çıktı?"

Cevap ne olurdu?

Meselâ şöyle mi derdi o işkenceci: "Bir dakika önce bana hizmet ediyordun, onun için seni hoş tutmaktaydım ama şimdi işin bitti. Artık nasibin fırlatılıp atılmak yâhut ayak altında çiğnenmektir."

Bu onun için kader mi yoksa senin onu lâayık bulduğun bir son mu?

Eğer 'KADER' diyorsan sen o kaderi uygulamaya memur edilmiş bir cellâtsın. Ne fenâ! Senin için ne hüçün verici bir kader!..' Evet, insanlığa cellâtlar da gerek ama o, sen olma!' diyen mübârek insanın nasihatını hatırla!

Yok eğer senin ona lâayık gördüğün bir son olduğunu düşünüyorsan, bu bir cinnet! Sen hâşâ Allah mısın ki ona kendi lâayık gördüğün bir kader biçiyorsun?

*

Necip Fâzıl bir hikâyesinde eskici dükkânındaki elbiseleri konuşturur! Şâir hassâsiyeti değil, ilim de bugün kabul ediyor ki MADDE -atomları ile- hareket hâlinedir. Hareket canlılık demektir. Canlı, hisseder, konuşur ve en mühimi hüküm verir!..

*

Yûnus Emre, “Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlâm seni!” derken kendi çağrısına dağları, taşları yoldaş ettiğine göre onların da bir canı olduğunu söylemek ister.

*

Pek çok değişik versiyonları olan bir hikâyeye göre: “Hz. Üf-tâde, talebeleri ile kır gezmesine gider, istirahat ânında da talebele-rinden kendisine çiçek toplamalarını ister. Her biri en güzel kır çiçeğini koparıp getirir, Aziz Mahmut da solmuş bir papatyayı uzatır, Hocası:

- Evlâdım şu koskoca ormanda bula bula bana bu solmuş papatyayı mı buldun? deyince,
- Ne yapayım efendim, hangi çiçeğe el uzattıysam onu Hüdâ’yı zikreder gördüm!. Sâdece bu çiçek evvelce koparılmış, atılmış olduğu için suskundu. Ben de onu alıp getirdim, der.

Ondan dolayı kendisine hocası “HÜDÂYÎ” lakabını takar. Hz. Hüdâyî de cümle nebâtatın zikirde olduğunu söylüyor.

*

Galata Mevlevîhânesini ilk defa ziyârete gittiğimde, hazîre-nin girişinde “Hâmûşan- Susmuşlar” levhasını görünce içim bir hoş olmuştu: Ölmüş değil, susmuş!... Susmak ama kime göre, bize gö-re!... Onlar kendi aralarında sohbeta, muhabbete mutlaka devam ediyorlar. Bir başka lisan, bir başka söyleyişle... düşüncesinin, zarif, nahif bir ifâdesi “HÂMÛŞAN”

*

Hamlet, kafa tasını eline alıp onunla konuşuyordu. Şekspir bunu hayal etmiş. Acaba sâdece bir şâir hayâli miydi?

*

Fuzuli:

*Dest bûsi arzusuyla ölürsem dostlar;
Kûze eylen toprağım anınla sunun yâre su!*

derken, o kâse toprağındaki kendisinin, yârin eline erişip öpeceğini hayal etmiş. Acaba sâdece hayal mi?

*

Mehmet Âkif:

*Eş hele bir dağları örten karı;
Ot değil onlar, dedenin saçları!
Dinle: Şehid sesleridir rüzgârı!*

derken, sâdece bir hasreti mi dile getiriyor, yoksa adı konmamış bir gerçekliğe mi işâret etmektedir?

*

Söz nereden nereye intikal etti!... Hâlbuki asıl söylemek istediğim: Eşyâya hürmet edilmelidir. İncancımıza göre, yarın mahşerde bütün âzâlarımız ve hattâ kullandığımız her şey hakkımızda şahâdette bulunacak. Onlardan hüsn-ü şahâdet bekleyeceğiz.

Vermeden almak olur mu?

Bugün onlara hüsn- ü muâmelede bulunulsun ki, yarın hüsn- ü şahâdetlerini beklemeye hakkımız olsun, diye düşünüyorum.

Bilmem haksız mıyım?

*

NEZAKET'İ KALABALIKLARA YEDİRMEDİ!...

Zamanımızın en güzel hikâye yazarı üstat Mustafa Kutlu, her sene bir 'uzun hikâye' diye vassettiği, bana göre mükemmel bir roman olan eser verir.

O, öyle vassetsin, ben böyle düşüneyim. Tartışacak değilim.

Bu senenin uzun hikâyesi "SIRA DIŞI BİR ÖDÜL TÖRENİ" adlı eserinin ana kahramanı, üstün yeteneklerle donattığı NEZÂKET... Üstâdın kalabalıklara yedirmedeği o!

Efendim beni bağışlayın, tamâmen bilmece gibi konuştuğumun farkındayım.

Aslında sizlere bu eseri tanıtmak niyetiyle lâfa başlayacaktım, elimde olmadan Kutlu'nun şakacı üslûbunu takındım.

O da öyle yapar ya, güzel güzel bir konuyu anlatıp dururken, okuyucu olarak hiç beklemediğiniz bir anda hiç beklemediğiniz bir hikmeti önünüze koyuverir ve gerilmişseniz rahatlatır; rahatlıkta iseniz kendinize getiriverir. Böylesine hoş, tatlı bir üslûptur onun anlatımı.

Tıpkı,

Bir sokak turşucusundan içtiğiniz bir bardak turşu suyu gibi: Hafif bulanık bir rengi, dile dokunur bir acısı, mayhoştan da öte bir ekşiliği vardır ama ağzınızda doyumsuz bir tat bırakır. Turşu suyunu içer, üzerine bardaktaki incecik salatalık dilimini de yerseniz keyfiniz yerine gelir.

O da öyle yapıyor zâten: Sosyal hâdiseleri bütün ekşiliği ile önünüze seriyor, acıtan tarafını da ilâve ediyor, dalgasını geçiyor, siz de onunla berâber hâdiselerin ironisine katılıyorsunuz, çünkü onların içinde âmil olarak veya seyirci olarak siz de varsınız. Bir yerde kendinizi tî'ye almış oluyorsunuz, bu yüzden çehrenizde buruşuk bir gülümseme ile kendinizi hâdisenin akışına bırakıyorsunuz. Bir de bakmışsınız ki Mustafa Bey'in hikâye olarak sizlere takdim ettiği, aslında bal gibi bir roman olan eser bitivermiş.

Bu sefer de öyle oldu: 124. sayfaya kadar akıllı uslu, kurgulandığı olayı sürükledi getirdi. Ana kahraman Nezâket'in yarattı-

cılığına takılıyorsunuz, hayran oluyorsunuz. Eser bir modern toplum masalı havasında. Ama 124'üncü sayfadan sonra âniden sıradışına çıkıyor. Kalabalıklar çıldırmıştır. Nezâket ortada yok. Onlar kendi kendilerine yiyorlar, içiyorlar, birbirlerinin başlarını yarıp, gözlerini çıkarıyorlar ve istifra ediyorlar sonra sızıp kalıyorlar. İşte o zaman:

“Nezâket âniden ortaya çıktı.” cümlesiyle başlayan nefis bir final bölümü. Tam bir şiir!... Bir buçuk sayfalık ama önündeki 120 sayfanın ağırlığında.

Çok teşekkürler Mustafa Bey! Bana, aylardan beri arayıp da bulamadığım, böylesine mükemmel bir hikâye okuma zevki tattırdığınız için.

Teşekkür zayıf kaldı, minnet ve şükran hislerimin kabûlünü ricâ ederim!

*

Bir başka Mustafa Bey'den daha haber vermek isterim: Prof. Dr. Mustafa Tahralı Bey'den!

Kadim Mânânın Rüzgârıyla adlı bir divançede topladığı şiirlerini “HÜLBE” yayınlarının ikinci kitabı olarak yayınladı.

Eserin baş tarafında ‘Birkaç Söz’ başlıklı girizgâhta: (Aruzla şiir yazma mâcerâsını anlattıktan sonra) “Şâir değildim, ama içimde yazmam gerektiği gibi bir his vardı. Böylece bugüne kadar, az da olsa, âdeta ‘vazîfeten’ şiir yazmaya devam ettim.” diyor. Hal edindiği tevâzuunu dile getiriyorsa da yazdıkları sıcacık, nahif duyguların dile gelmiş. Söyler misiniz bana, şiir bu değilse nedir?

Ben Mustafa Bey'in ‘şâir değildim’ hükmüne katılmıyorum. Bir kimse, ‘kelimelerin izdivâcını’ yakalamış, duygularını o âhenkle ifâde edebilmişse elbette şâirdir.

Aziz okuyucularım eseri okursanız umarım bana hak vereceksiniz.

Ama bir tadımlık olsun diye:

(Bir Yeniden Doğuş, adlı nazım'dan:)

*Ağyar seven gülmez imiş
Aşka eren ölmez imiş
Yârdan gayri bilmez imiş
Bugün devran bizim oldu*

*Ol dost için ikrar kıldık
Kulluğunda karar kıldık
Aşk ülkesin diyar kıldık
Bugün devran bizim oldu”*

Niyâzi Mısırî Hz.lerini hatırladım!... Bir tadımlık daha:

(Niyaz)

*Susmasın Gülşen-i can bülbülü, feryâd etsin
Can veren nağmesi bî-canlara imdâd etsin
Ne olur gülleri terk etmesin ağyâr sesine
Yâd edip derdini âşıkları dilşâd etsin“*

*

Aziz okuyucularım, cümlenize sağlıklı ve huzur dolu günler
niyaz ediyorum.